

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Νομική Σχολή Αθηνών
Π.Μ.Σ. Δημόσιο Δίκαιο
Ειδίκευση: Δημόσιο Δίκαιο
Ακαδημαϊκό Έτος: 2023-2024

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Αγγελικής Δ. Μπινιάρη
Α.Μ.: 7340142301018

**«Η Λειτουργία των Ιδιωτικών Πανεπιστημίων κατά το Σύνταγμα και το
Ενωσιακό Δίκαιο»**

Τριμελής Επιτροπή:

Σπυρίδων Βλαχόπουλος, Καθηγητής Νομικής ΕΚΠΑ (Επιβλέπων)

Νικόλαος Σημαντήρας, Επίκουρος Καθηγητής Νομικής ΕΚΠΑ

Βασιλική Χρήστου, Επίκουρη Καθηγήτρια Νομικής ΕΚΠΑ

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2024

Copyright © [Αγγελική Μπινιάρη, 2024]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

“ Υπάρχουν στη ζωή, την ατομική και την κοινωνική, στιγμές που πρέπει κανείς να πει το μεγάλο «ναι» ή το μεγάλο «όχι»... “

Αριστόβουλος Μάνεσης

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
A. ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ.....	10
Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ.....	10
I. Ιστορική αναδρομή – Απώτερες καταβολές.....	10
α. Η οργάνωση της εκπαίδευσης στα μετεπαναστατικά Συντάγματα.....	11
β. Η παιδεία στη διάρκεια της Οθωνικής βασιλείας.....	11
γ. Η κρατική και υποχρεωτική εκπαίδευση στα χρόνια του Βενιζέλου.....	12
δ. Οι σκοποί της εκπαίδευσης στα σκοτεινά χρόνια του εμφυλίου πολέμου.....	12
ε. Ο φόβος των ξένων πανεπιστημίων κατά τη στρατιωτική δικτατορία.....	13
στ. Η Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή και το Σύνταγμα του 1975.....	13
II. Το συνταγματικό πλαίσιο της ανώτατης εκπαίδευσης.....	14
α. Άρθρο 16§ 5Σ.....	15
β. Άρθρο 16§ 6Σ.....	17
γ. Άρθρο 16§ 7Σ.....	18
δ. Άρθρο 16§ 8Σ.....	19
III. Νομολογιακές Εξελίξεις.....	20
B. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	24
Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ (ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΟ).....	24
I. Νομοθετικό πλαίσιο.....	24
α. Η ρύθμιση της εκπαιδευτικής πολιτικής στην ΣΛΕΕ.....	24
β. Η ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών στο ενωσιακό δίκαιο.....	25
II. Η εξέλιξη της νομολογίας.....	29
III. Η λειτουργία μη κρατικών ιδρυμάτων σε άλλα κράτη μέλη.....	34
α. Το παράδειγμα της Γαλλίας.....	34
β. Το παράδειγμα της Γερμανίας.....	35

Γ. ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ.....	36
ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ Ν. 5094/2024.....	37
I. Η εγκατάσταση παραρτημάτων ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της αλλοδαπής – Ερμηνεία των διατάξεων του Ν. 5094/2024.....	37
II. Ζητήματα συνταγματικότητας.....	40
α. Ιδιωτικά Πανεπιστήμια : Συμμόρφωση με το ενωσιακό Δίκαιο, στα πλαίσια της «Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης».....	40
β. Η ενδιάμεση άποψη.....	41
γ. Η απαγόρευση των μη κρατικών πανεπιστημίων κατά το Σύνταγμα.....	51
Δ. ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ.....	58
Ε. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	60
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	80
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	82
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	83

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΙ	Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
αρ.	άρθρο
βλ.	βλέπε
ΓνΝΣΚ	Γνωμοδότηση Νομικού Συμβουλίου του Κράτους
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΕΠ	Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό
ΔΟΑΤΑΠ	Διεπιστημονικός Οργανισμός Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών & Πληροφόρησης
ΔΣ	Διοικητικό Συμβούλιο
ΔΣΑ	Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
ΔτΑ	Δικαιώματα του Ανθρώπου
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΘΑΑΕ	Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης
εκδ.	έκδοση
εκδ.	εκδόσεις
ενδ.	Ενδεικτικά
επ.	επόμενα
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΟΠΕΠ	Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων & Επαγγελματικού Προσανατολισμού
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕτΚ	Εφημερίδα της Κυβερνήσεως
Εφημ.	Εφημερίδα
ΕφημΔΔ	Εφημερίδα Δημοσίου Δικαίου
ΘΠΔΔ	Θεωρία και Πράξη Διοικητικού Δικαίου
κ.λπ.	και λοιπά
Ν.	Νόμος
ΝΔ	Νομοθετικό Διάταγμα

ΝοΒ	Νομικό Βήμα
ΝΠΔΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
ΝΠΠΕ	Νομικό Πρόσωπο Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης
ΝΣΚ	Νομικό Συμβούλιο του Κράτους
παρ.	παράγραφος
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
ΠΕ	Πρακτικό Επεξεργασίας
περ.	περίπτωση
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
πχ	παραδείγματος χάριν
Σ	Σύνταγμα
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
σελ.	σελίδα
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΟλΣτΕ	Ολομέλεια Συμβουλίου Επικρατείας
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΤΕΙ	Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
Τομ.	Τόμος
ΤοΣ	Το Σύνταγμα
ΥΠΑΙΘΑ	Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού
ΦΕΚ	Φύλλο της Κυβερνήσεως
ΧΘΔΕΕ	Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
GATS	General Agreement on Trade in Services

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζήτημα της λειτουργίας μη κρατικών πανεπιστημίων στη Χώρα μας, απασχόλησε έντονα την νομική, πολιτική αλλά και κοινωνική επικαιρότητα, τους τελευταίους μήνες, με αφορμή την ψήφιση από την Βουλή του Ν. 5094/2024 (ΦΕΚ Α΄ 39/13.03.2024). Πρόκειται για ένα εξαιρετικά αμφιλεγόμενο ζήτημα, επί του οποίου έχουν διατυπωθεί – υποστηριχθεί, πολλές και αντιτιθέμενες απόψεις. Ο νόμος αυτός, ήδη, πριν από την ψήφιση και τη δημοσίευση του, προκάλεσε έντονο δημόσιο διάλογο, ιδίως όσον αφορά τη συνταγματικότητα του και τη συμφωνία του, με το άρθρο 16 Σ.

Με το παρόν πόνημα, επιχειρείται η μελέτη και εξέταση της λειτουργίας των ιδιωτικών πανεπιστημίων, αφενός κατά το εθνικό μας δίκαιο και τις διατάξεις του Συντάγματος, και αφετέρου κατά το ενωσιακό δίκαιο (παράγωγο και πρωτογενές). Η εργασία διαρθρώνεται σε τρία (3) μέρη, σε καθένα εκ των οποίων, εξετάζεται μια διαφορετική πτυχή του κεντρικού θέματος, από «νομική» και όχι πολιτική σκοπιά.

Στο πρώτο (Α) μέρος, επιχειρείται η εξέταση της λειτουργίας ιδιωτικών πανεπιστημίων στη Χώρα μας, αρχικά με τη μέθοδο της «ιστορικής» ερμηνείας, και ακολούθως, μέσω της «γραμματικής» ερμηνείας, των κρίσιμων διατάξεων του άρθρου 16 Σ, το οποίο αφορά την παιδεία και την εκπαιδευτική πολιτική. Η ανάλυση περιλαμβάνει μια σύντομη ιστορική αναδρομή, στις διατάξεις των προηγούμενων συνταγματικών κειμένων, από το έτος 1823, μετά την απελευθέρωση, έως και το 1975, ότε και ψηφίστηκε το ισχύον, και σήμερα άρθρο 16Σ. Περαιτέρω, μέσω της γραμματικής ερμηνείας επιχειρείται, η διακρίβωση και ανάλυση του ακριβούς περιεχομένου των λέξεων, που με «μαεστρία», επέλεξε ο συντακτικός νομοθέτης, στην προσπάθεια του να «θωρακίσει» και να προδώσει «αυστηρό» περιεχόμενο στις επιμέρους διατάξεις του άρθρου 16 Σ, καθώς και η αναζήτηση και οριοθέτηση της σκοπιμότητας αυτής της επιλογής. Το πρώτο μέρος ολοκληρώνεται, με τις αλλαγές που έχουν σταδιακά επέλθει στο περιεχόμενο του άρθρου 16 Σ, με την εξέλιξη της νομολογίας και τις αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Ακολούθως, στο δεύτερο μέρος (Β) εξετάζεται η λειτουργία των ιδιωτικών πανεπιστημίων, και ο ρόλος της παιδείας και της εκπαιδευτικής πολιτικής, με βάση με τους κανόνες του ενωσιακού δικαίου (πρωτογενούς και παράγωγου). Περιλαμβάνεται μια σύντομη ανάλυση του περιεχομένου των κρίσιμων διατάξεων, των ενωσιακών Συνθηκών, της ΣΕΕ, ΣΛΕΕ, καθώς και του Χάρτη. Έπειτα, ακολουθεί η παράθεση μια σύντομη αναδρομή στη νομολογία του ΔΕΕ, με την μελέτη κρίσιμων αποφάσεων, σχετικές με το θέμα της παιδείας, καθώς και την οριοθέτηση της αρμοδιότητας εκάστης έννομης τάξης (εθνικής – ενωσιακής). Καταληκτικά, περιλαμβάνεται ένα σύντομο σχόλιο – αναφορά στη λειτουργία των ιδιωτικών πανεπιστημίων σε άλλα κράτη μέλη, και συγκεκριμένα την Γαλλία και τη Γερμανία.

Το τρίτο μέρος ξεκινά με την «γραμματική» ερμηνεία και των σχολιασμό των διατάξεων του Ν. 5094/2024 (άρθρα 130-155) για τη λειτουργία μη κερδοσκοπικών

παραρτημάτων, ξένων πανεπιστημίων, με σημείο αναφοράς την γνωμοδότηση των καθηγητών, κ. Σκουρή και κ. Βενιζέλου. Ακολουθεί η παράθεση των τριών διαφορετικών απόψεων, που έχουν υποστηριχθεί για τη συνταγματικότητα και μη του Ν.5094/2024 με το άρθρο 16 Σ. Αρχικά, παρατίθεται η «αυστηρή» άποψη, σύμφωνα με την οποία η εγκατάσταση και η ίδρυση παραρτημάτων, μη κερδοσκοπικών αλλοδαπών πανεπιστημίων, πηγάζει απευθείας από τις διατάξεις του ενωσιακού δικαίου, το οποίο σε κάθε περίπτωση υπερέχει των εθνικών διατάξεων, και τυγχάνει εφαρμοστέο. Ακολουθεί, η άποψη των κ. Σκουρη- Βενιζέλου κ.α., όπως αναπτύχθηκε στη γνωμοδότηση τους, με τα επιμέρους επιχειρήματα και τους ισχυρισμούς τους υπέρ της συνταγματικότητας του Ν. 5094/2024, στα πλαίσια της σύμφωνης με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας. Και εν κατακλείδι, η τρίτη άποψη, αντίθετη με τις δύο προηγούμενες, που υποστηρίζει την πρόδηλη αντισυνταγματικότητα του νόμου, και την ευθεία παραβίαση των διατάξεων του Συντάγματος, με την παρουσίαση των βασικών τους επιχειρημάτων, και της συλλογιστικής μεθόδου που ακολουθείται, και καταλήγει στην αντισυνταγματικότητα του Ν.5094/2024, και των επιμέρους διατάξεων αυτής, με τη διαδοχική απόρριψη όλων των θέσεων της δεύτερης άποψης.

Καταληκτικά, επιχειρείται μια συνολική αξιολόγηση, των ρηθέντων, εστιάζοντας στο κρίσιμο -κατά την γράφουσα- ζήτημα, του χαρακτήρα και του ρόλου τελικά του Συντάγματος στην “πυραμίδα” ιεραρχίας των κανόνων, της σπουδαιότητας και της δεσμευτικότητας του, μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ. Περιλαμβάνεται ακόμη, η αναλυτική παρουσίαση του συλλογισμού της και της μεθόδου, που ακολούθησε για να καταλήξει, στο συμπέρασμα, της αντισυνταγματικότητας του Ν. 5094/2024. Η παρουσίαση ολοκληρώνεται με την εξέταση της «θέσης» του δημόσιου πανεπιστημίου, μετά την ψήφιση και τη δημοσίευση του νέου νόμου, που επιτρέπει την εγκατάσταση ξένων παραρτημάτων στη Χώρα μας, καθώς και των κινδύνων και προκλήσεων, που ενδεχομένως θα κληθεί να διαχειριστεί και να αντιμετωπίσει στο άμεσο μέλλον.

A. ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΜΑΣ ΔΙΚΑΙΟ

I. Ιστορική Αναδρομή – Απώτερες καταβολές του ισχύοντος άρθρου 16 Σ¹

Για τους Έλληνες το ζήτημα της παιδείας και της εκπαίδευσης είχε από πάντα, ιδιαίτερη αξία, γι' αυτό και αμέσως μετά την απελευθέρωση δεν προκαλεί εντύπωση, που σε όλα σχεδόν τα Συντάγματα υπήρχε ρητή διάταξη για την παιδεία. Η επιλογή αυτή φανερώνει, ότι από πολύ νωρίς αναγνώριζαν και κατανοούσαν την αξία των

¹ Άρθρο 16 Σ: (Παιδεία, τέχνη, επιστήμη):

1. Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα.

2.

2. Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.

3. Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα.

4. Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια. Το Κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους.

5. Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους. Συγχώνευση ή κατάτμηση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να γίνει και κατά παρέκκλιση από κάθε αντίθετη διάταξη, όπως νόμος ορίζει. Ειδικός νόμος ορίζει όσα αφορούν τους φοιτητικούς συλλόγους και τη συμμετοχή των σπουδαστών σ' αυτούς.

6. Οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι δημόσιοι λειτουργοί. Το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό τους επιτελεί επίσης δημόσιο λειτουργήμα, με τις προϋποθέσεις που νόμος ορίζει. Τα σχετικά με την κατάσταση όλων αυτών των προσώπων καθορίζονται από τους οργανισμούς των οικείων ιδρυμάτων.

Οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν μπορούν να παυθούν προτού λήξει σύμφωνα με το νόμο ο χρόνος υπηρεσίας τους παρά μόνο με τις ουσιαστικές προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 88 παράγραφος 4 και ύστερα από απόφαση συμβουλίου που αποτελείται κατά πλειοψηφία από ανώτατους δικαστικούς λειτουργούς, όπως νόμος ορίζει.

Νόμος ορίζει το όριο της ηλικίας των καθηγητών των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων εωσότου εκδοθεί ο νόμος αυτός οι καθηγητές που υπηρετούν αποχωρούν αυτοδικαίως μόλις λήξει το ακαδημαϊκό έτος μέσα στο οποίο συμπληρώνουν το εξηκοστό έβδομο έτος της ηλικίας τους.

7. Η επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση παρέχεται από το Κράτος και με σχολές ανώτερης βαθμίδας για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από τρία χρόνια, όπως προβλέπεται ειδικότερα από το νόμο, που ορίζει και τα επαγγελματικά δικαιώματα όσων αποφοιτούν από τις σχολές αυτές.

8. Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τους όρους χορήγησης άδειας για την ίδρυση και λειτουργία εκπαιδευτηρίων που δεν ανήκουν στο Κράτος, τα σχετικά με την εποπτεία που ασκείται πάνω σ' αυτά, καθώς και την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού προσωπικού τους.

Η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται.

9. Ο αθλητισμός τελεί υπό την προστασία και την ανώτατη εποπτεία του Κράτους.

Το Κράτος επιχορηγεί και ελέγχει τις ενώσεις των αθλητικών σωματείων κάθε είδους, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει επίσης τη διάθεση των ενισχύσεων που παρέχονται κάθε φορά στις επιχορηγούμενες ενώσεις σύμφωνα με τον προορισμό τους.

κοινωνικών δικαιωμάτων, ενώ μεριμνούσαν ώστε να έχουν όλοι πρόσβαση σε αυτά, στα πλαίσια της αρχής της ισότητας και της αξιοκρατίας², αρχές που φαίνεται πως ήδη είχαν εμπεδωθεί. Μάλιστα, αξίζει να αναφερθεί, ότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση ήταν το πρώτο κοινωνικό δικαίωμα που αναγνωρίστηκε συνταγματικά στην ιστορία της ελεύθερης πια Ελλάδας.

Πολύ συνοπτικά, αξίζει να διατρέξουμε τις διατάξεις που αφορούν την παιδεία και την εκπαίδευση, όπως αυτές περιλήφθηκαν στα Ελληνικά Συντάγματα³ μέχρι το έτος 1975, ότε και ψηφίστηκε από την Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή το άρθρο 16 Σ⁴ (Παιδεία, Τέχνη και Επιστήμη), το οποίο και εξακολουθεί να ισχύει σήμερα.

α. Η οργάνωση της εκπαίδευσης στα μετεπαναστατικά Συντάγματα

Για πρώτη φορά, στο Σύνταγμα του Άστρους, το 1823, ορίζεται στις παραγράφους λζ΄ και πζ΄, ότι το κράτος οφείλει να οργανώσει την εκπαίδευση της νεολαίας «συστηματικώς», και να εισάγει στην «Αλληλοδιδασκτική Μέθοδο» σε όλη την Επικράτεια, ενώ η εκπαίδευση τυγχάνει «υπό την προστασία» του Βουλευτικού. Περαιτέρω, στο Σύνταγμα της Τροιζήνας, το έτος 1827, στο άρθρο 20, αναγνωρίζεται να το δικαίωμα των Ελλήνων να ιδρύουν «καταστήματα παιδείας, φιλανθρωπίας και τεχνών», καθώς και να εκλέγουν «διδασκάλους δια την εκπαίδευσιν των», μια διάταξη απορρέουσα από το αίσθημα ελευθερίας και ανεξαρτησίας των Ελλήνων, μολοντί δεν είχε υπογραφεί ακόμη το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (1830), που διακήρυττε επίσημα την ανεξαρτησία των Ελλήνων.

β. Η παιδεία στη διάρκεια της Οθωνικής αυτοκρατορίας

Ύστερα, στο Σύνταγμα του 1844, που αποτέλεσε «συμβόλαιο» μεταξύ του μονάρχη και του Έθνους (Σύνταγμα – συνάλλαγμα), κατοχυρώνεται στο άρθρο 11, το δικαίωμα «εκάστου»⁵ να συστήνει εκπαιδευτικά καταστήματα σύμφωνα πάντα με τους «νόμους του κράτους». Παράλληλα μια ακόμη καινοτομία που περιλαμβάνεται στην διάταξη αυτή του Συντάγματος του 1844, είναι η διάκριση της εκπαίδευσης σε ανωτέρα, μέση και δημοτική, ενώ σε αυτή προβλέπεται και αναφέρεται ειδικά, ότι την «ανωτέρα» εκπαίδευση αναλαμβάνει να χρηματοδοτεί το Κράτος, με δικές του δαπάνες, ενώ από τα πρακτικά της Εθνοσυνέλευσης προκύπτει επιπλέον, ότι η «μέση» εκπαίδευση που συχνά θεωρούνταν «ανωτέρα», ήταν αρμοδιότητα της κυβέρνησης, και η «δημοτική», δηλαδή η στοιχειώδης, του εκάστοτε δήμου⁶. Στο κατά πολύ δημοκρατικότερο Σύνταγμα του 1864, μετά την απομάκρυνση του Όθωνα

² Βλ. Ν. Κ. Αλιβιζάτος, «Πέρα από το 16, το πριν και το μετά», εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, 2007, σελ. 31.

³ Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ σελ. 60

⁴ Με το υπ' αριθμ. ΙΒ΄Ψήφισμα 9.6.1975 της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής ψηφίστηκε, ενώ με το υπ' αριθμ. Β΄Ψήφισμα/6.3.1986 της ΣΤ΄ Αναθεωρητική Βουλή μεταφέρθηκε στην δημοτική.

⁵ Έκαστος= και αλλοδαπός, βλ. Ν.Κ. Αλιβιζάτος, «Πέρα από το 16, το πριν και το μετά», εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, 2007, σελ. 33, υποσημ. 4.

⁶ Βλ. Ομοίως, , σελ. 33-34.

από το θρόνο, αν και τέθηκε πολλακίς το αίτημα αναθεώρησης του άρθρου 11 του Συντάγματος.

γ. Η κρατική και υποχρεωτική εκπαίδευση στα χρόνια του Βενιζέλου

Περαιτέρω, το 1911, η Β' Αναθεωρητική Βουλή και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, αναθεώρησαν την ισχύουσα- αδιαλείπτως σχεδόν 60 έτη- διάταξη, ήτοι ήδη από το 1864 μόνο ως προς συγκεκριμένα σημεία. Ειδικότερα, προβλέφθηκε ότι η εκπαίδευση θα τελεί «*υπό την ανώτατη εποπτεία του κράτους και δαπάνης αυτού*». Δηλαδή, το Κράτος φαίνεται να αναλαμβάνει – όχι πλήρως⁷-, τη χρηματοδότηση της «μέσης» κυρίως εκπαίδευσης που γίνεται υποχρεωτική για όλους, λόγω ανεπάρκειας των οικονομικών πόρων. Χαρακτηριστικά προβλέφθηκε, ότι «*η στοιχειώδης εκπαίδευσις είναι δι' άπαντας υποχρεωτική, παρέχεται δε δωρεάν υπό του κράτους*». Τελευταία προσθήκη – καινοτομία με το Σύνταγμα του 1911, είναι η επανακατοχύρωση του δικαιώματος Ελλήνων αλλά και αλλοδαπών να ιδρύουν ιδιωτικά εκπαιδευτήρια⁸, αποκλείοντας με αυτό τον τρόπο το «κρατικό μονοπώλιο».⁹ Αργότερα, στο Σύνταγμα του 1927, υπό τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου, διατηρείται αφενός η αναγνώριση, ότι «*Η τέχνη και η επιστήμη και η διδασκαλία αυτών είναι ελεύθεραι*», και αφετέρου προβλέπεται για πρώτη φορά η ελάχιστη διάρκεια της στοιχειώδους – υποχρεωτικής εκπαίδευσης σε έξι (6) έτη, ενώ ταυτόχρονα προβλέπεται ότι η εκπαίδευση θα παρέχεται «*υπό την ανώτατη εποπτείαν του Κράτους*» αλλά «*ενεργείται δαπάνη αυτού ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης*».

δ. Οι σκοποί της εκπαίδευσης στα σκοτεινά χρόνια του εμφυλίου πολέμου

Μετά την απελευθέρωση, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου και της «σκοτεινής» περιόδου, που ακολούθησε, η εκπαίδευση αποτέλεσε εύφορο πεδίο προβληματισμού και διατύπωσης αντιτιθέμενων απόψεων. Διατυπώθηκε και υποστηρίχθηκε σθεναρά η άποψη να περιορισθεί το δικαίωμα ίδρυσης ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων από τον Β. Στεφανόπουλο¹⁰, ο οποίος υποστήριξε περαιτέρω, ότι

⁷ Βλ. Ν. Κ. Αλιβιζάτος, «Πέρα από το 16, το πριν και το μετά», εκδόσεις Μεταίχμιο 2007, σελ. 37-38.

⁸ Το πρώτο μη κρατικό πανεπιστήμιο, που ιδρύθηκε στη χώρα ας, ήταν το 1930 η «Σχολή Πολιτικών Επιστημών», η οποία ένα έτος μετά, το 1931, μετονομάστηκε σε «Πάντειο Σχολή Πολιτικών Επιστημών», από την εταιρεία «Εκπαιδευτική Αναγέννησης», του Γεωργίου Σ. Φραγκούδη, ο οποίος εργάστηκε σκληρά για την ίδρυση της σχολής. Κορυφαίος δωρητής ήταν ο Αλέξανδρος Ι. Πάντος, ο οποίος διέθεσε όλη την περιουσία του—450.000 χρυσές δραχμές, αντιστοιχούσες σε σημερινά 20 εκατομμύρια ευρώ—προς αποκλειστική ρευστοποίησή της (καταπίστευμα) για την ίδρυση Σχολής Πολιτικών Επιστημών. Το πρώτο μάθημα άρχισε να διδάσκεται την 18η Νοεμβρίου 1930 από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, τότε Πρωθυπουργό τής Ελλάδος, ο οποίος υπήρξε και ένας εκ των μεγάλων δωρητών, ορισθείς και ο εκτελεστής της διαθήκης.

⁹ Βλ. Ν. Ν. Σαρίπολος, «Σύστημα του συνταγματικού δικαίου της Ελλάδος, τ. Γ', δ' εκδ., εν Αθήναις, Α. Ραφτάνης, 1923, σ. 153, υπο. 2 .

¹⁰ Βλ. Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος (Β' Ψηφίσματος), Εστενογραφημένα Πρακτικά, τ. Γ' συνεδρ. 2.9.1947, σ. 1099-1100:

«*Βεβαίως, τόνιζε «θεωρητικώς η διάταξις [της §3 του άρθρου 16 Σ. 1911] έχει ορθώς, διότι η εκπαίδευσις αποτελεί πνευματικήν ελευθερίν και η ελευθερία ίδρυσις εκπαιδευτηρίων αποτελεί δικαίωμα*

πρέπει να προβλεφθούν με σαφήνεια οι «σκοποί» της εκπαίδευσης στο Σύνταγμα. Τελικά, στο Σύνταγμα του 1952, προστέθηκε η παράγραφος 5, όπου ορίστηκε, ότι για την ίδρυση ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου, ήταν απαραίτητη η χορήγηση σχετικής «άδειας» από το Κράτος. Αναφορικά με τους «σκοπούς» της εκπαίδευσης, μολονότι διατυπώθηκαν πολλές και διαφορετικές απόψεις¹¹, στην σχετική διάταξη, προβλέφθηκε ότι η εκπαίδευση αποσκοπεί στην *«ηθικήν και πνευματικήν αγωγήν και την ανάπτυξη της εθνικής συνειδήσεως των νέων, επί τη βάσει των ιδεολογικών κατευθύνσεων του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού»*, ενώ σημαντική καινοτομία αποτέλεσε η ρητή πρόβλεψη του καθεστώτος που απολαύουν οι καθηγητές, ως *«δημόσιοι υπάλληλοι»*.

ε. Ο φόβος των ξένων πανεπιστημίων κατά τη στρατιωτική δικτατορία

Την περίοδο της δικτατορίας που ακολούθησε, στα δικτατορικά Συντάγματα των 1968 και 1973, το δικαίωμα στην εκπαίδευση, προβλέφθηκε στο άρθρο 17. Τότε προβλέφθηκε το οργανωτικό σχήμα των ΝΠΔΔ, καθιερώθηκε ο θεσμός του *«κυβερνητικού επιτρόπου»*, και συστάθηκε το *«Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας»*. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί, ότι εκείνη την εποχή εκφράστηκαν από τους χουντικούς πολιτικούς, οι εντονότερες αντιρρήσεις για την ίδρυση μη κρατικών πανεπιστημίων στη χώρα μας. Ενδεικτικά, μόνο, αξίζει να αναφέρουμε ότι ο Αδ. Ανδρουτσόπουλος, μετέπειτα πρωθυπουργός του Δημήτρη Ιωαννίδη, εξέφραζε το φόβο μήπως *«δημιουργηθούν ξένα πανεπιστήμια εις την χώρα μας, όπως υπάρχει εις την Βηρυτόν το αμερικανικόν»*. Διατυπώθηκαν και άλλα επιχειρήματα – φόβοι υπέρ του αποκλεισμού ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων στην Ελλάδα, μεταξύ των οποίων, ο φόβος παροχής κατωτέρου επιπέδου εκπαίδευσης, ο φόβος μη δημιουργηθεί *«ένα πολυπληθές επιστημονικό προλεταριάτον»*, η αποφυγή δημιουργίας *«ευρωπαϊκού πανεπιστημίου»* στην Ελλάδα, και άλλα παρόμοια¹².

στ. Η Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή και το Σύνταγμα του 1975

Μετά την πτώση της δικτατορίας και την αποκατάσταση της Δημοκρατίας, η Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή, ψήφισε, το ισχύον σήμερα Σύνταγμα, στο άρθρο 16 Σ του οποίου, προβλέφθηκε ρητά μεταξύ άλλων το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Δέον να τονιστεί, ότι στο νέο άρθρο 16 Σ, διατηρήθηκαν πολλές ρυθμίσεις, που ίσχυαν στα προηγούμενα Συντάγματα, με μικρές διαφοροποιήσεις, ενώ αναφορικά με το

τόσο των Ελλήνων όσο και των αλλοδαπών εν Ελλάδι. Μολαταύτα, κύριοι, πιστεύω ότι δεν είναι επιτετραμμένον, και δη υπό τας τελευταίας μεταπολεμικές συνθήκας, εις οιονδήποτε ιδιώτην, οιασδήποτε προελεύσεως, να παρέχωμεν το ανεξέλεγκτον δικαίωμα να ιδρύη εν Ελλάδι, όταν και όπου αυτός θέλει, ένα ιδιωτικόν εκπαιδευτήριον, εις το οποίον, υπό την σκέπην της συνταγματικής προστασίας, να συγκεντρώη την ανώριμον νεότητα και, ενδεχομένως, να ενσταλάξη εις την ψυχήν αυτής το δηλητήριον οιασδήποτε προπαγάνδας, είτε πολιτικής, είτε κοινωνικής, είτε θρησκευτικής, και να ασκή- ενδεχομένως, επαναλαμβάνω- ένα απαράδεκτον δια την Ελλάδαν και την κρατικήν υπόστασιν προσηλυτισμό. [...]. Εν πάση περιπτώσει, εκείνο το οποίον ονομάζωμεν πνευματικήν ελευθερίαν, θα είναι δυνατόν, υπό τας ανωτέρω ενδεχόμενας συνθήκας, να καταλήξη ευκολως εις πνευματικήν αναρχίαν, εις πνευματικήν ασυδοσία [...]

¹¹ Βλ. Ν. Κ. Αλιβιζάτος, 'Πέρα από το 16, το πριν και το μετά', εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ 2007, σελ. 352-54.

¹² Βλ. Ομοίως, σελ 62-64

δικαίωμα ίδρυσης πανεπιστημίων από ιδιώτες, προβλέφθηκε ρητά η απόλυτη απαγόρευση του:

« 8.... Η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται...»!

Συνοψίζοντας, το θέμα της παιδείας και της παρεχόμενης εκπαίδευσης αποτέλεσε ήδη από τα πρώτα Ελληνικά Συντάγματα, σημαντικό πλώνα του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους. Έτι περαιτέρω, το ζήτημα της ίδρυσης μη κρατικών πανεπιστημίων, απασχόλησε ιδιαίτερα το πολιτικό προσκήνιο, αποτελώντας συχνά κρίσιμο σημείο πολιτικής διαμάχης, μεταξύ των αντιτιθέμενων πολιτικών παρατάξεων. Ανάλογα με το κυριαρχούν πολιτικό κόμμα και εν γένει το πολιτικό κλίμα της εκάστοτε περιόδου, άλλοτε επιτρεπόταν “υπό όρους” η σύσταση μη κρατικών ιδρυμάτων και άλλοτε όχι. Τελικά, ο συντακτικός νομοθέτης του 1975, σε μια προσπάθεια εκδημοκρατισμού της κοινωνίας, και με τις μνήμες ακόμη νωπές, μετά την σκοτεινή περίοδο της δικτατορίας, απαγόρευσε με ρητή διάταξη την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων, καθιερώνοντας πανηγυρικά το δημόσιο Πανεπιστήμιο¹³. Καταληκτικά, αξίζει να σημειωθεί, ότι το ισχύον άρθρο 16Σ, μολονότι ήταν από τις πρώτες διατάξεις που προτεινόταν για αναθεώρηση, εντούτοις, σε καμία από τις αναθεωρήσεις που ακολούθησαν (1986, 2001, 2008, 2019¹⁴), δεν αναθεωρήθηκε.

II. Το συνταγματικό πλαίσιο της ανώτατης εκπαίδευσης

Την ιστορική ερμηνεία του άρθρου 16 Σ, διαδέχεται η γραμματική ερμηνεία των επιμέρους διατάξεων, που αφορούν ειδικότερα την ανώτατη εκπαίδευση και τα πανεπιστήμια στην Ελλάδα, προκειμένου να γίνει απολύτως αντιληπτό και κατανοητό στον αναγνώστη, αφενός το περιεχόμενο, και αφετέρου η σκοπιμότητα του συντακτικού νομοθέτη.

α. Άρθρο 16§5 Σ

¹³ Βλ. Β. Χρήστου “Το αίτημα Πανεπιστήμιο”, δημοσίευση στο διαδικτυακό ιστότοπο www.constitutionalism.gr, τελευταία επίσκεψη 20.8.2024.

¹⁴ Βλ. (Περίοδος ΙΑ' - Σύνοδος Γ' - Συνεδρίαση ΙΕ'), Πρακτικά Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος, 2007, σ. 309 επ.· Έκθεση της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος, Εισήγηση της Επιτροπής προς την Ολομέλεια της Βουλής επί των αναθεωρητέων και μη διατάξεων του Συντάγματος, 2007, σ. 301 επ.

Οι προτάσεις των δύο μεγαλύτερων κοινοβουλευτικών κομμάτων για την ίδρυση μη κρατικών πανεπιστημίων, που συζητήθηκαν κατά τη συνεδρίαση της 10ης Ιανουαρίου 2007 της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος, περιλάμβαναν κυρίως τους περιορισμούς του αποκλειστικώς μη κερδοσκοπικού ή κοινωφελή χαρακτήρα των μη κρατικών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, την παραχώρηση σε αυτά δημόσιας υπηρεσίας με ειδικό νόμο, την αντιστοιχία των προσόντων των διδασκόντων προς εκείνα των κρατικών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, τη διασφάλιση της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης και την αυστηρή εποπτεία του κράτους·

Στην παράγραφο 5 του άρθρου 16 Σ, προβλέπεται η παροχή ανώτατης εκπαίδευσης, μόνο από Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), με πλήρη αυτοδιοίκηση. Περαιτέρω, καθιερώνεται «δικαίωμα» των ΑΕΙ να ενισχύονται οικονομικά από το Κράτος¹⁵, αλλά και να λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους. Από τη διάταξη αυτή, σε συνδυασμό με το άρθρο 16§6 εδ. α' και §8 εδ. β', προκύπτει αδιαμφισβήτητα και κατοχυρώνεται συνταγματικά ο «δημόσιος χαρακτήρας» της ανώτατης εκπαίδευσης, αποκλείοντας τη δυνατότητα ίδρυσης εκπαιδευτηρίων ανώτατης εκπαίδευσης από ιδιώτες. Σε αυτό συνηγορεί και η πολύ προσεκτική χρήση λέξεων με επιτακτικό περιεχόμενο, όπως το «αποκλειστικά». Απώτερος στόχος του νομοθέτη είναι η αποφυγή εσφαλμένων ερμηνειών, και η σαφής οριοθέτηση του περιεχομένου της διάταξης. Με η χρήση του επιρρήματος «αποκλειστικά», δεν καταλείπεται ουδεμία αμφιβολία περί του χαρακτήρα των ΑΕΙ ως ΝΠΔΔ, και τελικά την παροχή μόνον από το Κράτος ανώτατης εκπαίδευσης.

Επιπλέον, εκτός από την κατοχύρωση του χαρακτήρα τους, ως ΝΠΔΔ, ο συντακτικός νομοθέτης «εγγυάται» και την αυτοδιοίκηση τους. Το αυτοδιοίκητο άλλωστε διαφοροποιεί τα ανώτατα εκπαιδευτήρια του άρθρου 16 Σ, από άλλα ισότιμα, στα οποία όμως δεν εφαρμόζεται η αρχή της ακαδημαϊκής ελευθερίας, όπως οι παραγωγικές δυνάμεις ενόπλων δυνάμεων¹⁶. Η πλήρης αυτοδιοίκηση σημαίνει, ότι τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, διοικούνται από δικά τους όργανα, και διαχειρίζονται αυτοτελώς μέσω των οργάνων αυτών τα ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας τους. Η αυτοτέλεια αυτή ωστόσο, δεν εξικνείται μέχρι την δυνατότητα τους να θέσουν οι ίδιοι κανόνες δικαίου, αντιθέτως δρουν αυτοτελώς και ανεξάρτητα, στα πλαίσια όμως που τίθενται από το νομοθέτη, ο οποίος είναι αρμόδιος να ρυθμίζει νομοθετικά, ακόμη και ζητήματα που άπτονται της οργάνωσης και της λειτουργίας τους¹⁷, υπό την προϋπόθεση να μην θίγει την ακώλυτη λειτουργία των εκπαιδευτηρίων και να μην εμποδίζει τους καθηγητές των ΑΕΙ να ασκούν το διδακτικό και ερευνητικό τους έργο.

Η πλήρης αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ έχει διφυή υπόσταση. Δηλαδή, αφενός πρόκειται για «ατομικό δικαίωμα», καθώς αποτελεί προέκταση της ακαδημαϊκής ελευθερίας (άρθρο 16 §1 Σ), αφετέρου πρόκειται για θεσμική εγγύηση, αφού το πανεπιστήμιο που απολαμβάνει του δικαιώματος της αυτοδιοίκησης, αποτελεί «θεσμό», με απώτερο στόχο να εξυπηρετεί το γενικό συμφέρον, που συνίσταται στην ανάπτυξη και την προαγωγή της επιστήμης και της παιδείας, που έχει αναχθεί σε βασική αποστολή του Κράτους.

---

¹⁵ Βλ. Φ. Σπυρόπουλος, Ε. Κοντιάδης, Χ. Ανθόπουλος, Γ. Γεραπετρίτης, «ΣΥΝΤΑΓΜΑ – Κατ' άρθρο ερμηνεία», εκδόσεις Σάκκουλα, 2017.

¹⁶ Βλ. Κ. Χ. Χρυσόγονος, «ΑΤΟΜΙΚΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, εκδόσεις Σάκκουλα, 5η έκδοση 2023, σελ. 519 επ.

¹⁷ Π.χ. Τον καθορισμό των θέσεων του διοικητικού προσωπικού των ΑΕΙ.

Στην πλήρη αυτοδιοίκηση¹⁸ των ΑΕΙ ανήκουν α) το δικαίωμα τους να επιλέγουν τα όργανα διοίκησης τους, β) το δικαίωμα τους να επιλέγουν με δικά τους όργανα το διδακτικό τους προσωπικό, γ) η οικονομική τους αυτοτέλεια, δ) η κατάρτιση των προγραμμάτων σπουδών από τα πανεπιστημιακά όργανα και ε) η μη επέμβαση κρατικών οργάνων, συγκροτημένων (και) από πρόσωπα εκτός το ακαδημαϊκού χώρου.

α) Τα ΑΕΙ έχουν το δικαίωμα να επιλέγουν τα όργανα διοίκησης τους, π.χ. πρυτάνεις, κοσμήτορες κ.α.. Αποκλείεται, δηλαδή η κρατική παρέμβαση στην διαδικασία ανάδειξης των οργάνων των πανεπιστημίων, χωρίς ωστόσο ο νομοθέτης να θέτει ή να προβλέπει κάποια συγκεκριμένη ιδιότητα για τα μέλη που συγκροτούν τα όργανα διοίκησης των ΑΕΙ. Μάλιστα, έχει κριθεί περαιτέρω, ότι στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται και το δικαίωμα επιλογής με δικά τους όργανα και του διοικητικού προσωπικού των ΑΕΙ, δεν έχουν όμως το ίδιο δικαίωμα, όσον αφορά την επιλογή προσώπων συνδεδόμενα με σχέση έμμισθης εντολής¹⁹ (π.χ. Δικηγόροι).

β) Τα πανεπιστημιακά όργανα έχουν το δικαίωμα και την αποκλειστική αρμοδιότητα, να επιλέγουν το διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό που θα απασχολήσουν, καθώς και να καθορίσουν τον αριθμό και τις θέσεις διδακτικού προσωπικού που θα προκηρύσσουν κάθε φορά. Το κράτος δεν παρεμβαίνει, αλλά εποπτεύει τη λειτουργία των ανώτατων ιδρυμάτων, μέσω του Υπουργού Παιδείας, ο οποίος σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να υποκαταστήσει τα πανεπιστημιακά όργανα, παρά αρκείται σε εποπτικές και διαπιστωτικές αρμοδιότητες, όπως λ.χ. διαπιστώνει την αυτοδίκαιη αποχή καθηγητή από τα καθήκοντα του λόγω άσκησης ποινικής δίωξης. Η εποπτεία λοιπόν, που αποτελεί όριο της πλήρους αυτοδιοίκησης, συνίσταται στην άσκηση ελέγχου νομιμότητας και όχι σκοπιμότητας.

γ) Κατοχυρώνεται επιπλέον, το δικαίωμα οικονομικής αυτοτέλειας, δηλαδή το δικαίωμα διοίκησης και διαχείρισης της περιουσίας και των οικονομικών τους, με δικά τους όργανα. Επιπλέον, οι ίδιοι προβαίνουν με δικά τους όργανα και στη σύνταξη του προϋπολογισμού και του απολογισμού εκάστου έτους. Βέβαια, η παράγραφος 5 κατοχυρώνει, όπως ήδη αναφέραμε το δικαίωμα οικονομικής ενίσχυσης από τον κρατικό προϋπολογισμό, δικαίωμα που στην πραγματικότητα αποτελεί θεσμική εγγύηση, που περιλαμβάνει το δικαίωμα των ΑΕΙ να αξιώσουν από το Κράτος την κάλυψη έστω των λειτουργικών τους αναγκών.

δ) Ακόμη ένα δικαίωμα των ΑΕΙ, αποτελεί η κατάρτιση από τα πανεπιστημιακά όργανα των προγραμμάτων σπουδών, η οποία όμως δεν είναι απεριόριστη και δεν ασκείται κατά απόλυτη διακριτική ευχέρεια, καθώς πρέπει σε κάθε περίπτωση να γίνεται σεβαστό το δικαίωμα κάθε μέλους ΔΕΠ για έρευνα και διδασκαλία. Δηλαδή, θα έχουμε παραβίαση του άρθρου 16 Σ, αν δεν προβλέπεται τουλάχιστον ένα μάθημα που να εμπίπτει στο γνωστικό αντικείμενο μέλους ΔΕΠ.

¹⁸ Βλ. Σπ. Βλαχόπουλος κλπ. «ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η έκδοση, 2022.

¹⁹ Βλ. ΣτΕ 1431/2005.

ε) Τέλος, δεν επιτρέπεται η επέμβαση κρατικών οργάνων και προσώπων, που δεν έχουν σχέση με τα ΑΕΙ (π.χ. εκπρόσωποι πολιτικών κομμάτων) και η λήψη / ανάθεση σε αυτούς αποφασιστικών αρμοδιοτήτων σε καθαρά επιστημονικά ζητήματα.

Απόρροια της πλήρους αυτοδιοίκησης επιπλέον, μολονότι δεν κατοχυρώνεται ρητά, συνιστά και το πανεπιστημιακό άσυλο, δηλαδή η απαγόρευση επέμβασης της δημόσιας δύναμης στους χώρους αυτούς, χωρίς την πρόσκληση ή άδεια του αρμόδιου οργάνου του Α.Ε.Ι²⁰.

Ωστόσο, στην πράξη συχνά το δικαίωμα πλήρους αυτοδιοίκησης καταστρατηγείται από τα αρμόδια κρατικά όργανα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί, ο καθορισμός του αριθμού των εισακτέων ανά έτος, στα πανεπιστημιακά ιδρύματα, που γίνεται από το Υπουργείο Παιδείας, το οποίο στην πράξη συνήθως δεν συνεκτιμά τις απόψεις των ΑΕΙ.

Ακόμη, υπάρχει πρόβλεψη για ειδικό νόμο, όσον αφορά τους φοιτητικούς συλλόγους και τη συμμετοχή των φοιτητών σε αυτούς. Πρακτικά αυτό σημαίνει, ότι νομοθέτης μπορεί να καθιερώνει ρυθμίσεις κατά απόλυτη διακριτική του ευχέρεια, δηλαδή ακόμη και παραβιάζοντας τις διατάξεις των άρθρων 12 και 23 Σ²¹. Από το νομοθέτη τέλος, καθορίζονται και όλα τα επιμέρους θέματα, που αφορούν τον τρόπο οργάνωση και λειτουργίας των φοιτητικών συλλόγων.

β. Άρθρο 16§6 Σ

Οι καθηγητές των εκπαιδευτηρίων ανώτατης εκπαίδευσης στη Χώρα μας, προβλέπεται ρητά, ότι είναι δημόσιοι λειτουργοί, ενώ το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό επιτελεί επίσης, δημόσιο λειτούργημα²², όπως ορίζει ο νόμος. Έτσι, όλα τα μέλη ΔΕΠ, αποτελούν «καθηγητές» και άρα είναι δημόσιοι λειτουργοί, απολαμβάνοντας όλων των εγγυήσεων, όπως προβλέπονται στο άρθρο 16 Σ. Ο χαρακτηρισμός των μελών ΔΕΠ ως «δημόσιων λειτουργών», υποδηλώνει ότι δεν υπόκεινται και δεν δεσμεύονται από ιεραρχικές διαταγές και υπηρεσιακές οδηγίες.

Περαιτέρω, απολαμβάνουν ειδικής μισθολογικής μεταχείρισης, σε αντίθεση με τους λοιπούς δημόσιους υπαλλήλους, ώστε να διασφαλισθεί η λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία τους²³. Μάλιστα, έχει κριθεί από το ΣτΕ²⁴, ότι η ιδιαίτερη

²⁰ Βλ. Ν. 1268/1982 (ΦΕΚ Α' 87/16.7.1982), άρθρο 2 §5.

²¹ Βλ. . Κ. Χ. Χρυσόγονος, «ΑΤΟΜΙΚΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, εκδόσεις Σάκκουλα, 5η έκδοση 2023, σελ. 524

²² Βλ. Πρακτικά συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Βουλής των συζητήσεων επί του Συντάγματος 1975, 503-4, από όπου προκύπτει, ότι μέλη του διδακτικού προσωπικού υπηρετήσουν με θητεία.

²³ Βλ. Αντίστοιχα, άρθρο 88 §2 Σ

²⁴ Βλ. ΣτΕ 479/2018 σκ. 12 (απόσπασμα) : «...Μεταξύ δε των εγγυήσεων αυτών περιλαμβάνεται και απορρέουσα από την, κατά το άρθρο 16 του Συντάγματος, φύση των καθηκόντων τους και της αποστολής τους ως ακαδημαϊκών διδασκάλων και ερευνητών, καθώς και λόγω των αυξημένων τυπικών και ουσιαστικών προσόντων τους, υποχρέωση εξασφάλισης των απαραίτητων προϋποθέσεων για την άσκηση του έργου τους, προεχόντως δε ο καθορισμός αποδοχών ειδικώς προβλεπομένων γι' αυτούς, κατ' εκτίμηση των ειδικών συνθηκών άσκησης του λειτουργημάτων τους και ύψους αναλόγου προς αυτό, που αφενός μεν να τους επιτρέπει να ασκούν αποτελεσματικά τα καθήκοντά τους, αφετέρου δε να καθιστά τα

μισθολογική μεταχείριση των πανεπιστημιακών λειτουργών απορρέει έμμεσα από την ρητή κατοχύρωση και αναγνώριση τους, ως δημόσιων λειτουργών, με ιδιαίτερα σημαντικά καθήκοντα, και ιδιαίτερα σημαντικά τυπικά και ουσιαστικά προσόντα.

γ. Άρθρο 16§7 Σ

Η παράγραφος 7 του άρθρου 16 Σ, αναφέρεται στην «επαγγελματική» και κάθε άλλη «ειδική» εκπαίδευση. Με τη διάταξη αυτή, ο συντακτικός νομοθέτης κατοχυρώνει το κοινωνικό δικαίωμα για παροχή επαγγελματικής παιδείας σε σχολές «ανώτερης βαθμίδας». Η επαγγελματική εκπαίδευση άλλωστε, μπορεί να αποτελέσει και προϋπόθεση υλοποίησης του κοινωνικού δικαιώματος της εργασίας (άρθρο 22 Σ).

Κατά την κρατούσα στη νομολογία άποψη, κατοχυρώνεται η επαγγελματική εκπαίδευση, σε όλες τις βαθμίδες, χωρίς όμως να συνάγεται²⁵, ότι αυτή θα παρέχεται αποκλειστικά από το Κράτος, αποκλείοντας με τον τρόπο αυτό τους ιδιώτες από το να ιδρύουν τέτοιες σχολές. Βέβαια, μπορεί να μην κατοχυρώνεται ρητά στη διάταξη αυτή, το δικαίωμα των ιδιωτών να ιδρύουν τέτοιες σχολές και εκπαιδευτήρια, ωστόσο η δυνατότητα τους αυτή προβλέπεται ειδικά από το νομοθέτη με ειδικούς κανόνες δικαίου. Δηλαδή ο κοινός νομοθέτης έχει τη δυνατότητα να επιτρέπει ή να απαγορεύει την ίδρυση σχολών επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης από ιδιώτες, συνεκτιμώντας πάντα τις ανάγκες της κοινωνίας και την επάρκεια των δημόσιων εκπαιδευτηρίων.

Βέβαια, εγείρονται ερωτήματα, σχετικά με το πεδίο εφαρμογής της ως άνω διάταξης, αν αναλογιστούμε, ότι με το Ν. 2916/2001²⁶ τα ΤΕΙ αναβαθμίστηκαν σε ΑΕΙ²⁷, ενώ με μεταγενέστερους νόμους²⁸, το 2018 και το 2019, αρκετά ΤΕΙ συγχωνεύτηκαν με ΑΕΙ. Επιπλέον, εύλογα ερωτήματα εξακολουθεί να προκαλεί το θέμα των επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων των παλιών ΤΕΙ. Αντίστοιχα, αμφισβητήσεις και ερωτηματικά, εξακολουθεί να προκαλεί και το ζήτημα

Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα ελκυστικά για νέο υψηλής στάθμης επιστημονικό προσωπικό. Οίκοθεν νοείται, ότι οι υποχρεώσεις αυτές του Κράτους συσχετίζονται, σε μεγάλο βαθμό, με τις οικονομικές δυνατότητες εκάστης περιόδου (πρβλ. ΣτΕ 4741/2014 Ολομ.)...».

²⁵ Βλ. Σπ. Βλαχόπουλος κλπ, «ΣΥΝΤΑΓΜΑ- Ερμηνεία κατ' άρθρο», δημ. σε <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/arthro-16/>, Ιανουάριος 2023 (τελευταία επίσκεψη 29.9.2024)

²⁶ Βλ. ΣτΕ1291/2003. Έχει κριθεί ότι οι διατάξεις του Ν. 2916/2001 δεν παραβιάζουν την επιβεβλημένη από το Σύνταγμα διάκριση της εκπαίδευσης σε «ανώτερη» και «ανώτατη».

²⁷ Βλ. Άρθρο 1 Ν. 2916/2001 : « 1.α) Η ανώτατη εκπαίδευση αποτελείται από δύο παράλληλους τομείς: αα) τον πανεπιστημιακό τομέα, ο οποίος περιλαμβάνει τα Πανεπιστήμια, τα Πολυτεχνεία και την Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών και ββ) τον τεχνολογικό τομέα, ο οποίος περιλαμβάνει τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. β) Τα Ιδρύματα των δύο τομέων της ανώτατης εκπαίδευσης λειτουργούν συμπληρωματικά, με διακριτές φυσιογνωμίες και με ρόλους, σκοπό και αποστολή που διαφοροποιούνται σύμφωνα με τις διατάξεις που ισχύουν για τον πανεπιστημιακό τομέα και για τον τεχνολογικό τομέα. γ) Όπου στην κείμενη νομοθεσία αναφέρεται ο όρος «Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα» νοούνται τα ιδρύματα που ήδη λειτουργούν, τα οποία ανήκουν στον πανεπιστημιακό τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης και θα αποκαλούνται εφεξής «Πανεπιστήμια».

²⁸ Βλ. Ν.4521/2018, 4559/2019, 4589/2019, 4610/2019.

των επαγγελματικών δικαιωμάτων²⁹ των πτυχιούχων των παλιών ΤΕΙ, κυρίως όταν υπάρχει αντιστοιχία με πολυτεχνικές σχολές. Αργότερα, κρίθηκε από τη νομολογία, ότι η παράλειψη έκδοσης Π.Δ. που να ρυθμίζει τα δικαιώματα αυτά, αντίκειται τόσο στο άρθρο 5§1 Σ, όσο και στο άρθρο 16§7Σ, ενώ κρίθηκε ότι η κάλυψη του κενού μπορεί να γίνει μόνο με κανονιστική διάταξη.

δ. Άρθρο 16§8 Σ

Στην παράγραφο 8 του άρθρου 16 Σ, προβλέπεται πανηγυρικά, η απαγόρευση σύστασης εκπαιδευτηρίων ανώτατης εκπαίδευσης από ιδιώτες. Η διάταξη αυτή λειτουργεί συμπληρωματικά με την διάταξη του άρθρου 16§5 Σ, στην οποία ο συντακτικός νομοθέτης ακολουθεί το ίδιο μοτίβο. Ομοίως και εδώ, παρατηρείται η χρήση εξίσου «αυστηρών» λέξεων και εκφράσεων, όπως λ.χ. «απαγορεύεται», προς αποφυγή αντίθετης ερμηνείας και διαστρέβλωσης τελικά του περιεχομένου της διάταξης. Είναι πρόδηλη, η πρόθεση του νομοθέτη να μην αφήσει κανένα περιθώριο για παρερμηνείες³⁰, θωρακίζοντας έτσι με δύο διατάξεις, την πρόθεση του να απαγορεύσει την σύσταση ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης από ιδιώτες. Πρόκειται μάλιστα για άρθρο, που έχαιρε της συναίνεσης και της συμφωνίας της τότε Βουλής του 1974-1975, και μολονότι προτάθηκε διαφορετικό περιεχόμενο αυτό δεν υιοθετήθηκε. Παράλληλα, η επιλογή των λέξεων φράσεων αυτών, υποδηλώνει, ότι μόνος τρόπος απαλοιφής τους και αλλαγή της διάταξης, είναι η διαδικασία της αναθεώρησης (βλ. άρθρο 110 Σ).

Έκφανση και εκδήλωση της ελευθερίας διδασκαλίας³¹ (βλ. άρθρο 16§1 Σ), αποτελεί και η ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων. Ωστόσο, ο νομοθέτης αποκλείει αυτή τη δυνατότητα και περιορίζει ρητά την ελευθερία αυτή, ως προς την ανώτατη εκπαίδευση, απαγορεύοντας την ίδρυση ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων ανώτατης εκπαίδευσης. Επιλογή του συντακτικού νομοθέτη, η οποία φαίνεται για πρώτη φορά να εκφράζεται τόσο ρητά και απερίφραστα, είναι η λειτουργία ΑΕΙ, που αποτελούν ΝΠΔΔ, καθιερώνοντας ουσιαστικά το κρατικό μονοπώλιο, όσον αφορά την ανώτατη εκπαίδευση, με την ταυτόχρονη και αδιαμφισβήτητη απαγόρευση ίδρυσης τους από ιδιώτες.

Σύμφωνα με την παράγραφο 8, για τη λειτουργία εκπαιδευτηρίων που δεν ανήκουν κατ' εξαίρεση στο Κράτος, απαιτείται «άδεια», οι προϋποθέσεις χορήγησης της οποίας, προβλέπονται με ειδικό νόμο. Ομοίως, με ειδικό νόμο (τυπικό νόμο ή κανονιστική πράξη) θα εξειδικεύεται και θα αποσαφηνίζεται και το νομικό καθεστώς, υπό το οποίο θα λειτουργούν τέτοια εκπαιδευτήρια, καθώς και η υπηρεσιακή κατάσταση του προσωπικού τους. Η καθιέρωση νόμου για τον

²⁹ Βλ. Π.Δ. 318//1994, με το οποίο έγινε προσπάθεια να κατοχυρωθούν για κάποιες κατηγορίες πτυχιούχων, ορισμένα επαγγελματικά δικαιώματα, προσπάθεια που τελικά ακυρώθηκε, με την υπ' αριθμ. ΟλΣτΕ 678/2005, σκ. 7,8,14,17.

³⁰ Βλ. Γ. Παπαδημητρίου, «Συνταγματικές μελέτες», τόμ. 1, εκδόσεις Σάκκουλα, 2007

³¹ Βλ. Κ. Χ. Χρυσόγονος, «ΑΤΟΜΙΚΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ», εκδόσεις Σάκκουλα, 5η έκδοση 2023, σελ. 531.

καθορισμό των προϋποθέσεων και των όρων χορήγησης άδειας για τη σύσταση και λειτουργία ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, υποδηλώνει την πρόθεση του νομοθέτη, να αποτρέψει τη δράση της Διοίκησης, όσον αφορά τη χορήγηση αδειών κατά διακριτική ευχέρεια. Πρόκειται για προσπάθεια διασφάλισης από το νομοθέτη, ότι ακόμη και στην περίπτωση σύστασης ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, θα τηρείται το άρθρο 16 Σ, και θα εξυπηρετούνται οι σκοποί της παιδείας, όπως προβλέπονται στο άρθρο 16 § 2 Σ³².

Το ζήτημα της ρητής απαγόρευσης ίδρυσης των ιδιωτικών πανεπιστημίων, έχει απασχολήσει κατά καιρούς τον νομικό και πολιτικό κόσμο. Έχουν εκφρασθεί διάφορες απόψεις και αμφιβολίες, ιδίως από την είσοδο της Χώρας μας στην ΕΕ και έπειτα, και την εισαγωγή της ρύθμισης του άρθρου 28 στο ελληνικό Σύνταγμα. Ωστόσο, μολονότι τέθηκε σε όλες τις αναθεωρήσεις μέχρι σήμερα, ζήτημα αναθεώρησης του, ουδεμία προσπάθεια τελικά ευδοκίμησε, και το περιεχόμενο του παραμένει το ίδιο.

III. Νομολογιακές Εξελίξεις

Το άρθρο 16 Σ, έχει απασχολήσει έντονα και την νομολογία, και ιδίως το Συμβούλιο της Επικρατείας. Ακολουθεί μια σύντομη αναφορά στις πιο σημαντικές αποφάσεις του ανώτατου ακυρωτικού, που αφορούν την παιδεία και ειδικότερα, τις διατάξεις του άρθρου 16 Σ.

- ΣτΕ Τμήμα Γ΄ 922/2023

Με την απόφαση ΣτΕ 922/2023, η οποία εκδόθηκε επί αιτήσεως ακυρώσεως κατά κοινής υπουργικής αποφάσεως (ΚΥΑ), με την οποία καθορίζονται οι προϋποθέσεις και η διαδικασία αναγνώρισης ισοτιμίας των καλλιτεχνικών Σχολών του ν. 1158/1981 με πτυχία που χορηγούσαν τα Τ.Ε.Ι. (χωρίς αντιστοιχία προς τις υπάρχουσες τότε ειδικότητες), κρίθηκε ότι η αναγνώριση αυτή, που αφορά σύμφωνα με τον ν. 4481/2017 (άρθρο 79) τίτλους, που έχουν χορηγηθεί μέχρι τις 10-6-2003, δηλαδή μέχρι την ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι., δεν παραβιάζει κάποια συνταγματική διάταξη, ούτε θίγεται ο δημόσιος χαρακτήρας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσής και το κύρος του δημόσιου πανεπιστήμιου προσβάλλονται, καθώς δεν πρόκειται ζήτημα αναγνώρισεως ισοτιμίας τίτλων σπουδών ανώτατης εκπαίδευσής που έχουν χορηγηθεί από ιδιωτικούς φορείς»!.

Το ΣτΕ με την απόφαση αυτή, «διακηρύσσει», ότι ο δημόσιος χαρακτήρας της ανώτατης εκπαίδευσης, είναι αδιαπραγμάτευτος, γι' αυτό και η ανώτατη εκπαίδευση μπορεί να παρέχεται μόνο από ελληνικά ΝΠΔΔ.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το συλλογισμό του Δικαστηρίου, όπως αναπτύσσεται στο σκέψη 7 και στην σκέψη 18, εν προκειμένω, «δεν τίθεται ζήτημα αναγνώρισεως ισοτιμίας τίτλων σπουδών ανώτατης εκπαίδευσής που έχουν χορηγηθεί από

---

³²Βλ. Κ. Χ. Χρυσόγονος, «ΑΤΟΜΙΚΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, εκδόσεις Σάκκουλα, 5η έκδοση 2023, σελ. 532-533.

ιδιωτικούς φορείς, αλλά αναγνωρίσεως ισοτιμίας τίτλων σπουδών ανώτερης εκπαίδευσως προς τίτλους που χορηγούσαν τα Τ.Ε.Ι. με τον προαναφερθέντα χρονικό περιορισμό, τους οποίους επιτρεπτός κατά το άρθρο 16 παρ. 7 του Συντάγματος».

Σύμφωνα με το άρθρο 16 §7 Σ, σε αντίθεση με τις § 5, και 8, ως προς την επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση, που αποσκοπεί στη μετάδοση ειδικών γνώσεων και εμπειριών, κατάλληλων για την άσκηση ορισμένου επαγγέλματος, ο συντακτικός νομοθέτης, λαμβάνοντας υπ' όψιν, αφενός την ιδιαίτερη φύση και αποστολή της εκπαίδευσης, και αφετέρου την συνεχώς αυξανόμενη σπουδαιότητά της στη σύγχρονη ζωή, προέβλεψε ότι η επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, παρέχεται, κατ' αρχήν, από το Κράτος, σε όλες τις βαθμίδες της, ώστε να ικανοποιείται, και κατά το μέρος τούτο, το κοινωνικό δικαίωμα στην εκπαίδευση. Ταυτόχρονα καθιέρωσε, ιδιαίτερο καθεστώς για τις σχολές της εν λόγω κατηγορίας, που αφορούν την επίδικη περίπτωση, ορίζοντας ότι η επαγγελματική εκπαίδευση μπορεί να παρέχεται και με σχολές ανώτερης βαθμίδας, για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από τα τρία (3) έτη, και ότι ο νόμος καθορίζει τα δικαιώματα των αποφοίτων των σχολών αυτών.

Περαιτέρω, ωστόσο από την ως άνω διάταξη, δεν προκύπτει ως προς την επαγγελματική ή άλλη ειδική εκπαίδευση, αποκλειστική αρμοδιότητα του Κράτους, όπως στην ανώτατη εκπαίδευση, αντιθέτως, αν και δεν κατοχυρώνεται συνταγματικώς ατομικό δικαίωμα των ιδιωτών να ιδρύουν εκπαιδευτήρια αυτής της κατηγορίας, δεν απαγορεύεται από το Σύνταγμα η ίδρυσή τους και από ιδιώτες. Η δυνατότητα των ιδιωτών να ιδρύουν εκπαιδευτήρια επαγγελματικής ή άλλης ειδικής εκπαίδευσως αποτελεί αντικείμενο ρυθμίσεως, με κανόνες δικαίου που θέτει ο κοινός νομοθέτης, ο οποίος μπορεί να επιτρέψει ή και να απαγορεύσει την ίδρυση και λειτουργία τους από ιδιώτες, μετά από εκτίμηση της επάρκειας των αντίστοιχων δημοσίων σχολών να καλύψουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες, «εν όψει και των κατευθύνσεων και αναγκών της εθνικής οικονομίας, των γενικότερων επιπτώσεων από τη λειτουργία τέτοιων ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, καθώς και όλων των συναφών παραγόντων».

Τέλος, το Δικαστήριο δεν παραλείπει να αναφέρει ότι, κατά το Σύνταγμα, η ανώτατη εκπαίδευση και η ανώτερη επαγγελματική ή άλλη ειδική εκπαίδευση διακρίνονται μεταξύ τους, ως προς την αποστολή και την οργάνωση. Βασική αποστολή των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι η καλλιέργεια της επιστήμης, που αναλύεται σε έρευνα και διδασκαλία, όπως εξειδικεύεται στις επιμέρους διατάξεις του άρθρου 16Σ. Αντιθέτως, η προβλεπόμενη στην παράγραφο 7 επαγγελματική εκπαίδευση, η οποία παρέχεται και από σχολές ανώτερης βαθμίδας, αποσκοπεί, στη μετάδοση ειδικών γνώσεων και εμπειριών, κατάλληλων για την άσκηση ορισμένου επαγγέλματος. Διαφορετική είναι και η οργανωτική διάρθρωση, αφού η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικώς από ιδρύματα, υπό τη μορφή ΝΠΔΔ, με πλήρη αυτοδιοίκηση και από καθηγητές που απολαύουν ειδικών εγγυήσεων, ως δημόσιοι λειτουργοί, ενώ ως προς τις σχολές, που παρέχουν

επαγγελματική εκπαίδευση, ακόμη και ανώτερης βαθμίδας, δεν προβλέπεται αντίστοιχη συνταγματική κατοχύρωση της νομικής μορφής τους και του υπηρεσιακού καθεστώτος του διδακτικού προσωπικού τους. Ακόμη, η ως άνω διαφοροποίηση των δύο αυτών οργανωτικών σχημάτων, με τον περιορισμό της διάρκειας των σπουδών της ανώτερης επαγγελματικής εκπαίδευσης σε τρία έτη.

- ΟλΣτΕ 180/2023³³

Με την απόφαση αυτή το ΣτΕ έκρινε την αναγνώριση επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων bachelor, απονεμηθέντων από το Κολλέγιο Deree προ του 2012 και υπό καθεστώς πιστοποίησης (accreditation) του προγράμματος σπουδών.

Η υπόθεση εισήχθη στην Ολομέλεια, με την 1071/2021 απόφαση του Δ' Τμήματος, σύμφωνα με το άρθρο 100 παρ. 5 του Συντάγματος, «...ενόψει του ζητήματος της συνταγματικότητας των διατάξεων της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του ν. 3696/2008 [όπως η περ. β' της παραγράφου αυτής αντικαταστάθηκε με το άρθρο 75 παρ. 1 του ν. 4310/2014], σε συνδυασμό με την παράγραφο 1 του άρθρου 49 του ν. 4264/2014 [όπως η παράγραφος αυτή αντικαταστάθηκε με το άρθρο 75 παρ. 1 του ν. 4310/2014, βλ. κατωτέρω τις σχετικές διατάξεις], καθώς και λόγω της σπουδαιότητας των τιθεμένων ζητημάτων, κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 14 παρ. 2 του π.δ. 18/1989 (Α' 8).».

Το ΣτΕ έπρεπε να εξετάσει, κατά πόσο το Deree College, το οποίο λειτουργεί ως μη τυπικό εκπαιδευτήριο, μπορούσε να παρέχει ισοδύναμους τίτλους που να αναγνωρίζονται επαγγελματικά στην Ελλάδα. Το Deree College θεωρείται εκπαιδευτήριο μεταλυκειακής μη τυπικής εκπαίδευσης, και σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο (Ν. 3696/2008), τα πτυχία του δεν είναι ισοδύναμα με εκείνα των ελληνικών ΑΕΙ. Ωστόσο, το κολλέγιο συνεργάζεται με εκπαιδευτικά ιδρύματα της αλλοδαπής, και τα προγράμματα που προσφέρει ενδέχεται να έχουν αναγνωριστεί από διεθνείς οργανισμούς πιστοποίησης (accreditation).

Το κύριο ζήτημα ήταν, εάν οι τίτλοι σπουδών που απονέμονται από το Deree College, σε συνεργασία με αναγνωρισμένα ιδρύματα του εξωτερικού, πληρούν τις προϋποθέσεις για επαγγελματική ισοδυναμία στην Ελλάδα. Εξετάστηκε εάν η πιστοποίηση από διεθνείς οργανισμούς είναι επαρκής για την αναγνώριση αυτών των τίτλων ως ισοδύναμων με τους τίτλους των ελληνικών πανεπιστημίων.

Τελικά το Δικαστήριο, εξετάζοντας τις διατάξεις του Ν.3696/2008, που ορίζει το πλαίσιο λειτουργίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μεταλυκειακής εκπαίδευσης, όπως τα κολλέγια, και περιγράφει τις προϋποθέσεις για την αναγνώριση επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων που χορηγούν τα ιδρύματα αυτά, σε συνδυασμό με το Π.Δ. 38/2010, το οποίο διάταγμα εκδόθηκε για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην οδηγία 2005/36/ΕΚ, που αφορά την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων εντός της ΕΕ, επιβεβαίωσε τη μη ισοδυναμία των

---

³³ Βλ. σκ. 7-9

πτυχίων αυτών με τα πτυχία των ελληνικών πανεπιστημίων και τη δυσκολία στην αναγνώρισή τους για επαγγελματικούς σκοπούς.

- ΣτΕ 778/2007³⁴

Η απόφαση ΣτΕ 778/2007 πραγματεύεται το αίτημα αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων και τίτλων σπουδών από άλλες χώρες, βασιζόμενη στο δίκαιο της ΕΕ και ελληνική νομοθεσία, γι' αυτό και το Δικαστήριο απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ.

Το Δικαστήριο, εξέτασε, πώς οι ευρωπαϊκές οδηγίες και το ενωσιακό δίκαιο, προσαρμόζονται στο ελληνικό νομικό πλαίσιο για την αναγνώριση τίτλων σπουδών και πώς η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης θα έπρεπε να εφαρμοστεί στην πράξη. Η κύρια αιτία για την απόρριψη της αναγνώρισης ήταν το γεγονός, ότι μεγάλο μέρος των σπουδών του αιτούντος πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, σε εργαστήριο ελευθέρων σπουδών, που δεν αναγνωρίζεται από την ελληνική νομοθεσία ως επίσημο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Αυτό αποτέλεσε και το βασικό ζήτημα, όσον αφορά την ερμηνεία των κριτηρίων για την αναγνώριση τίτλων σπουδών, δηλαδή το κατά πόσο τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που χορηγούν τους τίτλους έχουν την απαιτούμενη νομιμοποίηση από το κράτος-μέλος.

Περαιτέρω, το ΣτΕ εξέτασε κατά πόσο οι σπουδές σε ιδιωτικά εκπαιδευτήρια μπορούν να αναγνωριστούν στην Ελλάδα, δεδομένων των περιορισμών, που θέτει το άρθρο 16 για τη λειτουργία ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και την αποκλειστικότητα της ανώτατης εκπαίδευσης σε δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα. Κρίσιμο ήταν το πώς το Δικαστήριο θα ισορροπήσει, ανάμεσα στις απαιτήσεις της ελληνικής νομοθεσίας και στις διατάξεις του ευρωπαϊκού δικαίου για τις θεμελιώδεις αρχές της ελεύθερης αγοράς, όπως π.χ. η αρχή της ελευθερίας εγκατάστασης και η αρχή της κυκλοφορίας προσώπων και αγαθών, και παροχής υπηρεσιών.

Τελικά, το Δικαστήριο, σταθμίζοντας όλα αυτά, πριν αποφανθεί οριστικώς, απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ³⁵.

---

³⁴ Βλ. σκ. 5, 7

³⁵ Βλ. ΣτΕ 778/2007: «Όταν υπήκοος κράτους μέλους, επικαλούμενος τίτλο που εμπίπτει, κατ' αυτόν, στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 92/51/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18.6.1992, τιτλοφορουμένης "σχετικά με ένα δεύτερο γενικό σύστημα αναγνώρισης της επαγγελματικής εκπαίδευσης, το οποίο συμπληρώνει την οδηγία 89/48/ΕΟΚ" (ΕΕ L 209), ζητεί από τις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους υποδοχής να του επιτραπεί η πρόσβαση σε επάγγελμα νομοθετικώς κατοχυρωμένο στο κράτος μέλος υποδοχής ή η άσκηση του επαγγέλματος τούτου, οι αρχές αυτές έχουν, κατά την έννοια των διατάξεων των άρθρων 1, 2, 3 και 4 της οδηγίας 92/51, ερμηνευομένων υπό το φως των άρθρων 149 και 150 της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, τη δυνατότητα να απορρίψουν το αίτημα του ενδιαφερομένου (και να αποκλείσουν, έτσι, παντελώς την πρόσβασή του στο ανωτέρω επάγγελμα ή την άσκησή του στο κράτος μέλος υποδοχής), εκ μόνου του λόγου ότι ο επίμαχος τίτλος έχει μεν χορηγηθεί από αρχή του κράτους μέλους προελεύσεως, αλλά κατόπιν σπουδών, το μεγαλύτερο τμήμα των οποίων πραγματοποιήθηκε στο κράτος μέλος υποδοχής και σε φορέα, ο οποίος λειτουργεί μεν ελευθέρως στο κράτος μέλος υποδοχής,

B. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ (ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΟ)

I. Νομοθετικό Πλαίσιο

α. Η ρύθμιση της εκπαιδευτικής πολιτικής στην ΣΛΕΕ

Η οργάνωση της παιδείας και του εκπαιδευτικού συστήματος, δεν περιλαμβάνονται στις αρμοδιότητες³⁶, που έχουν παραχωρηθεί με την ΣΕΕ και την ΣΛΕΕ στα ενωσιακά όργανα. Αντίθετα, όπως ρητά προβλέπεται και ορίζεται στα άρθρα 6, 165, 166 ΣΛΕΕ³⁷, η Ένωση έχει επικουρικό-βοηθητικό-υποστηρικτικό ρόλο

δεν αναγνωρίζεται, όμως, ως εκπαιδευτικό ίδρυμα στο κράτος τούτο, δυνάμει σχετικής γενικής διατάξεως της νομοθεσίας του? "...».

³⁶ Βλ. Β, Σκουρής – Ε. Βενιζέλος, «Η Σύμφωνη με το Ενωσιακό Δίκαιο Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 του Συντάγματος, εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2024, σελ.43-44

³⁷ Βλ. Άρθρο 6 ΣΛΕΕ: «Η Ένωση έχει αρμοδιότητα να αναλαμβάνει δράσεις για να υποστηρίξει, να συντονίζει ή να συμπληρώνει τη δράση των κρατών μελών. Οι εν λόγω τομείς δράσης είναι, στην ευρωπαϊκή τους διάσταση: α) η προστασία και η βελτίωση της ανθρώπινης υγείας, β) η βιομηχανία, γ) ο πολιτισμός, δ) ο τουρισμός, ε) η παιδεία, η επαγγελματική εκπαίδευση, η νεολαία και ο αθλητισμός, στ) η πολιτική προστασία, ζ) η διοικητική συνεργασία.».

Άρθρο 165 ΣΛΕΕ: «1. Η Ένωση συμβάλλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό απαιτείται, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία. Η Ένωση συμβάλλει στην προώθηση των ευρωπαϊκών επιδιώξεων στον χώρο του αθλητισμού, λαμβάνοντας υπόψη παράλληλα τις ιδιαιτερότητές του, τις δομές του που βασίζονται στον εθελοντισμό καθώς και τον κοινωνικό και εκπαιδευτικό του ρόλο. 2. Η δράση της Ένωσης έχει ως στόχο: να αναπτύσσει την ευρωπαϊκή διάσταση της παιδείας, μέσω ιδίως της εκμάθησης και της διάδοσης των γλωσσών των κρατών μελών, να ευνοεί την κινητικότητα φοιτητών και εκπαιδευτικών, μεταξύ άλλων και μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης διπλωμάτων και περιόδων σπουδών, να προωθεί τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, να αναπτύσσει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών για τα κοινά προβλήματα των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών μελών, να ευνοεί την ανάπτυξη των ανταλλαγών νέων, καθώς και οργανωτών κοινωνικομορφωτικών δραστηριοτήτων, και να ενθαρρύνει τη συμμετοχή των νέων στο δημοκρατικό βίο της Ευρώπης, να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της εκπαίδευσης εξ αποστάσεως, να αναπτύσσει την ευρωπαϊκή διάσταση του αθλητισμού, προάγοντας τη δικαιοσύνη και τον ανοιχτό χαρακτήρα των αθλητικών αναμετρήσεων και τη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων για τον αθλητισμό φορέων, καθώς και προστατεύοντας τη σωματική και ηθική ακεραιότητα των αθλητών, ιδίως των νεότερων μεταξύ τους. 3. Η Ένωση και τα κράτη μέλη ευνοούν τη συνεργασία με τις τρίτες χώρες και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς σε θέματα παιδείας και αθλητισμού, και ειδικότερα με το Συμβούλιο της Ευρώπης. 4. Προκειμένου να συμβάλει στην υλοποίηση των στόχων του παρόντος άρθρου: το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία και μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και με την Επιτροπή των Περιφερειών, θεσπίζουν δράσεις ενθάρρυνσης, χωρίς να εναρμονίζουν τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών, το Συμβούλιο, μετά από πρόταση της Επιτροπής, διατυπώνει συστάσεις.».

Άρθρο 166 ΣΛΕΕ: «1. Η Ένωση εφαρμόζει πολιτική επαγγελματικής εκπαίδευσης, η οποία στηρίζει και συμπληρώνει τις δράσεις των κρατών μελών, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο και την οργάνωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

2. Η δράση της Ένωσης έχει ως στόχο:

να διευκολύνει την προσαρμογή στις μεταλλαγές της βιομηχανίας, ιδίως μέσω της επαγγελματικής εκπαίδευσης και του επαγγελματικού αναπροσανατολισμού,

να βελτιώνει την αρχική επαγγελματική εκπαίδευση και τη συνεχή κατάρτιση, για να διευκολύνεται η επαγγελματική ένταξη και επανένταξη στην αγορά της εργασίας,

στον τομέα της παιδείας και εκπαίδευσης, σεβόμενη την εκπαιδευτική πολιτική, όπως έχει διαμορφωθεί από τα κράτη μέλη, αλλά και τις συνταγματικές διατάξεις στις οποίες ερείδεται. Ομοίως υποστηρικτικό χαρακτήρα έχει η Ένωση και όσον αφορά την επαγγελματική εκπαίδευση, ενώ δεν έχει καν το δικαίωμα να «εναρμονίζει» τις σχετικές εθνικές νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις. Μπορεί μόνο να εκδίδει μη δεσμευτικές συστάσεις, όπως αναλυτικά περιγράφεται στο άρθρο 165§4 ΣΛΕΕ. Μάλιστα, όλα αυτά έχουν διατυπωθεί και υποστηριχθεί και νομολογία, όπως θα αναπτύξουμε στο επόμενο κεφάλαιο υπ' II.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τις ανωτέρω διατάξεις ενωσιακού δικαίου, η Ένωση δεν θίγει την αρμοδιότητα των κρατών μελών, όσον αφορά αφενός, την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος και του προγράμματος διδασκαλίας, με σεβασμό στην πολιτισμική και γλωσσική πολυμορφία, και αφετέρου το περιεχόμενο και την οργάνωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης, τα κράτη μέλη όμως οφείλουν να τηρούν και να μην παραβιάζουν, κατά την άσκηση των ως άνω αρμοδιοτήτων το ενωσιακό δίκαιο, και ειδικότερα, των θεμελιωδών αρχών της ελευθερίας εγκατάστασης της μετακίνησης των εργαζομένων, της απαγόρευσης διάκρισης λόγω ιθαγένειας³⁸, όπως κατοχυρώνεται στις επιμέρους διατάξεις.

β. Η ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών στο ενωσιακό δίκαιο

Περαιτέρω, στο άρθρο 49 ΣΛΕΕ³⁹ αναγνωρίζεται το δικαίωμα έναρξης και άσκησης ανεξάρτητων οικονομικών δραστηριοτήτων, καθώς και το δικαίωμα σύστασης επιχειρήσεων και άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας στο έδαφος

---

*να διευκολύνει την πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και την ενίσχυση της κινητικότητας των εκπαιδευτών και των εκπαιδευομένων και ιδίως των νέων,
να τονώνει τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων στον τομέα της κατάρτισης,*

να αναπτύσσει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών για τα κοινά προβλήματα των συστημάτων κατάρτισης των κρατών μελών.

3. Η Ένωση και τα κράτη μέλη ευνοούν τη συνεργασία με τις τρίτες χώρες και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς σε θέματα επαγγελματικής εκπαίδευσης.

4. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία και μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, θεσπίζουν μέτρα για να συμβάλουν στην υλοποίηση των στόχων που αναφέρονται στο παρόν άρθρο, χωρίς να εναρμονίζουν τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών και το Συμβούλιο, μετά από πρόταση της Επιτροπής, διατυπώνει συστάσεις.»

³⁸ Βλ. Β. Χριστιανός. κλπ., «Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ Κατ' άρθρο ερμηνεία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2012, σελ. 822.

³⁹ Βλ. Άρθρο 49 ΣΛΕΕ: «Στο πλαίσιο των κατωτέρω διατάξεων, οι περιορισμοί της ελευθερίας εγκαταστάσεως των υπηκόων ενός κράτους μέλους στην επικράτεια ενός άλλου κράτους μέλους απαγορεύονται. Η απαγόρευση αυτή εκτείνεται επίσης στους περιορισμούς για την ίδρυση πρακτορείων, υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιρειών από τους υπηκόους ενός κράτους μέλους που είναι εγκατεστημένοι στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους. Η ελευθερία εγκαταστάσεως περιλαμβάνει την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων, καθώς και τη σύσταση και τη διαχείριση επιχειρήσεων, και ιδίως εταιρειών κατά την έννοια του άρθρου 54, δεύτερη παράγραφος, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται από τη νομοθεσία της χώρας εγκαταστάσεως για τους δικούς της υπηκόους, με την επιφύλαξη των διατάξεων του κεφαλαίου της παρούσας Συνθήκης που αναφέρονται στην κυκλοφορία κεφαλαίων».

άλλου κράτους μέλους. Δηλαδή το άρθρο 49 ΣΛΕΕ αναγνωρίζει το σε φυσικά⁴⁰ όσο και νομικά πρόσωπα των κρατών μελών⁴¹, το δικαίωμα «εγκατάστασης»⁴², δηλαδή της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας⁴³, η οποία συνίσταται σε παροχή υπηρεσιών με αντάλλαγμα, με τη δημιουργία μόνιμης εγκατάστασης σε άλλο κράτος μέλος για αόριστο χρονικό διάστημα. Επιπλέον, το άρθρο 49 ΣΛΕΕ, αναφέρεται και στα δύο είδη εγκατάστασης, δηλαδή και στην κύρια και στη δευτερεύουσα, δίνοντας έτσι το δικαίωμα – ελευθερία στους υπηκόους των κρατών μελών να δημιουργούν και να διατηρούν, περισσότερα από ένα κέντρα δραστηριότητας, εκτός από το κεντρικό εντός εσωτερικής αγοράς, εντός όμως του εδάφους των κρατών μελών. Προκύπτει λοιπόν, ότι με τη διάταξη αυτή επιχειρείται η εξάλειψη κάθε περιοριστικού μέτρου, εντός του κράτους μέλους «υποδοχής», αλλά και η απαγόρευση στο κράτος μέλος «καταγωγής», να εμποδίζει και να αποτρέπει την εγκατάσταση σε έδαφος άλλου κράτους μέλους⁴⁴.

Στο εδάφιο 2 του άρθρου 49 ΣΛΕΕ επιβάλλεται η πρόσβαση σε μη μισθωτές δραστηριότητες, η άσκηση των οποίων να γίνεται υπό τις ειδικότερες προϋποθέσεις και κανόνες, που προβλέπει η νομοθεσία του κράτους μέλους εγκατάστασης. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης και απαγορεύεται κάθε διάκριση π.χ. λόγω ιθαγένειας (άμεση διάκριση)⁴⁵ ή λόγω του τόπου κατοικίας σε ένα κράτος μέλος (έμμεση διάκριση), από τους ημεδαπούς του κράτους μέλους που γίνεται η εγκατάσταση. Δηλαδή τα άρθρα 49 και 54 ΣΛΕΕ απαγορεύουν κάθε διάκριση, ακόμη και συγκεκριμενοποιημένη και επιβάλλεται η κατάργηση κάθε εθνικού μέτρου, που μπορεί να συνιστά περιορισμό, ώστε να προστατεύεται η διασυνοριακή κινητικότητα επιχειρηματιών και εταιρειών, εντός της εσωτερικής αγοράς⁴⁶.

Ωστόσο, παρά την πανηγυρική διακήρυξη του άρθρου 49 εδ. 1 ΣΛΕΕ, περί απολύτου απαγόρευσης κάθε περιορισμού της ελευθερίας εγκαταστάσεως, η θεμελιώδης αυτή αρχή δεν είναι ανεπιφύλακτη. Προβλέπονται τρεις κατηγορίες δικαιολογητικών λόγων που μπορούν να δικαιολογήσουν την επιβολή περιορισμού. Πρόκειται για: i) εξαίρεση μιας οικονομικής δραστηριότητας, επειδή συνδέεται με την άσκηση δημόσιας εξουσίας (άρθρο 51 ΣΛΕΕ)⁴⁷, ii) εξαίρεση ορισμένων μέτρων,

⁴⁰ Περιλαμβάνονται και φυσικά πρόσωπα που κατοικούν εκτός Ένωσης, ακόμη και υπήκοοι των υπερπόντιων χωρών και εδαφών κράτους μέλους, καθώς και άλλων κρατών, βάσει ειδικών συμφωνιών, π.χ. κρατών του ΕΟΧ.

⁴¹ Βλ. Β. Χριστιανός κλπ., «Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ Κατ' άρθρο ερμηνεία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2012, σελ. 334 επ.

⁴² Για την έννοια της εγκατάστασης βλ. Β. Χριστιανός κλπ., «Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ Κατ' άρθρο ερμηνεία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2012, σελ. 335, Ι. Β. παρ. 6 «Έννοια της εγκατάστασης».

⁴³ Βλ. Β. Σκουρή- Ε. Βενιζέλος, «Η Σύμφωνη με το Ενωσιακό Δίκαιο Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 του Συντάγματος», εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2024, σελ.31.

⁴⁴ Βλ. Β. Χριστιανός κλπ., «Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ Κατ' άρθρο ερμηνεία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2012, σελ. 338.

⁴⁵ Βλ. Β. Χριστιανός κλπ., «Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ Κατ' άρθρο ερμηνεία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2012, σελ. 339, παρ. 21 Παραδείγματα άμεσων διακρίσεων και 22 Η έννοια της έμμεσης διάκρισης.

⁴⁶ Βλ. Β. Σκουρή- Ε. Βενιζέλος, «Η Σύμφωνη με το Ενωσιακό Δίκαιο Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 του Συντάγματος», εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2024, σελ. 31-32.

⁴⁷ Βλ. Απόφαση Επιτροπή κατά Ελλάδος, C-274/05.

επειδή υπηρετούν σκοπούς δημόσιας τάξης, ασφάλειας και υγείας (άρθρο 52 ΣΛΕΕ), και iii) δικαιολόγηση ορισμένων εθνικών μέτρων, επειδή συνδέονται με επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος.

Ως προς τον πρώτο, που προβλέπεται στο άρθρο 51 ΣΛΕΕ⁴⁸, για να πληρούται αυτός ο περιορισμός πρέπει να έχουμε επαρκώς εξειδικευμένη άσκηση δικαιωμάτων, που υπερβαίνουν τα όρια των κοινών διατάξεων, προνομίων μιας δημόσιας αρχής ή εξουσιών και έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα. Κι εδώ όμως, έχουν γίνει δεκτές εξαιρέσεις από τον περιορισμό αυτόν, όπως μεταξύ άλλων, για δραστηριότητες, που αν και υπάρχει μια άμεση και συχνά υποχρεωτική, σύνδεση και επικοινωνία με διοικητικές ή δικαστικές αρχές, ωστόσο δεν θίγει την εξουσία εκτιμήσεως και λήψης αποφάσεων των αρχών αυτών, π.χ. οι συμβολαιογραφικές αρμοδιότητες κρίθηκε ότι δεν εμφανίζουν άμεσο σύνδεσμο με την άσκηση δημόσιας εξουσίας⁴⁹⁵⁰.

Ο δεύτερος, ρυθμίζεται στο άρθρο 52 παρ. 1 ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 62 ΣΛΕΕ⁵¹, και περιλαμβάνει τρεις (3) επιμέρους λόγους εξαιρέσεως από την ελευθερία εγκατάστασης, ήτοι αν έχουμε λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Ο περιορισμός της δημόσιας τάξης, αν και όχι ομοιογενής, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ένωσης, έχει κριθεί σε ορισμένες περιπτώσεις, ότι αφορά τη θέση και την τήρηση ρυθμιστικών κανόνων, που τίθενται κυριαρχικά από το κράτος και διασφαλίζουν την «ευταξία» σε εσωτερικό και εξωτερικό επίπεδο. Περαιτέρω, η δημόσια ασφάλεια, αφορά τόσο την εσωτερική, όσο και την εξωτερική ασφάλεια ενός κράτους, αρκεί να πρόκειται για πραγματική και σοβαρή απειλή, για να δικαιολογηθεί η απόκλιση. Για παράδειγμα, το Δικαστήριο έχει κάνει δεκτό ότι φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, ο σκοπός διασφάλισης της ασφάλειας του εφοδιασμού σε περίπτωση κρίσης και έκτακτης ανάγκης, μπορεί να αποτελέσει λόγο δημόσιας ασφάλειας⁵². Τέλος, όσον αφορά την δημόσια υγεία ως λόγο εξαιρέσεως και περιορισμού του δικαιώματος ελευθερίας εγκατάστασης, είναι αυτός που χρησιμοποιείται περισσότερο από το Δικαστήριο. Πρόκειται για ιδιαιτέρως αυστηρό

---

⁴⁸ Βλ. Άρθρο 51 ΣΛΕΕ: «Εξαιρούνται από την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος κεφαλαίου, όσον αφορά το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, οι δραστηριότητες που συνδέονται στο κράτος αυτό, έστω και περιστασιακά, με την άσκηση δημοσίας εξουσίας.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, δύνανται να εξαιρέσουν ορισμένες δραστηριότητες από την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος κεφαλαίου.».

Βλ. Άρθρο 52 ΣΛΕΕ: «1. Οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου και τα μέτρα που λαμβάνονται δυνάμει αυτών δεν εμποδίζουν τη δυνατότητα εφαρμογής των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που προβλέπουν ειδικό καθεστώς για τους αλλοδαπούς υπηκόους και δικαιολογούνται από λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας και δημοσίας υγείας.

2. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, εκδίδουν οδηγίες για τον συντονισμό των ανωτέρω διατάξεων.».

⁴⁹ Βλ. ΔΕΚ, 24.5.2011 Επιτροπή κατά Ελλάδος, C-61/08, σκ. 106.

⁵⁰ Βλ. Β. Χριστιανός κλπ., «Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ Κατ' άρθρο ερμηνεία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2012, σελ. 349-50.

⁵¹ Βλ. Άρθρο 62 ΣΛΕΕ: «Οι διατάξεις των άρθρων 51 μέχρι και 54 εφαρμόζονται επί των θεμάτων που διέπονται από το παρόν κεφάλαιο.».

⁵² Βλ. ΔΕΚ, 26.03.2009, Επιτροπή κατά Ιταλίας, C-326/07 σκ. 69.

περιορισμό, καθώς για λόγους υγείας⁵³ (π.χ. λόγω κάποιας ασθένειας, ιδιαίτερα μολυσματικής), μπορεί να απαγορευθεί η είσοδος, όχι όμως και να μην ανανεωθεί η άδεια για εγκατάσταση σε έδαφος κράτους μέλους.

Ως προς τον τρίτο λόγο, το επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, είναι πρόδηλο και αποδεκτό κατά γενική ομολογία, ότι πρόκειται για μια έννοια με ιδιαίτερος ευρύ περιεχόμενο, γι' αυτό και αξιολογείται κάθε φορά κατά περίπτωση. Έτσι το Δικαστήριο, έχει κρίνει ότι συντρέχει περίπτωση περιορισμού της ελευθερίας εγκατάστασης, λόγω επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος, για λόγους προστασίας του περιβάλλοντος, για διαφύλαξη της αποτελεσματικότητας των φορολογικών ελέγχων, για προστασία κεκτημένου δικαιώματος κλπ.⁵⁴. Περαιτέρω, το Δικαστήριο δέχτηκε, ότι θεμιτό περιορισμό συνιστά και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά ειδικά περιορισμούς στο δικαίωμα ελεύθερης εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών στον εκπαιδευτικό τομέα, δεν τυγχάνουν εφαρμογής κάθε φορά, όσα λέχθηκαν ανωτέρω, δηλαδή δεν μπορεί να δικαιολογηθεί περιορισμός, ούτε λόγω της δημόσιας ασφάλειας, ούτε λόγω της δημόσιας εξουσίας, ούτε λόγω της δημόσιας υγείας⁵⁵, αλλά το Δικαστήριο σταθμίζει κάθε φορά τα πραγματικά περιστατικά με βάση και την αρχή της αναλογικότητας.

Και ο ΧΘΔΕΕ περιλαμβάνει μια πλήρη και λεπτομερή κατοχύρωση, τόσο της ακαδημαϊκής ελευθερίας (άρθρο 13)⁵⁶ και του δικαιώματος στην παιδεία (άρθρο 14)⁵⁷, όσο και της επαγγελματικής ελευθερίας (άρθρο 16)⁵⁸. Στη νομολογία έχει διατυπωθεί και επικρατήσει η άποψη, ότι οι διατάξεις του Χάρτη για τα θεμελιώδη δικαιώματα, τυγχάνουν εφαρμογής, κάθε φορά, που μια κατάσταση διέπεται από το ενωσιακό δίκαιο, γι' αυτό και τα εθνικά δίκαια απαιτείται να «σέβονται» αυτές τις ειδικές διατάξεις, που αφορούν τα θεμελιώδη δικαιώματα. Έτσι κάθε εθνική ρύθμιση, που τυγχάνει αντίθετη, περιορίζει ή απαγορεύει απολύτως την άσκηση των

---

⁵³ Βλ. Οδηγία 64/221

Οδηγία 2004/38

⁵⁴ Βλ. Β. Χριστιανός κλπ., «Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ Κατ' άρθρο ερμηνεία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2012, σελ. 342-343 παρ.32.

⁵⁵ Βλ. ΔΕΕ C-147/86, Επιτροπή κατά Ελλάδας σκ. 7 επ. Η Επιτροπή είχε προσφύγει κατά της Ελλάδας, ώστε να αναγνωρισθεί ότι η απαγόρευση ίδρυσης φροντιστηρίων από υπηκόους κρατών μελών υπό τους ίδιους όρους με τους Έλληνες, παραβίαζε θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα. Έτσι το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 51 ΣΛΕΕ εφαρμόζεται μόνο όταν χρήζει απολύτου προστασίας ένα εθνικό συμφέρον. Γι' αυτό και αν και η εκπαίδευση αποτελεί αρμοδιότητα των κρατών μελών, και τελικά άσκηση δημόσιας εξουσίας, με βάση την αρχή της αναλογικότητας, κρίνεται άξια προστασίας η ελευθερία εγκατάστασης, καθώς δεν προκύπτει, ότι μπορεί να θιγούν, τα συμφέροντα των Ελλήνων.

⁵⁶ Βλ. Άρθρο 13 ΧΘΔΕΕ: «Η τέχνη και η επιστημονική έρευνα είναι ελεύθερες. Η ακαδημαϊκή ελευθερία είναι σεβαστή.»

⁵⁷ Βλ. Άρθρο 14 ΧΘΔΕΕ: «1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην πρόσβαση στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση. 2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ευχέρεια δωρεάν παρακολούθησης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. 3. Η ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με σεβασμό των δημοκρατικών αρχών καθώς και το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση και τη μόρφωση των τέκνων τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις τους, γίνονται σεβαστά σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή τους.»

⁵⁸ Βλ. Άρθρο 16 ΧΘΔΕΕ: «Η επιχειρηματική ελευθερία αναγνωρίζεται σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.»

θεμελιωδών ελευθεριών, μπορεί να δικαιολογείται μόνο από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, και μόνο εφόσον είναι σύμφωνη με τα θεμελιώδη δικαιώματα⁵⁹.

Στο κείμενο του Χάρτη ρυθμίζεται λοιπόν, αφενός η ακαδημαϊκή ελευθερία, υπό τις ειδικότερες εκφάνσεις της, την ελευθερία της τέχνης, της παιδείας και της επιστήμης, και αφετέρου στο αμέσως επόμενο άρθρο, το άρθρο 14, ορίζεται ότι η ακαδημαϊκή ελευθερία είναι σεβαστή, και στην παρ. 3 κατοχυρώνεται απερίφραστα η ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Με βάση τις ως άνω διατάξεις του Χάρτη, προκύπτει ότι ως προς την ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων από τα κράτη μέλη αυτή κατοχυρώνεται ως μορφή επιχειρηματικής ελευθερίας, ασκείται όπως ορίζουν οι εθνικές νομοθεσίες, ενώ περιορισμό συνιστά ο σεβασμός των δημοκρατικών αξιών⁶⁰. Υποστηρίζεται δηλαδή η άποψη, ότι «η Χάρτα αναγνωρίζει ως δικαίωμα τη δυνατότητα ίδρυσης εκπαιδευτηρίων με τη μορφή μιας επιχείρησης στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου».

II. Η εξέλιξη της νομολογίας ΔΕΕ

Ενδεικτικά να αναφέρω, ότι τη σκέψη αυτή διατύπωσε το ΔΕΕ και στην υπόθεση **T-16/90** (Αναστασία Παναγιωτοπούλου κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου), η οποία είχε ως αντικείμενο την ακύρωση απόφασης εξεταστικής επιτροπής γενικού διαγωνισμού για ελληνόγλωσσους μεταφραστές στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με την οποία η προσφεύγουσα Α.Π. αποκλείστηκε από τον διαγωνισμό, επειδή ο τότε αρμόδιος κρατικός φορέας για την αναγνώριση αλλοδαπών τίτλων σπουδών (ΔΙΚΑΤΣΑ), είχε αρνηθεί να αναγνωρίσει μεταπτυχιακό δίπλωμα «Master of Arts», που της χορήγησε αμερικανικό πανεπιστήμιο βάσει τίτλου βάσει τίτλου «Bachelor of Arts», τον οποίο είχε χορηγήσει το ιδιωτικό εκπαιδευτήριο Deree College Αθηνών, άρνηση την οποία επικύρωσε το ΣτΕ με την απόφαση 2274/1990⁶¹. Στην υπόθεση αυτή το Γενικό Δικαστήριο δέχτηκε ότι:

⁵⁹ Βλ. Βλ. Β. Σκουρής- Ε. Βενιζέλος, «Η Σύμφωνη με το Ενωσιακό Δίκαιο Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 του Συντάγματος, εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2024, σελ.49

⁶⁰ Βλ. Α. Μανιτάκης, «Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 εδ. Β) Σ εναρμονισμένη με το Δίκαιο της ΕΕ, ενόψει της εγκατάστασης παραρτημάτων αλλοδαπών μη κρατικών πανεπιστημίων», Sakkoulas Online, ΔτΑ 96 (2023) σελ. 8.

⁶¹ Βλ. T-16/90 σκ. 12: «...Η Κυβέρνηση της Ελληνικής Δημοκρατίας επέστησε επίσης την προσοχή του Πρωτοδικείου επί της απόφασης 2247/1990 του Συμβουλίου της Επικρατείας, της 8ης Ιουνίου 1990, που αφορούσε απόφαση του Διαπανεπιστημιακού Κέντρου Αναγνώρισεως Τίτλων Σπουδών της Αλλοδαπής (στο εξής: ΔΙΚΑΤΣΑ), το οποίο, δυνάμει του νόμου 741/1977, είναι αρμόδιο για την αναγνώριση των αλλοδαπών τίτλων σπουδών. Με την προσβληθείσα απόφαση, το ΔΙΚΑΤΣΑ είχε αρνηθεί να αναγνωρίσει μεταπτυχιακό δίπλωμα « Master of Arts » χορηγηθέν από αμερικανικό πανεπιστήμιο βάσει τίτλου «Bachelor of Arts », ο οποίος είχε χορηγηθεί από το Deree College Αθηνών. Το Συμβούλιο της Επικρατείας επικύρωσε την απόφαση αυτή, κρίνοντας ότι το ΔΙΚΑΤΣΑ δεν είχε δικαίωμα να αναγνωρίσει αλλοδαπό μεταπτυχιακό δίπλωμα που χορηγήθηκε βάσει τίτλου σπουδών ο οποίος έχει χορηγηθεί από ιδιωτική σχολή λειτουργούσα στην Ελλάδα και βεβαιώνει επιτυχή φοίτηση σε κύκλο σπουδών ανωτάτης εκπαίδευσεως. Μια τέτοια αναγνώριση θα ισοδυναμούσε, κατά το Συμβούλιο της

σκ. 50 «... Η ανάλυση αυτή συμφωνεί, εξάλλου, με την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ Κοινότητας και κρατών μελών στον τομέα της εκπαίδευσης, όπως η κατανομή αυτή προκύπτει από τη Συνθήκη ΕΟΚ. Ασφαλώς, ο τομέας της εκπαίδευσης, ιδίως όταν πρόκειται για την πρόσβαση και τη συμμετοχή σε κύκλους μαθημάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης, δεν είναι ξένος προς το κοινοτικό δίκαιο (βλ. π.χ. την απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Φεβρουαρίου 1985, υπόθεση 293/83, Gravier, Συλλογή 1985, σ. 593 επ. συγκεκριμένα σ. 612), οι δε πανεπιστημιακές σπουδές ανταποκρίνονται, γενικώς, στα κριτήρια βάσει των οποίων ορίζεται η έννοια της επαγγελματικής κατάρτισης (βλ. την απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Φεβρουαρίου 1988, υπόθεση 24/86, Blaizot, Συλλογή 1988, σ. 379). Εξάλλου, το άρθρο 57 της Συνθήκης ΕΟΚ εξουσιοδοτεί τον κοινοτικό νομοθέτη να εκδίδει οδηγίες για την αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων. **Ωστόσο, η οργάνωση της παιδείας και η εκπαιδευτική πολιτική δεν περιλαμβάνονται, αυτές καθαυτές, μεταξύ των τομέων τους οποίους η Συνθήκη έχει υπαγάγει στην αρμοδιότητα των κοινοτικών οργάνων...**»

σκ. 51: «...Εφόσον εμπίπτει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών η οργάνωση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης που παρέχεται επί του εδάφους τους, τα κοινοτικά όργανα οφείλουν να σέβονται τους κανόνες τους οποίους θεσπίζουν τα κράτη μέλη στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, σύμφωνα με τον κανόνα που επιβάλλει στα κράτη μέλη και τα κοινοτικά όργανα αμοιβαία καθήκοντα ειλικρινούς συνεργασίας, [...] Αυτό ισχύει ιδίως όταν, όπως στην υπό κρίση περίπτωση, πρόκειται για διατάξεις συνταγματικού δικαίου...».

Το Δικαστήριο με αφορμή την απόφαση αυτή δεν λησμόνησε να σχολιάσει και το ζήτημα της δυσαρμονίας του ελληνικού συνταγματικού δικαίου με το ενωσιακό δίκαιο, υποστηρίζοντας, ότι:

σκ. 73: « **Επιπροσθέτως, και εν πάση περιπτώσει, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι το άρθρο 16 του Ελληνικού Συντάγματος απαγορεύει την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων όχι μόνο στους υπηκόους των άλλων κρατών μελών αλλά και στους Έλληνες υπηκόους. Κατά το άρθρο 52, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ, η ελευθερία εγκαταστάσεως συνίσταται στην πρόσβαση στις μη μισθωτές δραστηριότητες σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται από τη νομοθεσία της χώρας εγκαταστάσεως για τους δικούς της υπηκόους. Συνεπώς, απαγόρευση η οποία δεν συνεπάγεται διάκριση μεταξύ Ελλήνων υπηκόων και υπηκόων των άλλων κρατών μελών δεν αντίκειται στην ελευθερία εγκαταστάσεως..»**

Και καταλήγει : σκ. 74 «... **Κατά συνέπεια, ο λόγος ακυρώσεως που ερείδεται στο ανεφάρμοστο του άρθρου 16 του Ελληνικού Συντάγματος είναι απορριπτός...**»

Επικρατείας, προς αναγνώριση των τίτλων ή διπλωμάτων που χορηγούνται από ιδιωτικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα εγκατεστημένα στην Ελλάδα, πράγμα το οποίο θα συνιστούσε καταστρατήγηση των διατάξεων του Ελληνικού Συντάγματος που απαγορεύουν τη σύσταση και τη λειτουργία τέτοιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων...».

Περαιτέρω, το ΔΕΕ στην απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2003, της υπόθεσης **C-153/02** (Valentina Neri κατά European School of Economics (ESE Insight World Education System Ltd), έκρινε, ότι οι περιορισμοί που επιβάλλονται από την ιταλική διοίκηση αποτελούν εμπόδιο στην ελευθερία εγκατάστασης και την παροχή υπηρεσιών. Η υπόθεση αφορούσε, το θέμα της αναγνώρισης πανεπιστημιακών διπλωμάτων, που χορηγούνται από ένα πανεπιστήμιο κράτους μέλους (στην περίπτωση αυτή, το Nottingham Trent University του Ηνωμένου Βασιλείου⁶²), αλλά η προπαρασκευαστική εκπαίδευση έχει γίνει σε άλλο κράτος μέλος (Ιταλία) μέσω της European School of Economics (ESE). Το ΔΕΕ κλήθηκε να αποφανθεί εάν μια τέτοια διοικητική πρακτική παραβιάζει τα άρθρα 39, 43 και 49 της Συνθήκης ΕΚ σχετικά με την ελευθερία κυκλοφορίας προσώπων, ελευθερία εγκατάστασης και ελευθερία παροχής υπηρεσιών και της διατάξεις της Οδηγίας 89/48.

Αναφορικά με την αναγνώριση των διπλωμάτων, η Ιταλία, από που καταγόταν η προσφεύγουσα, δεν αναγνώριζε τα διπλώματα που εκδίδονταν από το Nottingham Trent University αν η προπαρασκευαστική εκπαίδευση είχε γίνει στην ESE⁶³ στην Ιταλία. Η θέση αυτή βασιζόταν σε ιταλικές διατάξεις που απαιτούσαν τα πανεπιστημιακά μαθήματα να διεξάγονται στο κράτος που χορηγεί το δίπλωμα.

Τελικά, το ΔΕΕ αποφάνθηκε, ότι οι περιορισμοί, που επιβάλλονται από την ιταλική διοίκηση αποτελούν εμπόδιο στην ελευθερία εγκατάστασης και την παροχή υπηρεσιών. Οι πρακτικές αυτές είχαν ως αποτέλεσμα να αποτρέπουν φοιτητές από το να παρακολουθούν τα μαθήματα της ESE και να παρακωλύουν τη δραστηριότητα της σχολής, παρά την αναγνώρισή της από το Ηνωμένο Βασίλειο. Περαιτέρω, εξετάζοντας με βάση την αρχή της αναλογικότητας, το Δικαστήριο της Ένωσης, έκρινε, ότι η διοικητική πρακτική της Ιταλίας δεν ήταν κατάλληλη ή αναλογική για να επιτύχει τον σκοπό της διασφάλισης υψηλής ποιότητας πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Αν και η διασφάλιση ποιότητας είναι θεμιτή, οι περιορισμοί που

---

⁶² ΔΕΕ, C-153/02, σκ. 15: «...Το NTU είναι πανεπιστήμιο το οποίο διέπεται από τη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου και περιλαμβάνεται στον πίνακα των οργανισμών που έχουν την εξουσία να χορηγούν, μετά την περάτωση πανεπιστημιακών σπουδών τετραετούς διάρκειας, ακαδημαϊκούς τίτλους (Bachelor of Arts with honours) που έχουν νομική ισχύ...».

⁶³ Ομοίως, σκ 20-22: «...20. Η ESE, η οποία λειτουργεί υπό μορφή εταιρίας περιορισμένης ευθύνης, είναι επιχείρηση με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο και έχει πολυάριθμες εγκαταστάσεις σε άλλα κράτη μέλη. Η ESE έχει καταχωρισθεί στο εμπορικό επιμελητήριο της Ρώμης υπό τη νομική μορφή εταιρίας συσταθείσας βάσει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους και έχει δώδεκα υποκαταστήματα στην Ιταλία. 21. Η ESE δεν χορηγεί δικούς της τίτλους σπουδών, αλλά διοργανώνει, αντί αμοιβής, μαθήματα για τους φοιτητές οι οποίοι είναι εγγεγραμμένοι στο NTU, σύμφωνα με τα προγράμματα σπουδών που εγκρίνονται από το τελευταίο, το οποίο χορηγεί μεταγενεστέρως το τελικό πανεπιστημιακό πτυχίο (Bachelor of Arts with honours). Η ποιότητα των μαθημάτων που παρέχει η ESE υπόκειται επίσης στον έλεγχο ενός δημοσίου οργανισμού, του «The quality Assurance Agency for Higher Education». 22. Η V. Neri, προκειμένου να αποφύγει τα υψηλά έξοδα που θα προέκυπταν από την παραμονή της στο Ηνωμένο Βασίλειο καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών της, αποφάσισε να παρακολουθήσει τα πανεπιστημιακά μαθήματα στην ESE στην Ιταλία. Πειτα από την εγγραφή της στο πρώτο έτος σπουδών που διοργανώνει η ESE στη Γένοβα (Ιταλία) και αφού κατέβαλε ως προκαταβολή στην ESE το ποσό των 4 000 000 ιταλικών λιρών (ITL) (2 065,83 ευρώ), η V. Neri πληροφορήθηκε, από έγκυρες ιταλικές πηγές, ότι η ESE δεν είχε την εξουσία να διοργανώνει πανεπιστημιακά μαθήματα και ότι οι τίτλοι τους οποίους χορηγούσε το πανεπιστήμιο, μολονότι αναγνωρίζονται νομίμως στο Ηνωμένο Βασίλειο, δεν μπορούσαν να αναγνωριστούν στην Ιταλία εάν είχαν αποκτηθεί με βάση τις περιόδους σπουδών που συμπληρώθηκαν στην ιταλική επικράτεια...».

επιβλήθηκαν ήταν υπερβολικοί, δεδομένου ότι η ίδια η Ιταλία αναγνώριζε αντίστοιχες συμφωνίες με άλλα ιταλικά πανεπιστήμια. Έτσι, κρίθηκε, ότι το άρθρο 43 ΕΚ απαγορεύει την επίμαχη διοικητική πρακτική της Ιταλίας, η οποία εμπόδιζε την αναγνώριση πανεπιστημιακών διπλωμάτων που χορηγούνται από άλλο κράτος μέλος όταν η προπαρασκευαστική εκπαίδευση έχει γίνει από διαφορετικό ίδρυμα σε άλλο κράτος μέλος. Γι' αυτό και κρίθηκε, ότι αντίκειται στο ενωσιακό δίκαιο, η αυτόματη απόρριψη από την Ιταλία, βρετανικού πτυχίου υπηκόου της, για μόνο το λόγο, ότι αυτός είχε πραγματοποιήσει τις σπουδές του σε μη αναγνωρισμένο παράρτημα βρετανικού πανεπιστημίου που λειτουργούσε στη Γένοβα⁶⁴.

Με αυτόν τον τρόπο, το ΔΕΕ υποστήριξε τη θεμελιώδη ελευθερία εγκατάστασης και την παροχή υπηρεσιών εντός της ΕΕ, διασφαλίζοντας ότι οι φοιτητές μπορούν να επωφελούνται από εκπαιδευτικές δομές που λειτουργούν σε διαφορετικά κράτη μέλη, χωρίς αδικαιολόγητους περιορισμούς.

Ακολούθως, στην απόφαση της 23^{ης} Οκτωβρίου 2008, της υπόθεσης **C-274/05** (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Ελληνικής Δημοκρατίας), το Δικαστήριο έκρινε, ότι η άρνηση της Ελλάδας να αναγνωρίσει τα διπλώματα αυτά παραβιάζει τις διατάξεις της Οδηγίας 89/48/ΕΟΚ και τις υποχρεώσεις της ως κράτος μέλος της ΕΕ. Διαπίστωσε ότι οι εθνικές συνταγματικές διατάξεις δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δικαιολογήσουν την άρνηση αναγνώρισης διπλωμάτων που καλύπτονται από την Οδηγία.

Η υπόθεση αφορούσε την άρνηση της Ελλάδας, να αναγνωρίσει επαγγελματικά διπλώματα, που χορηγήθηκαν από πανεπιστήμια άλλων κρατών μελών, βάσει συμφωνιών δικαιοχρησίας, που είχαν γίνει με ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα στην Ελλάδα. Η Επιτροπή προσέφυγε κατά της Ελλάδας, υποστηρίζοντας, ότι η χώρα παραβίασε τις διατάξεις της Οδηγίας 89/48/ΕΟΚ, σχετικά α) με την άρνηση αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων, β) με την επιβολή αντισταθμιστικών μέτρων, σε περισσότερες περιπτώσεις από όσες επιτρέπει η Οδηγία, γ) με την ανάθεση στο ΣΑΕΙΠΤΕ την αρμοδιότητα να εξετάζει αν το «εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο οποίο πραγματοποίησε την επαγγελματική του εκπαίδευση ο αιτών, ανήκει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση» και κατά πόσον «ο αιτών διαθέτει την απαραίτητη επαγγελματική πείρα, στην περίπτωση που η διάρκεια της εκπαίδευσής υπολείπεται κατά ένα τουλάχιστον έτος αυτής που απαιτείται στην Ελλάδα για την άσκηση του ίδιου επαγγέλματος» και δ) με την άρνηση να επιτρέψει στον δημόσιο τομέα, τη μετάταξη σε θέσεις κλάδου ανώτερης κατηγορίας ατόμων που διορίστηκαν με βαθμό μικρότερο από αυτόν με τον οποίο θα μπορούσαν να έχουν διορισθεί αν τα διπλώματά τους είχαν αναγνωρισθεί σύμφωνα με το άρθρο 3 της οδηγίας 89/48⁶⁵.

Σημαντική είναι η σκ. 25, όπου το Δικαστήριο έκρινε:

⁶⁴ Βλ. Ν. Αλιβιζάτος, «Πέρα από το 16, το πριν και το μετά», εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, 2007, σελ. 159 επ.

⁶⁵ Βλ. ΔΕΕ, C-274/05, σκ. 76.

«...25 Η Επιτροπή αντιτείνει συναφώς ότι η εκπαίδευση που παρέχεται βάσει συμφωνιών δικαιοχρήσεως και τα διπλώματα που χορηγούνται μετά το πέρας τέτοιων σπουδών εντάσσονται πλήρως στο εκπαιδευτικό σύστημα του κράτους μέλους όπου είναι εγκατεστημένο το ίδρυμα που χορηγεί το δίπλωμα, ανεξαρτήτως του κράτους μέλους στο οποίο πραγματοποιήθηκαν οι σπουδές. Κατά την Επιτροπή, τα άρθρα 149 ΕΚ και 150 ΕΚ παρέχουν στο κράτος μέλος όπου είναι εγκατεστημένο το ίδρυμα που χορηγεί το δίπλωμα την αρμοδιότητα να καθορίζει το περιεχόμενο και την οργάνωση των σπουδών, καθώς και την αρμοδιότητα να αξιολογεί το επίπεδο των παρεχομένων σπουδών. **Επίσης, το άρθρο 16 του Ελληνικού Συντάγματος δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής προκειμένου περί σπουδών παρεχομένων βάσει συμφωνιών δικαιοχρήσεως, εφόσον αυτές δεν εντάσσονται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα...**».

Τελικά το Δικαστήριο αποφάνθηκε, ότι η άρνηση της Ελλάδας να αναγνωρίσει τα διπλώματα αυτά παραβιάζει τις διατάξεις της Οδηγίας 89/48/ΕΟΚ και τις υποχρεώσεις της ως κράτος μέλος της ΕΕ. Διαπίστωσε επιπλέον, ότι οι εθνικές συνταγματικές διατάξεις δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δικαιολογήσουν την άρνηση αναγνώρισης διπλωμάτων που καλύπτονται από την Οδηγία.

Τέλος, σημαντική απόφαση του Δικαστηρίου της Ένωσης, όσον αφορά την παιδεία, και την οριοθέτηση της αρμοδιότητας της εθνικής και της ενωσιακής έννομης τάξης, αποτελεί, και η απόφαση της της 6.10.2020, στην υπόθεση **C-66/18** (Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ουγγαρίας), όπου το ΔΕΕ καταδίκασε την Ουγγαρία για παράβαση των διατάξεων της Γενικής Συμφωνίας για Συναλλαγές στον Τομέα των Υπηρεσιών (GATS⁶⁶). Η GATS αποτελεί «μια συμφωνία που εφαρμόζεται σε μέτρα που λαμβάνονται από τα μέλη για τις συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών.».

Η υπόθεση αυτή αφορούσε έναν ουγγρικό νόμο περί τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ο οποίος προβλέπει «την άσκηση δραστηριότητας παροχής υπηρεσιών διδασκαλίας που οδηγεί στην απόκτηση πτυχίου». Ειδικότερα, επικεντρωνόταν, στο εάν ένα κράτος, που επέλεξε να οργανώσει το εκπαιδευτικό του σύστημα, ως «σύστημα παροχής υπηρεσιών», υπόκειται στο ενωσιακό δίκαιο και τις ειδικότερες διατάξεις και κανόνες του, που αφορούν τον τομέα παροχής υπηρεσιών, καθώς το εκπαιδευτικό σύστημα «παρέχει υπηρεσίες ανώτατης εκπαίδευσης, δηλαδή αποτελεί προϊόν εμπορεύσιμο .

Κρίσιμο, λοιπόν στην υπόθεση αυτή, ήταν το ζήτημα της απευθείας εφαρμογής των διατάξεων του ενωσιακού δικαίου και της GATS, όσον αφορά τις θεμελιώδεις ελευθερίες τις αγορές, όπως η ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών, όταν όμως το εκπαιδευτικό σύστημα οργανώνεται ως υπηρεσία και οικονομική δραστηριότητα, όπως εδώ της Ουγγαρίας.

Επιπλέον το ΔΕΕ έκρινε πλέον ρητά, ότι οι εθνικές ρυθμίσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση πρέπει να σέβονται τα άρθρα 13, 14 παρ. 3, και 16 του Χάρτη

---

⁶⁶ Βλ. ΔΕΕ, C66/18, σκ. 2 επ.

Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, δηλαδή την ακαδημαϊκή ελευθερία, την ελευθερία της εκπαίδευσης αλλά και την επιχειρηματική ελευθερία.

Συνεπώς, το Δικαστήριο με την απόφαση αυτή, επανέλαβε, ότι η παιδεία συνιστά οικονομική δραστηριότητα, που εμπίπτει στο κεφάλαιο της Συνθήκης, το οποίο αφορά το δικαίωμα εγκατάστασης. Για το λόγο αυτό, σύμφωνα με το άρθρο 49 ΣΛΕΕ, δεν είναι ανεκτός κανένας περιορισμός της ελευθερίας της εγκατάστασης των υπηκόων ενός κράτους μέλους στο έδαφος άλλου κράτους μέλους.

III. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΛΛΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΜΕΛΩΝ

Στο σημείο αυτό, αξίζει να κάνουμε μια σύντομη παρέκβαση, εξετάζοντας τα εκπαιδευτικά συστήματα, και τον τρόπο οργάνωσης της ανώτατης εκπαίδευσης, σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη – κράτη μέλη, όπως η Γαλλία και η Γερμανία.

α. Το παράδειγμα της Γαλλίας

Στη Γαλλία⁶⁷, το εκπαιδευτικό της σύστημα, όπως άλλωστε και ο χαρακτήρας του Κράτους, είναι κοσμικό, δηλαδή το κράτος έχει διαχωριστεί από τη θρησκεία. Το γαλλικό σύστημα περιλαμβάνει καταρχήν πανεπιστήμια τα οποία έχουν δημόσιο χαρακτήρα, δέχονται φοιτητές, οι οποίοι κατέχουν το γαλλικό Απολυτήριο Λυκείου (Baccalauréat) ή κάποιο ισότιμο τίτλο, που να επιτρέπει την πρόσβαση σε πανεπιστημιακές σπουδές στη χώρα προέλευσής τους.

Εκτός όμως από τα πανεπιστήμια υπάρχουν και τα λεγόμενα «*Grandes Écoles*», δηλαδή, οι «ανώτερες σχολές», οι οποίες είναι είτε δημόσιες είτε ιδιωτικές, και οι οποίες παρέχουν στους φοιτητές ειδικευμένη επαγγελματική κατάρτιση, όπως σπουδές Μηχανικού, Διοίκηση, Τέχνες, Αρχιτεκτονική κ.α. Όσες από αυτές έχουν ιδιωτικό⁶⁸ χαρακτήρα, τυγχάνουν προηγούμενης αναγνώρισης από το Κράτος.

Στο Γαλλικό Σύνταγμα του 1958, δεν περιλαμβάνεται ρητή διάταξη που να αφορά την εκπαίδευση, παρά μόνο το άρθρο 34⁶⁹, όπου προβλέπονται και καθορίζονται οι

⁶⁷ Βλ. Ν. Αλιβιζάτος, «Πέρα από το 16, το πριν και το μετά», εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, 2007, σελ. 2019-220.

⁶⁸ Γνωστότερη ιδιωτική σχολή ανώτατης εκπαίδευσης είναι η INSEAD στο Fontainebleau.

⁶⁹ Βλ. Άρθρο 34 Γαλλικού Σ 1958: « La loi fixe les règles concernant :

les droits civiques et les garanties fondamentales accordées aux citoyens pour l'exercice des libertés publiques ; la liberté, le pluralisme et l'indépendance des médias ; les sujétions imposées par la défense nationale aux citoyens en leur personne et en leurs biens ;

la nationalité, l'état et la capacité des personnes, les régimes matrimoniaux, les successions et libéralités;

la détermination des crimes et délits ainsi que les peines qui leur sont applicables ; la procédure pénale ; l'amnistie ; la création de nouveaux ordres de juridiction et le statut des magistrats ;

l'assiette, le taux et les modalités de recouvrement des impositions de toutes natures ; le régime d'émission de la monnaie.

La loi fixe également les règles concernant :

le régime électoral des assemblées parlementaires, des assemblées locales et des instances représentatives des Français établis hors de France ainsi que les conditions d'exercice des mandats électoraux et des fonctions électives des membres des assemblées délibérantes des collectivités territoriales ;

αρχές που τη διέπουν. Στο Σύνταγμα όμως του 1946, κατοχυρώνεται ρητά, το δικαίωμα πρόσβασης όλων στη δημόσια εκπαίδευση όλων των βαθμίδων, το οποίο αποτελεί υποχρέωση του Κράτους.

Το βασικότερο πρόβλημα της Γαλλίας, σχετικά με την εκπαίδευση και το χώρο της παιδείας, αφορά τη χρηματοδότηση από το γαλλικό Κράτος, των ιδιωτικών σχολείων που ανήκουν στην Καθολική Εκκλησία, σε συνάρτηση πάντα με τον «κοσμικό» χαρακτήρα του Κράτους.

β. Το παράδειγμα της Γερμανίας

Στη Γερμανία, ήδη από το 1976, υπάρχουν τόσο δημόσια όσο και ιδιωτικά εκπαιδευτήρια ανώτατης εκπαίδευσης⁷⁰. Η ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων, προβλέφθηκε για πρώτη φορά στο άρθρο 70 του γερμανικού ομοσπονδιακού νόμου – πλαισίου για την ανώτατη εκπαίδευση, και το πρώτο ιδιωτικό πανεπιστήμιο που ιδρύθηκε, ήταν το 1971 η Ευρωπαϊκή Σχολή Επιχειρήσεων στο Oestrich- Winkel, ενώ σήμερα τα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, είναι περίπου 76.

Μολονότι λειτουργούν περίπου 76 ιδιωτικά πανεπιστήμια, στο γερμανικό Σύνταγμα, το Θεμελιώδη Νόμο της Βόννης, δεν υπάρχει ρητή διάταξη, που να αφορά την ιδιωτική εκπαίδευση. Ωστόσο, το δικαίωμα ίδρυσης ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων υπάγεται στο άρθρο 5 παρ. 3 του Γερμανικού Σ, στο οποίο κατοχυρώνεται η ελευθερία της τέχνης, της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας, καθώς και στο άρθρο 7 παρ. 4 εδ. α' του Γερμανικού Σ, όπου προβλέπεται η διασφάλιση του δικαιώματος ίδρυσης ιδιωτικών σχολείων, καθώς και στο άρθρο 19 παρ. 3 Σ, που αφορά τα θεμελιώδη δικαιώματα και για ημεδαπά νομικά πρόσωπα. Επικουρικά,

---

la création de catégories d'établissements publics ;
les garanties fondamentales accordées aux fonctionnaires civils et militaires de l'État ;
les nationalisations d'entreprises et les transferts de propriété d'entreprises du secteur public au secteur privé. La loi détermine les principes fondamentaux :
de l'organisation générale de la défense nationale ;
de la libre administration des collectivités territoriales, de leurs compétences et de leurs ressources ;
de l'enseignement ;
de la préservation de l'environnement ;
du régime de la propriété, des droits réels et des obligations civiles et commerciales ;
du droit du travail, du droit syndical et de la sécurité sociale.
La loi détermine les conditions dans lesquelles s'exerce la liberté garantie à la femme d'avoir recours à une interruption volontaire de grossesse.
Les lois de finances déterminent les ressources et les charges de l'État dans les conditions et sous les réserves prévues par une loi organique.
Les lois de financement de la sécurité sociale déterminent les conditions générales de son équilibre financier et, compte tenu de leurs prévisions de recettes, fixent ses objectifs de dépenses, dans les conditions et sous les réserves prévues par une loi organique.
Des lois de programmation déterminent les objectifs de l'action de l'État.
Les orientations pluriannuelles des finances publiques sont définies par des lois de programmation. Elles s'inscrivent dans l'objectif d'équilibre des comptes des administrations publiques.
Les dispositions du présent article pourront être précisées et complétées par une loi organique. »

⁷⁰ Βλ. Π. – Μ. Ευστρατίου, «Νομικά ζητήματα ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών πανεπιστημίων στο παράδειγμα της Γερμανίας», δημ. σε SakkoulasOnline (τελευταία επίσκεψη 20.9.2024).

συχνά γίνεται επίκληση, και στο δικαίωμα ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 2 παρ. 1 Γερμανικού Σ), καθώς και στην επαγγελματική ελευθερία (άρθρο 12 παρ. 1 Γερμανικό Σ).

Αναφορικά με την αρμοδιότητα σε θέματα παιδείας και εκπαίδευσης, σε κράτη όπως η Γερμανία, ρητά ορίζεται στο άρθρο 70 του Γερμανικού Σ, ότι οι αρμοδιότητες αυτές ανατίθενται στα ομόσπονδα κράτη. Στη Γερμανία γίνεται διάκριση μεταξύ ίδρυσης και αναγνώρισης των ιδιωτικών πανεπιστημίων, καθώς η ίδρυση διέπεται από τις διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου, ενώ η αναγνώριση που αφορά την ένταξη ιδρυθέντος ιδιωτικού εκπαιδευτικού ιδρύματος στο σύστημα της δημόσιας ανώτατης εκπαίδευσης διέπεται από τους κανόνες δημοσίου δικαίου.

Η αναγνώριση είναι απαραίτητη, καθώς μόνο ένα αναγνωρισμένο από το κράτος ιδιωτικό πανεπιστήμιο, μπορεί νομίμως, να προβαίνει σε διάφορες πράξεις, όπως π.χ. να διεξάγει πανεπιστημιακές εξετάσεις, να χορηγεί βεβαιώσεις σπουδών, κα. Για την αναγνώριση, απαιτείται προηγούμενη αίτηση εκ μέρους του εκπαιδευτικού ιδρύματος⁷¹. Με την κρατική αναγνώριση τα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια εντάσσονται στο σύστημα της δημόσιας κρατικής εκπαίδευσης, και ευθύς αμέσως είναι καταρχήν ελεύθερη η πρόσβαση οποιουδήποτε σε αυτό, λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη και τον περιορισμένο αριθμό θέσεων των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων. Ακόμη, αναφορικά με τη χρηματοδότηση του, προβλέπεται ένα αρχικό κεφάλαιο, από τον εκάστοτε φορέα του ιδιωτικού εκπαιδευτικού ιδρύματος, το οποίο όμως αποτελεί απλώς το βασικό οικονομικό θεμέλιο του εκπαιδευτηρίου. Παράλληλα όμως, προβλέπεται και η δυνατότητα ή η αξίωση σε κάποια ομόσπονδα κράτη για κρατική επιχορήγηση, η οποία ωστόσο περιορίζει το βαθμό αυτονομίας των ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, με αποτέλεσμα την έντονη εξάρτησή τους από το Κράτος. Για το λόγο αυτό, και για τη διασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής ανεξαρτησίας, συχνά αναζητούνται άλλες πηγές εσόδων, όπως λ.χ. επενδύσεις από τρίτους. Τέλος, όσον αφορά την κρατική εποπτεία, αυτή είναι αυτονόητη στην περίπτωση ένταξης του ιδιωτικού εκπαιδευτικού ιδρύματος στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Ωστόσο, απαιτείται σε κάθε περίπτωση ένας βαθμός ελέγχου και εποπτείας, επειδή πρόκειται για ιδιώτες στην εκπαίδευση, ώστε να διασφαλίζεται η εγγυητική λειτουργία στον τομέα αυτό.

Γ. ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ Ν. 5094/2024

---

⁷¹ Για τις προϋποθέσεις βλ. άρθρο 70 του ομοσπονδιακού νόμου -πλαisiού.

I. Η εγκατάσταση παραρτημάτων ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της αλλοδαπής – Ν. 5094/2024

Με αφορμή την ψήφιση του Ν. 5094/2024 (ΦΕΚ Α΄ 39/13.3.2024) που φέρει τον τίτλο «Ενίσχυση του Δημόσιου Πανεπιστημίου – Πλαίσιο λειτουργίας μη κερδοσκοπικών παραρτημάτων ξένων πανεπιστημίων και άλλες αλλοδαπές διατάξεις», πυροδοτήθηκε μια ατέρμονη συζήτηση, αφενός νομική και αφετέρου πολιτική, περί συνταγματικότητας του νόμου, η οποία εν πολλοίς κατέληξε στην αμφισβήτηση της κυρίαρχης σήμερα έννομης τάξης, ήτοι της εθνικής ή της ενωσιακής. Πριν εξετάσουμε τις επικρατέστερες και δημοφιλέστερες υποστηρίξιμες απόψεις, θα κάνουμε μια σύντομη, γραμματική εν πρώτοις ερμηνεία⁷², διατρέχοντας τις κρίσιμες διατάξεις του νέου νόμου (βλ. αρ. 130-155)⁷³ και τις επιμέρους προβλέψεις για την εγκατάσταση ξένων παραρτημάτων στη χώρα μας.

Αρχικά, στο πρώτο κιάλας άρθρο υπ' αριθμ. 130, όπου προσδιορίζεται ο «σκοπός» του νόμου, και των επιμέρους αυτού διατάξεων, αποκαλύπτεται το νομικό καθεστώς υπό το οποίο προβλέπεται η εγκατάσταση ξένων παραρτημάτων στη χώρα μας, το οποίο αναπτύσσεται στο μεθεπόμενο άρθρο υπ' αριθμ. 132. Έτσι προβλέπεται, ότι η παροχή ανώτατης εκπαίδευσης παρέχεται κατόπιν αδειοδότησης, από ένα νέο ειδικό μόρφωμα, τα Νομικά Πρόσωπα Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.), που συνιστούν νομικά πρόσωπα ειδικού σκοπού μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, το οποίο συνδέεται όμως με το μητρικό ίδρυμα, το οποίο ορίζεται ως κρατικό ή ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα ανώτατης εκπαίδευσης, το οποίο λειτουργεί σε χώρα άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή τρίτης χώρας συμβαλλόμενου μέρους της Γενικής Συμφωνίας για τις συναλλαγές στον τομέα των Υπηρεσιών του Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου (GATS), και αποτελεί παράρτημα αυτού στην Ελλάδα, βάσει εκπαιδευτικής συμφωνίας ή απόφασης του μητρικού ιδρύματος.

Κάθε παράρτημα – Ν.Π.Π.Ε. παρέχει αναγνωρισμένα προγράμματα σπουδών από το μητρικό ίδρυμα, των οποίων είναι μοναδική αρμοδιότητα, η αναγνώριση αυτή (αμιγώς τυπική αρμοδιότητα), και τα οποία πιστοποιούνται από την Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε), με απώτερο στόχο να παράσχουν μια υψηλού επιπέδου ανώτατη εκπαίδευση (βλ. αρ. 133). Δηλαδή, σύμφωνα με το άρθρο 145 § 4, τα προσφερόμενα από τα ΝΠΠΕ προγράμματα σπουδών αξιολογούνται και πιστοποιούνται από την ΕΘ.Α.Α.Ε., στο πλαίσιο άσκησης δημόσιας εξουσίας, η οποία εκδίδει τελικά διοικητική πράξη (άδεια), προσβλητή στο Συμβούλιο της Επικρατείας.

Αναφορικά με την εσωτερική οργάνωση των ΝΠΠΕ, στο άρθρο 135 ορίζεται, ότι διοικούνται από Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.), τα μέλη του οποίου έχουν απλώς

⁷² Βλ. Π. Λαζαράτος, «Η αντισυνταγματικότητα του Ν. 5094/2024 για την ίδρυση μη κρατικών – μη κερδοσκοπικών ΑΕΙ, ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 209-217.

⁷³ Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ σελ. 60

«εγκριθεί» από το μητρικό ίδρυμα, γεγονός που συνηγορεί σε αυτοτέλεια αυτών από τα μητρικά ιδρύματα, τα οποία έχουν μόνο «τυπικές» αρμοδιότητες (αυτές της έγκρισης και της αναγνώρισης), σε αντίθεση με τα ΝΠΠΕ που αναλαμβάνουν εξ ολοκλήρου την διοίκηση και οργάνωση τους. Παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρο 137, και όσον αφορά τα προγράμματα σπουδών και το περιεχόμενο αυτών, τα μητρικά ιδρύματα φαίνεται να μην παρεμβαίνουν, ώστε τελικά να παρέχονται απευθείας από τα ΝΠΠΕ. Με βάση μόνο τη γραμματική ερμηνεία, προκύπτει μια ιδιαίτερος χαλαρή σύνδεση του μητρικού ιδρύματος με το παράρτημα ΝΠΠΕ, που προσδιορίζεται είτε με βάση την εκπαιδευτική συμφωνία, είτε με βάση την πλειοψηφική συμμετοχή του μητρικού ιδρύματος στο Δ.Σ. του ΝΠΠΕ.

Περαιτέρω, το Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, σε συνεργασία με την ΕΘ.Α.Α.Ε. αναλαμβάνουν την άσκηση εποπτείας επί των παραρτημάτων ΝΠΠΕ, προς εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος και των συνταγματικών σκοπών της ανώτατης εκπαίδευσης, όπως προσδιορίζονται στο άρθρο 16§1 Σ, ήτοι «της ακαδημαϊκής ελευθερία, και της ελευθερίας διδασκαλίας και έρευνας». Δηλαδή, σύμφωνα με το άρθρο 136, με την άσκηση της επ' αυτών κρατικής εποπτείας, είναι πρόδηλο, ότι τα ΝΠΠΕ τυγχάνουν όμοιας νομικής μεταχείρισης με το καθεστώς που εφαρμόζεται στα κρατικά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, όπως προβλέπεται στο αρ. 16§5 Σ⁷⁴.

Είναι πρόδηλο λοιπόν, ότι οι δραστηριότητες, που ασκούνται από τον εκάστοτε φορέα (ΕΘ.Α.Α.Ε., μητρικό ίδρυμα) σχετικά με τη λειτουργία και την οργάνωση των ΝΠΠΕ, διακρίνονται σε ουσιαστικές και τυπικές. Οι μεν πρώτες ασκούνται από την ΕΘ.Α.Α.Ε., η οποία έχει αναλάβει την εποπτεία των ΝΠΠΕ, και την τελική πιστοποίηση τήρησης των απαιτούμενων από το νόμο ειδικότερων προϋποθέσεων (βλ. αρ. 139, 145,) ώστε να εκδώσει τελικά την άδεια λειτουργίας του εκάστοτε ΝΠΠΕ, με την επιφύλαξη ανάκλησης από το Υ.ΠΑΙΘ.Α, ύστερα από πρόταση της ΕΘ.Α.Α.Ε., αν διαπιστωθεί, ότι το ΝΠΠΕ έχει υποπέσει σε κάποιο παράπτωμα, όπως αυτά περιγράφονται στο άρθρο 142 §1 περ. α' - γ'. Αντίθετα, το μητρικό ίδρυμα έχει τυπικές κυρίως αρμοδιότητες, δηλαδή την αναγνώριση και έγκριση των προγραμμάτων σπουδών, αλλά και την απλή υποβολή της αίτησης για τη χορήγηση άδειας εγκατάστασης του ΝΠΠΕ – η οποία ήδη περιγράφηκε – χωρίς κάποια περαιτέρω ουσιαστική αρμοδιότητα σε επόμενο στάδιο, καθώς σύμφωνα με το άρθρο 141, το ΝΠΠΕ διαθέτει την ευχέρεια να μεταβάλλει τους όρους και να ενεργήσει «κατ' ιδία βουλήσει».

Έπειτα, σχετικά με τον χορηγούμενο τίτλο σπουδών, η διαδικασία χορήγησης του ρυθμίζεται στο άρθρο 146. Το ΝΠΠΕ, χωρίς τη συνδρομή του μητρικού ιδρύματος χορηγεί τίτλο σπουδών του μητρικού ιδρύματος, αφού έχει προηγηθεί η «αναγνώριση» και «έγκριση» του προγράμματος σπουδών από το μητρικό ίδρυμα, και η πιστοποίηση του από την ΕΘ.Α.Α.Ε. Ο χορηγούμενος τίτλος αναγνωρίζεται από το ελληνικό κράτος, υπό την προϋπόθεση, ότι περιλαμβάνεται στο Εθνικό Μητρώο Τυπικών Τίτλων Σπουδών Αναγνωρισμένων Ιδρυμάτων της αλλοδαπής, το οποίο

⁷⁴ Βλ. ανωτέρω «Μέρος δεύτερο».

τηρεί ο ΔΟΑΤΑΠ. Δηλαδή, το ΝΠΠΕ που χορηγεί τον τίτλο σπουδών εκδίδει διοικητική πράξη, ενώ η «Διοίκηση» οφείλει να τον αναγνωρίσει.

Τα κριτήρια εισαγωγής των υποψηφίων απαριθμούνται και προβλέπονται πολύ λεπτομερώς στο άρθρο 147§ 2 του νόμου. Ωστόσο εύλογες απορίες προκαλεί το γεγονός, ότι τα κριτήρια και προσόντα προβλέπονται από τον Έλληνα νομοθέτη, κατά τρόπο ειδικό και ορισμένο και έχουν ισχύ επί όλων των μη κρατικών ΑΕΙ, που θα θελήσουν να εγκαταστήσουν παράρτημα στην χώρας μας, χωρίς να παρεμβάλλεται το μητρικό ίδρυμα. Ομοίως περιορισμένη αρμοδιότητα διαθέτει και το ΝΠΠΕ, το οποίο μπορεί να περιλάβει στον Εσωτερικό Κανονισμό του, πρόσθετα κριτήρια εισαγωγής, τα οποία βέβαια ελέγχονται από την ΕΘ.Α.Α.Ε⁷⁵. Εύκολα συνάγουμε το συμπέρασμα, ότι τα μητρικά ιδρύματα δεν συμμετέχουν ενεργά και δεν αναλαμβάνουν κανέναν ρόλο- πρωτοβουλία, σε όλα τα επιμέρους στάδια, από την οργάνωση και τη διαμόρφωση του πλαισίου εισαγωγής, μέχρι τη λειτουργία των ΝΠΠΕ, μολονότι θα έπρεπε να παρέχονται απευθείας από τα μητρικά ιδρύματα οι σχετικές υπηρεσίες.

Στο άρθρο 154 ο νομοθέτης, προβλέπει τη λειτουργία «ειδικού διδακτικού προσωπικού», διοικητικού και τεχνικού, το οποίο δύναται να απασχολείται σύμφωνα με τους όρους επιλογής και υπηρεσίας, που ισχύουν και εφαρμόζονται στο μητρικό ίδρυμα, με την προϋπόθεση να προβλέπεται αυτό ρητά στον Εσωτερικό Κανονισμό και εφόσον τηρούνται, οι αρχές που κατοχυρώνονται στο άρθρο 16 Σ, και έχουν ισχύ στα κρατικά πανεπιστήμια, ήτοι, οι αρχές της διαφάνειας, της λογοδοσίας, της αξιοκρατίας και της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Το μητρικό ίδρυμα για ακόμη μια φορά δεν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, ενώ εντύπωση δημιουργεί, ο μη προσδιορισμός από το νομοθέτη του νομικού καθεστώτος υπό το οποίο θα τελεί το ειδικό προσωπικό, όλων των ειδικοτήτων. Το ζήτημα αυτό θα εξεταστεί αναλυτικά στην επόμενη ενότητα.

Παράλληλα, στο νόμο προβλέπεται η εγκατάσταση «μη κερδοσκοπικών» παραρτημάτων αλλοδαπών πανεπιστημίων. Στο άρθρο 134 προβλέπεται, ότι:

«Το παράρτημα – Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (ΝΠΠΕ) αποτελεί νομικό πρόσωπο ειδικού σκοπού με νομική προσωπικότητα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με αποκλειστικό σκοπό την παροχή υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης....».

Ωστόσο, η απαίτηση φαίνεται να αναιρείται από τον ίδιον τον νόμο, αφού στο άρθρο αμέσως παρακάτω, στην §2, προβλέπεται μεταξύ άλλων, ότι κάθε ΝΠΠΕ «μπορεί, ... δ) να δανείζεται χρήματα και επενδύει χρήματα, όταν τα προς επένδυση ποσά δεν είναι αναγκαία για την ικανοποίηση άμεσων αναγκών του». Δηλαδή, με μόνη προϋπόθεση ότι καλύπτονται επαρκώς οι «άμεσες» εκπαιδευτικές ανάγκες του ΝΠΠΕ, αυτό μπορεί να λειτουργεί σαν ανώνυμη εταιρεία.

⁷⁵ Βλ. Π. Λαζαράτος, «Η αντισυνταγματικότητα του Ν. 5094/2024 για την ίδρυση μη κρατικών – μη κερδοσκοπικών ΑΕΙ, ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 212 : «Πρόκειται, δηλαδή για κανονιστικό κείμενο, το οποίο εγκρίνεται με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, κατόπιν σύμφωνης γνώμης της ΕΘ.Α.Α.Ε. και απλής γνώμης του Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠΠΕΠ)...»

Πρόκειται για μια προσπάθεια του νομοθέτη, να αποφύγει κατά κάποιο τρόπο, «γραμματικά», εν πρώτοις την σύγκρουση με το άρθρο 16§8 Σ. Ωστόσο, εύλογα ερωτήματα προκαλεί, το γεγονός ότι στο κείμενο του νόμου, και τις επιμέρους διατάξεις, όχι μόνο δεν επεξηγείται ο όρος «μη κερδοσκοπικά», ούτε βεβαίως αποσαφηνίζεται ο τρόπος αξιοποίησης, των καταβαλλόμενων από τους φοιτητές διδάκτρων, αλλά αυτοαναιρείται κιόλας.

Αυτές ήταν μερικές από τις πιο κρίσιμες διατάξεις του νέου νόμου, οι οποίες ωστόσο γεννούν εύλογες απορίες και προβληματισμούς, με τους οποίους θα ασχοληθούμε ευθύς αμέσως. Ο νομοθέτης λοιπόν, καθιστά τα ΝΠΠΕ φορείς της παροχής υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης, αναθέτοντας σ' αυτά τις ουσιαστικές αρμοδιότητες οργάνωσης και λειτουργίας των παραρτημάτων, με τη συνδρομή βέβαια της ανεξάρτητης αρχής ΕΘ.Α.Α.Ε. και του Υ.ΠΑΙΘ.Α. Η λειτουργία των ΝΠΠΕ, φαίνεται, ωστόσο, να ομοιάζει με τη λειτουργία των κολλεγίων⁷⁶ στη Χώρας, παρά με ιδρύματα που παρέχουν υπηρεσίες ανώτατης εκπαίδευσης, καθώς από τις ίδιες τις διατάξεις του νόμου, όπως άλλωστε καταδείξαμε, προκύπτει η πλήρης αποξένωση από τα μητρικά ιδρύματα, τα οποία επωμίζονται εκ του νόμου, μόνο «τυπικές» αρμοδιότητες.

II. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ευθύς αμέσως θα ακολουθήσει η παρουσίαση των επικρατέστερων τριών (3) απόψεων, που έχουν υποστηριχθεί από έγκριτους συνταγματολόγους και νομικούς, δηλαδή: α) την σύμφωνη με το νόμο, β) την ενδιάμεση, αλλά και γ) την εντελώς αντίθετη, σύμφωνα με την οποία, ο νόμος αυτός αποτελεί ευθεία παραβίαση του Συντάγματος και συνεπώς πρόκειται για εξόφθαλμη αντισυνταγματικότητα του.

α. Ιδιωτικά Πανεπιστήμια : Συμμόρφωση με το ενωσιακό Δίκαιο, στα πλαίσια της «Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης»

Στο δημόσιο διάλογο για τα ιδιωτικά πανεπιστήμια, μια εκ των τριών απόψεων, που έχει υποστηριχθεί, είναι αυτή της υπεροχής και απόλυτης εφαρμογής των κανόνων του ενωσιακού δικαίου. Δηλαδή, σύμφωνα με την άποψη αυτή, ο Ν. 5094/2024 που προβλέπει την εγκατάσταση μη κρατικών παραρτημάτων αλλοδαπών Πανεπιστημίων, σε καμία περίπτωση, δεν παραβιάζει το Σύνταγμα, και το άρθρο 16 Σ, καθώς αποτελεί επιταγή του ενωσιακού δικαίου, που τυγχάνει απόλυτης και άμεσης εφαρμογής στην εθνική μας έννομη τάξη, δυνάμει του άρθρου 28 Σ. Μάλιστα, έχει υποστηριχθεί η άποψη, ότι το άρθρο 28 Σ, αποτελεί «ευρωπαϊκή ρήτρα

---

⁷⁶ Βλ. Ομοίως σελ. 2.

του ελληνικού Συντάγματος», ενώ ειδικότερα οι διατάξεις του άρθρου 28 §2, 3 Σ συνιστούν «ιονεί αναθεωρητικές ρήτρες⁷⁷».

Παράλληλα, σύμφωνα με αυτήν τη άποψη, από την είσοδο της Χώρας στην ΕΕ, καθίσταται αναμφισβήτητη η υπεροχή του ενωσιακού δικαίου και η άμεση εφαρμογή του. Μολονότι αρκετές συνταγματικές διατάξεις μας, ήταν και εξακολουθούν να είναι αντίθετες με το ενωσιακό δίκαιο, αυτές στην πραγματικότητα δεν εφαρμόζονται. Με την είσοδο μας στην ΕΕ, δηλαδή «αναγνωρίσαμε» τον περιορισμό της εθνικής μας κυριαρχίας⁷⁸, προκειμένου να επιτευχθεί η λεγόμενη «ευρωπαϊκή ολοκλήρωση».

Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειωθεί, ωστόσο, ότι συγκρούσεις δεν διαπιστώνονται μόνο με τις διατάξεις του ελληνικού Συντάγματος, και την εθνική έννομη τάξη μας, αλλά και με των άλλων κρατών μελών. Αυτό προκύπτει από την αδυναμία αναγνώρισης της υπεροχής και της προτεραιότητας εφαρμογής των ενωσιακών κανόνων

B. Ενδιάμεση Άποψη

Ήδη πριν από την ψήφιση του Ν. 5094/2024, μεταξύ άλλων, οι συνταγματολόγοι Β. Σκουρής και Ε. Βενιζέλος εξέδωσαν μια γνωμοδότηση, ενόψει της συζήτησης και της επερχόμενης ψήφισης του νομοσχεδίου, υποστηρίζοντας τη συνταγματικότητα του νομοσχεδίου, και τη μη αντίθεση του με το άρθρο 16 Σ, υπό το φως της σύμφωνης με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας⁷⁹.

Βασικό επιχείρημα της ως άνω άποψης, περί συμφωνίας του Ν.5094/2024 με το Σ, είναι η σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία, και η αρμονία των εθνικών κανόνων με τους κανόνες διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου. Αυτό που προέχει κατά τη γνώμη τους, είναι η διασφάλιση της αρμονίας συνύπαρξης των δύο εννόμων τάξεων, της εθνικής αφενός, και της ενωσιακής αφετέρου, αλλά και η συμμετοχή της χώρας στο όραμα για την «ευρωπαϊκή ολοκλήρωση»⁸⁰, υπό τις επιταγές του άρθρου 28 Σ, το οποίο φυσικά και αναγνωρίζουν ως υπέρτατης συνταγματικής ισχύος κανόνα. Η σκέψη τους εκκινεί από την παραδοχή, ότι η εκπαίδευση είναι «υπηρεσία», γι' αυτό και τυγχάνουν άμεσης εφαρμογής οι κανόνες του ενωσιακού δικαίου, περί ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών και ελεύθερης εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών.⁸¹ Άλλωστε, η ρύθμιση της κυκλοφορίας αγαθών και η ελεύθερη παροχή Υπηρεσιών αποτελεί αποκλειστικό τομέα ρύθμισης του ενωσιακού δικαίου,

⁷⁷ Βλ. Τζ. Ηλιοπούλου – Στράγγα, «ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ (ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ)», εκδήλωση του ΔΣΑ, <https://www.youtube.com/watch?v=fNBLd0Fkob4>, 1:18:00 επ. λεπτά

⁷⁸ Βλ. Γ. Γούλας, «Μη κρατικά ΑΕΙ: Ενωσιακή απαίτηση ή νομοθετικός βολонταρισμός ; - 5 Καθηγητές Δημοσίου Δικαίου απαντούν», ΤΝΠ Qualex, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 303-304.

⁷⁹ Παρόμοιες απόψεις υποστηρίχθηκαν και από τον κ. Νίκο Αλιβιζάτο στη δική του γνωμοδότηση, αλλά και από τον κ. Μανιτάκη.

⁸⁰ Βλ. Ε. Βενιζέλος – Β. Σκουρής, «Μη κρατικά ΑΕΙ: Σε ποια έννομη τάξη;»,εφημ. Καθημερινή (25.2.2024).

⁸¹ Βλ. Των ιδίων, «Η Σύμφωνη με το Ενωσιακό Δίκαιο Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 του Συντάγματος, εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2024, σελ. 29 επ.

και συγκεκριμένα της GATS (Γενική Συμφωνία για τις συναλλαγές στον τομέα των Υπηρεσιών), η οποία εφαρμόζεται άμεσα σε όσα κράτη την έχουν αναγνωρίσει, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, η οποία όμως έχει εκφράσει ρητή επιφύλαξη, ως προς το άρθρο 16 Σ⁸². Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τα άρθρα της 49,51,52,165,166 ΣΛΕΕ και τα άρθρα 13,14 και 16 του Χάρτη, διατείνονται, ότι η ελευθερία ίδρυσης μη κρατικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, κατοχυρώνεται ως μορφή επιχειρηματικής ελευθερίας, γι' αυτό και μολονότι, η παιδεία αποτελεί τομέα ρύθμισης των κρατών μελών, τα κράτη μέλη πρέπει να καθορίζουν την εκπαιδευτική τους πολιτική, με απώτερο στόχο την εξυπηρέτηση της επιχειρηματικής ελευθερίας, σε συνδυασμό με την ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών. Ακολουθεί η παράθεση των επιχειρημάτων που μετέρχονται, για να καταλήξουν στη συνταγματικότητα του Ν.5094/2024 με το άρθρο 16 Σ.

- Δυναμική ερμηνεία του Συντάγματος

Το όραμα της «Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης» έχει μετατρέψει το «αναχρονιστικό» Συνταγματικό κείμενο, σε «ζωντανό οργανισμό»⁸³, που εξελίσσεται δυναμικά και προσαρμόζεται στα ευρωπαϊκά δεδομένα. Ειδικά το άρθρο 16 Σ, και οι διατάξεις περί ρητής και απόλυτης απαγόρευσης ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων, εισήχθησαν την εποχή του εμφυλίου⁸⁴, όταν οι καθηγητές πανεπιστημίων προβλέφθηκε να είναι δημόσιοι υπάλληλοι, για την αποτελεσματικότητα του ελέγχου νομιμοφροσύνης, με απώτερο στόχο τον αποκλεισμό τυχόν κομμουνιστών καθηγητών από τα πανεπιστήμια. Παράλληλα, όπως προεκτέθηκε ανωτέρω⁸⁵ παρόμοιες ρυθμίσεις περιλήφθηκαν και στα δικτατορικά συντάγματα των ετών, 1968 και 1973, όπου τα πανεπιστήμια θα είναι ΝΠΔΔ, αυτοδιοικούμενα, ενώ η συμμετοχή του Κράτους και της Κυβέρνησης θα είναι περιορισμένη, θέλοντας με αυτό τον τρόπο να αποκλείσουν τη συμμετοχή εθνοκοφρώνων.

Στην πραγματικότητα, με τον τρόπο αυτό, οι δικτατορικές κυβερνήσεις θέλησαν να αποκλείσουν την τότε Αριστερά, και να διασφαλίσουν ότι δεν θα «διαφθαρεί» η νεολαία από τις ξένες ιδέες των ξένων πανεπιστημίων⁸⁶. Αυτό εξηγεί, και την καθόλου τυχαία επιλογή λέξεων, από τον συντακτικό νομοθέτη, ο οποίος κατά της

⁸² Βλ. τη ρητή επιφύλαξη της Ελλάδας στη στήλη του πίνακα των συγκεκριμένων υποχρεώσεων (Schedule of Specific Commitments) της GATS που αναφέρεται στους «περιορισμούς όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά» («Unbound for education institutions granting recognized State diplomas» / «Non consolidé pour les établissements d'enseignement qui délivrent des diplômes reconnus par l'État»), Βλ. World Trade Organisation, European Union Schedule of Specific Commitments, GATS/SC/157, 07.05.2019, [https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/SCHD/GATS-SC/SC157.pdf&Open=True], σ. 108-109.

⁸³ Βλ. Γ. Γούλας, «Μη κρατικά ΑΕΙ: Ενωσιακή απαίτηση ή νομοθετικός βολонταρισμός;- 5 Καθηγητές Δημοσίου Δικαίου απαντούν», ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 3.

⁸⁴ Βλ. Ν. Αλιβιζάτος για μη κρατικά πανεπιστήμια: Αναχρονιστική η αντίδραση, με ρίζες στον εμφύλιο, δημ. σε https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/421313_n-alibizatos-gia-mi-kratika-panepistimia-anahronistiki-i-antidras-i-me (τελευταία επίσκεψη 10.9.2024)

⁸⁵ Βλ. ανωτέρω, «Μέρος Πρώτο, κεφάλαιο Ι».

⁸⁶ Βλ. Ν. Αλιβιζάτος, «Πέρα από το 16, το πριν και το μετά», εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, 2007, σελ 62-63.

σύνταξη της διάταξης, στην προσπάθεια του να αποφύγει το ενδεχόμενο παρερμηνείας και αλλοίωσης τελικά του περιεχομένου των διατάξεων, χρησιμοποίησε λέξεις, όπως «απαγορεύεται», «αποκλειστικά», «μόνο» κ.α., δηλαδή λέξεις με «αυστηρό» εννοιολογικό περιεχόμενο, που δεν επιδέχονται εύκολα περαιτέρω ερμηνείας. Για τους λόγους αυτούς, και μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, η διάταξη ψηφίσθηκε από τη ΝΔ, και δεν έχει μέχρι σήμερα αναθεωρηθεί. Παρόλα αυτά, για τους υποστηρικτές της συνταγματικότητας του Ν. 5094/2024, πρέπει να προκρίνεται η δυναμική και όχι η ιστορική ερμηνεία του συνταγματικού κειμένου.

- Το «επαυξημένο Σύνταγμα

Στα πλαίσια του πολυεπίπεδου συνταγματισμού, ο κ. Βενιζέλος ένθετος υποστηρικτής της ιδέας του επαυξημένου Συντάγματος⁸⁷, επικαλείται και αυτό το επιχείρημα για να στηρίξει τη συνταγματικότητα του νομοσχεδίου. Η ιδέα του επαυξημένου Συντάγματος, συναρτάται με τη διεθνοποίηση του συνταγματικού δικαίου, που άρχισε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Οι κανόνες τόσο του διεθνούς δικαίου, που περιλαμβάνουν ρυθμίσεις, όμοιες με εκείνες των εθνικών Συνταγμάτων, και αφορούν σημαντικούς τομείς, όπως για παράδειγμα τα θεμελιώδη δικαιώματα, όσο και του ενωσιακού δικαίου (πρωτογενούς και παράγωγου), το οποίο δεσμεύει τα κράτη – μέλη της Ένωσης, επιβάλλουν την πρόβλεψη μιας ειδικότερης «ρύθμισης» για την ιεράρχηση των κανόνων, και την ομοιόμορφη εφαρμογή τους. Στην προσπάθεια ενοποίησης αυτών των κανόνων, για την αποφυγή αντίθετης ερμηνείας, προκρίνεται από τον κ. Βενιζέλο, η «σχετικοποίηση του Συντάγματος». Γι' αυτό και σύμφωνα με τον ίδιο, πρέπει να αποφεύγεται η «οριτζιναλιστική» ερμηνεία του άρθρου 16 Σ, και η εμμονή στην απαγόρευση ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων, και οι σχετικές διατάξεις να ερμηνεύονται πιο «ελεύθερα», και πάντως σύμφωνα με τους υπερέχοντες κανόνες του Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Δικαίου. Απώτερος στόχος, στα πλαίσια του «επαυξημένου» Συντάγματος, με την ταυτόχρονη παραδοχή της ύπαρξης τριών παράλληλων εννόμων τάξεων (εθνικής, ενωσιακής, διεθνούς), είναι η διάσωση του περιεχομένου όλων των εννόμων τάξεων και ιδίως των υπερεχόντων κανόνων δικαίου. Με τη θεωρία αυτή, το εθνικό Σύνταγμα, δεν σχετικοποιείται, ούτε αποδυναμώνεται, αλλά διευρύνεται κανονιστικά το περιεχόμενό του, για μια περισσότερο φιλική και «εναρμονισμένη» με το διεθνές δίκαιο και τους ενωσιακούς κανόνες ερμηνεία.

- Η ελληνική εθνική ταυτότητα, ως λόγος αποκλεισμού των ιδιωτικών πανεπιστημίων

⁸⁷ Βλ. Ε. Βενιζέλος, Η μετεξέλιξη της έννοιας του Συντάγματος – Το «επαυξημένο Σύνταγμα», Προδημοσίευση από τον Τιμητικό Τόμο για τον Προκόπη Παυλόπουλο, ΕφημΔΔ, 6/2023, σελ 602-611.

Ακολούθως, οι δύο συνταγματολόγοι, κ. Σκουρής και κ. Βενιζέλος, εξετάζουν κατά πόσο η παιδεία και η εκπαιδευτική πολιτική εντάσσονται στον στενό πυρήνα της εθνικής ταυτότητας, ώστε να μπορέσει να δικαιολογηθεί η απόκλιση και αντίθεση, των κανόνων του εθνικού δικαίου στο ενωσιακό και διεθνές δίκαιο. Παρατηρείται μια γενική επιφύλαξη εκ μέρους του ΔΕΕ, στις περιπτώσεις που ανώτατα Δικαστήρια κρατών μελών υπερασπίζονται, και κρίνουν ότι υπερέχουν εθνικές ρυθμίσεις και κανόνες έναντι αξιών ή του δικαίου της Ένωσης.

Ειδικά ως προς την εκπαίδευση, και το άρθρο 16§8 Σ, που προβλέπει την απαγόρευση ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων, εξετάζεται αφενός αν περιλαμβάνεται στον πυρήνα της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, και αφετέρου αν τελικά εντάσσεται, θίγονται τελικά οι θεμελιώδεις ελευθερίες, όπως κατοχυρώνονται στο ενωσιακό δίκαιο, με βάση την αρχή της αναλογικότητας;

Η εθνική ταυτότητα, υποστηρίζεται, ότι έχει προκύψει από το ενωσιακό δίκαιο και αποτελεί ενωσιακό όρο. Στο άρθρο 4 παρ. 2 ΣΕΕ, προβλέπεται:

*«2. Η Ένωση σέβεται την ισότητα των κρατών μελών ενώπιον των Συνθηκών **καθώς και την εθνική τους ταυτότητα** που είναι συμφυής με τη θεμελιώδη πολιτική και συνταγματική τους δομή, στην οποία συμπεριλαμβάνεται η περιφερειακή και τοπική αυτοδιοίκηση. Σέβεται τις ουσιαστικές λειτουργίες του κράτους, ιδίως δε τις λειτουργίες που αποβλέπουν στη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας, τη διατήρηση της δημόσιας τάξης και την προστασία της εθνικής ασφάλειας. Ειδικότερα, η εθνική ασφάλεια παραμένει στην ευθύνη κάθε κράτους μέλους.»*

Πίσω από την ρητή πρόβλεψη και κατοχύρωση της έννοιας της εθνικής ταυτότητας στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, υπήρχε αρχικά η σκέψη της διατήρησης της πολιτικής ταυτότητας των κρατών μελών, εντός της ΕΕ, ως απάντηση στο φόβο και την ανασφάλεια, των κρατών μελών, έναντι της «ασχυρής Ένωσης»⁸⁸. Παρόλα αυτά, μολονότι προβλέπεται, -όπως ήδη αναφέρθηκε-, στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, η εθνική ταυτότητα αποτελεί, στην πραγματικότητα, μια αξιακή επιταγή με περιορισμένη έκταση και δυνατότητες. Έτσι, εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια κάθε έννομης τάξης, να προσδιορίσει το περιεχόμενο και τον πυρήνα της εθνικής ταυτότητας. Στην πραγματικότητα, η Ένωση και το Δικαστήριο, επιφορτίζονται με το ιδιαίτερο καθήκον προστασίας διαφύλαξης των δικαιωμάτων, σε περίπτωση αμφισβήτησής τους, χωρίς όμως να δρουν κατά απόλυτη διακριτική ευχέρεια. Δηλαδή το ΔΕΕ είναι το μόνο αρμόδιο να κρίνει, με αφορμή κυρίως προδικαστικά ερωτήματα, που του τίθενται από τα εθνικά δικαστήρια, αν μια εθνική ρύθμιση – διάταξη, που αντίκειται στο ενωσιακό δίκαιο, εμπίπτει στην έννοια της εθνικής ταυτότητας, ώστε να εξαιρεθεί από τυχόν υποχρέωση εναρμόνισης με την αντίστοιχη ενωσιακή. Με τον τρόπο αυτό, περιορίζεται η ευρεία κατά τα άλλα, έννοια της εθνικής ταυτότητας, και αποφεύγεται με τον τρόπο αυτό, η δυνατότητα των μελών να μην εφαρμόζουν το Δίκαιο της Ένωσης.

⁸⁸ Βλ. Ευ. Β. Πρεβεδούρου, «Ο σεβασμός της εθνικής ταυτότητας ως αρχή του Ενωσιακού Δικαίου», SakkoulasOnline, σελ. 1-2 (τελευταία επίσκεψη 24.9.2024)

Ειδικά, όσον αφορά το άρθρο 16 Σ, και τις κρίσιμες αυτού διατάξεις των § 5 και 8, που αφορούν την απαγόρευση ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων στη Χώρα μας, μολοντί η εκπαίδευση, όπως πολλάκις αναφέρθηκε, συνιστά εκ της Συνθήκης⁸⁹ (άρθρα 165 – 166 ΣΛΕΕ), αρμοδιότητα αποκλειστικά των κρατών μελών, ενώ η Ένωση λειτουργεί επικουρικά – συμπληρωματικά, εντούτοις, η ελευθερία εγκατάστασης, εξακολουθεί και ισχύει, ακόμη και όταν πρόκειται για αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών. Εξάλλου, γίνεται αποδεκτό, ότι η εθνική ταυτότητα, ναι μεν προβλέπεται στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, ωστόσο δεν τυγχάνει εφαρμογής, και δεν λαμβάνεται υπόψη από τα αρμόδια όργανα, όταν χρησιμοποιείται ως πρόσκομμα, για την μη εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου, καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο αδύνατη την υλοποίηση του οράματος της Ευρωπαϊκής ενοποίησης και ολοκλήρωσης.

Ενόψει όλων αυτών, υποστηρίζεται, ότι δεν αποτελεί η απαγόρευση ίδρυσης ιδιωτικών ιδρυμάτων, έκφραση του στενού πυρήνα της εθνικής ταυτότητας, μόνο λόγω ιστορικών και πολιτικών ιδιαιτεροτήτων της Χώρας. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, δεν προκύπτει από πουθενά, η ακαδημαϊκή ελευθερία να χρήζει παραπάνω προστασίας, σε σχέση με άλλα κοινωνικά δικαιώματα. Παράλληλα, στα πλαίσια της ΕΕ, και της γενικότερης παγκοσμιοποίησης της παιδείας, δεν «προσήκει» στα κράτη, και ιδίως στα κράτη μέλη, ο ισχυρισμός περί κρατικού μονοπωλίου στην ανώτατη εκπαίδευση⁹⁰. Βέβαια, κάθε έννομη τάξη ερμηνεύει διαφορετικά την έννοια της εθνικής ταυτότητας, καθώς για την εθνική έννομη τάξη, η εθνική ταυτότητα και ότι αυτή περιλαμβάνει, επιβεβαιώνει την υπεροχή και κυριαρχία του Συντάγματος της, δημιουργώντας κατά κάποιο τρόπο «ασφάλεια», στους πολίτες, ενώ από την άλλη, το ενωσιακό δίκαιο αντιλαμβάνεται την εθνική ταυτότητα, ως μια έννοια που συνδυάζει στοιχεία κάθε κράτους μέλους, στο πλαίσιο όμως της ενωσιακής έννομης τάξης. Το ΔΕΕ, έχει κρίνει, ότι η εθνική ταυτότητα, συνιστά θεμιτό σκοπό, τον οποία εξυπηρετεί μια εθνική ρύθμιση, όταν σταθμίζεται με τα δικαιώματα, που κατοχυρώνει και προβλέπει το ενωσιακό δίκαιο, υπό την αρχή της αναλογικότητας πάντα⁹¹. Παραδείγματα της νομολογίας του ΔΕΕ, όπου κρίθηκε πράγματι ότι κάτι εντάσσεται στην εθνική ταυτότητα, γι' αυτό και «υπερτερεί» το εθνικό, έναντι του ενωσιακού δικαίου, είναι: η δημοκρατική μορφή του πολιτεύματος, η οργανωτική μορφή του κράτους, και κάποιες φορές η επίσημη γλώσσα του κράτους⁹².

---

⁸⁹ Βλ. Άρθρα 165 -166 ΣΛΕΕ

⁹⁰ Βλ. Ε. Βενιζέλος – Βασίλης Σκουρής, «Η Σύμφωνη με το Ενωσιακό Δίκαιο Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 του Συντάγματος, εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2024, σελ. 59: «... Με δεδομένο δε το σημερινό επίπεδο διεθνοποίησης της σημερινής διδασκαλίας και έρευνας και της πανευρωπαϊκής και διεθνούς κινητικότητας στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, προσκρούει στην κοινή πείρα ο τυχόν ισχυρισμός ότι το ελληνικό αποκλειστικά δημόσιο πανεπιστήμιο και ο αποκλεισμός κάθε μη κρατικής/ιδιωτικής δραστηριότητας από το πεδίο της ανώτατης εκπαίδευσης πρέπει να θεωρηθεί στοιχείο του σκληρού πυρήνα της ελληνικής συνταγματικής ταυτότητας...».

⁹¹ Ν. Παπασπύρου, «Συνταγματική ελευθερία και δημόσιοι σκοποί - Σε αναζήτηση της θεμιτής πλοκής», εκδόσεις Σάκκουλα, 2019, Κεφάλαιο Πρώτο, 1. Η αρχή της αναλογικότητας υπό συζήτηση, σελ 19-21.

⁹² Βλ. Ε. Βενιζέλος – Β. Σκουρής, «Η Σύμφωνη με το Ενωσιακό Δίκαιο Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 του Συντάγματος, εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2024, σελ. 62-66.

Με βάση αυτά, και σταθμίζοντας με την αρχή της αναλογικότητας, η προστασία της ανώτατης εκπαίδευσης, από κερδοσκοπικά συμφέροντα, και η διατήρηση του «υψηλού» επιπέδου αυτής, αποτελεί ένα ιδιαίτερος δυσμενές μέτρο, καθώς μπορούσε λυσιτελώς να πραγματοποιηθεί και χωρίς την γενική απαγόρευση. Περαιτέρω, εντύπωση προκαλεί, σύμφωνα με την άποψη αυτή, η επιλογή του συντακτικού νομοθέτη, να θέσει υπό αυστηρό και απόλυτο περιορισμό, μόνο την απαγόρευση ίδρυσης ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης, και όχι της «ανώτερης», καθώς τόσο στην πρωτοβάθμια, όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση επιτρέπεται η ίδρυση και λειτουργία μη κρατικών ιδρυμάτων. Με ποιο κριτήριο λοιπόν κατά την άποψη αυτή, η λειτουργία μη κρατικών ιδρυμάτων κρίνεται περισσότερο επικίνδυνη και ζημιογόνα στην ανώτατη βαθμίδα εκπαίδευσης και όχι στις άλλες;; Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, σε συνδυασμό με τον ενωσιακό κανόνα περί απαγόρευσης οποιουδήποτε περιορισμού στην επαγγελματική ελευθερία, η παρ. 8 του άρθρου 16 Σ κρίνεται ιδιαίτερος περιοριστική και απόλυτη, και αντίθετη με τους ενωσιακούς κανόνες.

- Η υπεροχή των κανόνων ενωσιακού δικαίου – Το άρθρο 28 Σ

Έπειτα, με συνδυασμό των ανωτέρω, είναι πρόδηλο κατά την άποψη αυτή, ότι το άρθρο 16 Σ για την εκπαίδευση και την παιδεία, και ιδίως οι παράγραφοι 5, 8, αντίκεινται στους κανόνες του ενωσιακού δικαίου. Συγκεκριμένα, το άρθρο 16 Σ, έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τις διατάξεις, που κατοχυρώνουν τις θεμελιώδεις ελευθερίες, όπως η ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών, όπως αυτές αναλύθηκαν παραπάνω.

Ακόμη και αν υποθέσουμε, ότι μπορεί παραταύτα να κριθεί, ότι συνιστά επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος, η ρητή απαγόρευση ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων, όπως για παράδειγμα, η διατήρηση του υψηλού επιπέδου της παρεχόμενης εκπαίδευσης, ωστόσο, δεν φαίνεται να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας. Δηλαδή, δεν προκύπτει αν έχει προηγηθεί κάποια στάθμιση, και η απαγόρευση ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων ήταν το λιγότερο βλαπτικό μέτρο. Γι' αυτό και το άρθρο 16 Σ, παραβιάζει τις θεμελιώδεις αρχές και δικαιώματα, και βρίσκεται σε «σύγκρουση» με τη νομολογία του ΔΕΕ.

Έτσι, κατά αυτήν την υποστηριζόμενη άποψη, υπέρ της συνταγματικότητας του Ν. 5094/2024, προκειμένου να αρθεί η «σύγκρουση» μεταξύ Συντάγματος και ενωσιακού δικαίου, και να αποφευχθεί -προς το παρόν- η διαδικασία της αναθεώρησης, προτείνεται, η εναρμόνιση – προσαρμογή, των εθνικών κανόνων με τους αντίστοιχους ενωσιακούς, μέσω της σύμφωνης με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας, του άρθρου 16 Σ, σε συνδυασμό πάντα με την αρχή της αναλογικότητας⁹³.

⁹³ Βλ. Ε. Βενιζέλος – Β. Σκουρής, «Η Σύμφωνη με το Ενωσιακό Δίκαιο Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 του Συντάγματος, εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2024, σελ. 73-74, υποσημείωση 134:

«Η αρχή της σύμφωνης με το Δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας υπόκειται σε κάποια όρια. Έτσι, η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να λαμβάνει υπόψη το περιεχόμενο μιας Οδηγίας, όταν ερμηνεύει και εφαρμόζει τους οικείους κανόνες του εσωτερικού δικαίου, οριοθετείται από τις γενικές αρχές του δικαίου και δεν μπορεί να αποτελέσει έρεισμα για *contra legem* ερμηνεία του εθνικού δικαίου...»

Εξάλλου αυτό επιτάσσεται και από το άρθρο 28 §2, 3 Σ, αλλά από την ερμηνευτική δήλωση που προστέθηκε το 2001. Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, η Ελλάδα αναγνωρίζει και αποδέχεται την ευθεία εφαρμογή κανόνων διεθνούς και ενωσιακού δικαίου, αναγνωρίζοντας αρμοδιότητες σε διεθνή όργανα, με ταυτόχρονη αποδοχή της επιβολής περιορισμών στην εθνική μας κυριαρχία⁹⁴. Η έννοια της εθνικής κυριαρχίας, στο άρθρο 28 § 3Σ, συναρτάται με τις διεθνείς σχέσεις της Χώρας μας.

Άλλωστε, χρήση της αρχής της σύμφωνης με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας, γίνεται και από τα εθνικά μας Δικαστήρια, για την άρση τυχόν σύγκρουσης μεταξύ των κανόνων των δύο εννόμων τάξεων.

Με τη χρήση αυτού του εργαλείου, και της εναρμόνισης του άρθρου 16 Σ, με το ενωσιακό δίκαιο, μέσω μιας πιο «φιλικής ερμηνείας», προς τις αρχές του Δικαίου της Ένωσης, η ίδρυση μη κρατικών ανώτατων εκπαιδευτηρίων, θα επιτρέπεται, και θα ακολουθεί τα πρότυπα των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που ήδη λειτουργούν εδώ και δεκαετίες στη Χώρας. Σε κάθε περίπτωση βέβαια, πρέπει επιπλέον, να υπάρχει η άσκηση ελέγχου και εποπτείας από το Κράτος, ή από κάποια ειδικά εξουσιοδοτημένη από το Κράτος, Ανεξάρτητη Αρχή.

- Η υπόθεση του βασικού μετόχου

Περαιτέρω, στη διάρθρωση του επιχειρήματος της συνταγματικότητας του νόμου, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η υπόθεση του «βασικού μετόχου»⁹⁵. Με αφορμή την υπόθεση αυτή, που αφορούσε το άρθρο 14 § 9 Σ⁹⁶, κρίθηκε η «συνταγματικότητα» του ασυμβίβαστου της ιδιότητας του ιδιοκτήτη ή βασικού μετόχου σε εταιρεία μέσω ενημέρωσης, με την αντίστοιχη ιδιότητα σε επιχείρηση που αναλαμβάνει και εκτελεί δημόσιες συμβάσεις έργων, προμηθειών, υπηρεσιών κλπ..

---

⁹⁴ Βλ Σπ. Βλαχόπουλος, Ξ. Κοντιάδης, Γ. Τασόπουλος, «Σύνταγμα Ερμηνεία κατ' άρθρο. Άρθρο 28», Χαράλαμπος Τσιλιώτης, <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/arthro-28/> (τελευταία επίσκεψη 26.9.2024)

⁹⁵ Βλ. ΟΛΣτΕ 3470/2011

⁹⁶ Η διάταξη αυτή προστέθηκε με την αναθεώρηση του 2001, και έως σήμερα παραμένει ανεφάρμοστη.

⁹⁷ Βλ. άρθρο 14 παρ. 9 Σ: «...9. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς, η οικονομική κατάσταση και τα μέσα χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης πρέπει να γίνονται γνωστά, όπως νόμος ορίζει. Νόμος προβλέπει τα μέτρα και τους περιορισμούς που είναι αναγκαίοι για την πλήρη διασφάλιση της διαφάνειας και της πολυφωνίας στην ενημέρωση. Απαγορεύεται η συγκέντρωση του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης της αυτής ή άλλης μορφής. Απαγορεύεται ειδικότερα η συγκέντρωση περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της αυτής μορφής, όπως νόμος ορίζει. Η ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσω ενημέρωσης είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης που αναλαμβάνει έναντι του Δημοσίου ή νομικού προσώπου του ευρύτερου δημόσιου τομέα την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή παροχή υπηρεσιών. Η απαγόρευση του προηγούμενου εδαφίου καταλαμβάνει και κάθε είδους παρένθετα πρόσωπα, όπως συζύγους, συγγενείς, οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή εταιρείες. Νόμος ορίζει τις ειδικότερες ρυθμίσεις, τις κυρώσεις που μπορεί να φθάνουν μέχρι την ανάκληση της άδειας ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού και μέχρι την απαγόρευση σύναψης ή την ακύρωση της σχετικής σύμβασης, καθώς και τους τρόπους ελέγχου και τις εγγυήσεις αποτροπής των καταστρατηγήσεων των προηγούμενων εδαφίων...».

Επειδή η υπόθεση έθιγε κρίσιμα ζητήματα, που αφορούσαν κυρίως την συμφωνία του ενωσιακού με το εθνικό μας δίκαιο, το ΣτΕ με την απόφαση ΟλΣτΕ 3670/2006 διατύπωσε και απέστειλε στο Δικαστήριο της Ένωσης (τότε ΔΕΚ) τρία (3) προδικαστικά ερωτήματα⁹⁸, τα οποία απαντήθηκαν με την απόφαση του ΔΕΚ της 16.12.2008, C-213/07 (Μηχανική κατά Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης). Το ΔΕΚ έκρινε επί των προδικαστικών ερωτημάτων, ότι η διάταξη του άρθρου 14 §9 Σ, είναι ασυμβίβαστη με το ενωσιακό δίκαιο, καθώς παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας. Το ΔΕΚ απαντώντας στα ερωτήματα που του τέθηκαν⁹⁹, έκρινε ότι το ενωσιακό δίκαιο δεν επιτρέπει εθνικές διατάξεις, οι οποίες καθιερώνουν το γενικό ασυμβίβαστο μεταξύ του τομέα των δημοσίων έργων και του τομέα των μέσων ενημέρωσης, και έχει ως συνέπεια, να αποκλείει από την ανάθεση δημοσίων συμβάσεων εργολήπτες δημοσίων έργων, που εμπλέκονται και έχουν άμεση σχέση και στον τομέα των μέσων ενημέρωσης λόγω της ιδιότητας τους ως ιδιοκτητών, βασικών μετόχων, εταίρων κ.α., χωρίς να τους παρέχει καμία δυνατότητα να αποδείξουν, ότι, στην περίπτωσή τους, δεν υφίσταται πραγματικός κίνδυνος εμφάνισης πρακτικών, ικανών να απειλήσουν τη διαφάνεια και να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό, βαίνουν πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη των προβαλλομένων στόχων της διαφάνειας και της ίσης μεταχείρισης, παραβιάζοντας την αρχή της αναλογικότητας¹⁰⁰.

Κατόπιν αυτών, το ΣτΕ με την ΟλΣτΕ 3470/2011¹⁰¹, απέφυγε την ευθεία σύγκρουση και αντίθεση με τις διατάξεις ενωσιακού δικαίου, προκρίνοντας μια ερμηνεία του άρθρου 14 § 9 Σ, πιο «φιλική και σύμφωνη», με τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου. Γι' αυτό έκρινε ότι, μπορεί να επιβληθεί ως κύρωση από τον κοινό νομοθέτη, η απαγόρευση σύναψης σύμβασης ή την ακύρωση της, μόνο όταν σε διαδικασία για την ανάθεση δημόσιας σύμβασης, συμμετείχε πρόσωπο, στο οποίο συνέτρεχε μια από τις προβλεπόμενες, στο άρθρο 14 § 9 Σ, ασυμβίβαστες ιδιότητες, υπό την προϋπόθεση, ότι το πρόσωπο αυτό έχει προβεί «αποδεδειγμένα» σε συγκεκριμένη παράνομη και αθέμιτη ενέργεια, με αποτέλεσμα να παραβιάζονται οι αρχές της προστασίας και του αθέμιτου ανταγωνισμού., σταθμίζοντας και με βάση την αρχή της αναλογικότητας, ώστε τα μέτρα να μην βαίνουν πέρα του αναγκαίου.

Αναφορικά με την εγκατάσταση και τη λειτουργία μη κρατικών αλλοδαπών πανεπιστημίων στη Χώρα μας, συνίσταται, στην αξιοποίηση των κρίσιμων σκέψεων της ως άνω απόφασης, του «βασικού μετόχου», δηλαδή της σύμφωνης με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας, σε συνδυασμό με την τήρηση της αρχής της

⁹⁸ Βλ. Ε. Βενιζέλος – Β. Σκουρής, «Η Σύμφωνη με το Ενωσιακό Δίκαιο Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 του Συντάγματος, εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2024, σελ. 80-81 : «... Με αφορμή λοιπόν την υπόθεση του λεγόμενου βασικού μετόχου το ζήτημα των σχέσεων ελληνικού Συντάγματος και παράγωγου δικαίου της Ένωσης έφτασε με καθαρό τρόπο ενώπιον της Ολομέλειας του ΣτΕ, που αποφάσισε τελικά (ΣτΕ Ολ. 3670/2006) την αποστολή τριών προδικαστικών ερωτημάτων στο ΔΕΚ, αποδεχόμενη έτσι, κατ' αρχήν, ότι το ζήτημα θα πρέπει να κριθεί στο πεδίο εφαρμογής του ευρωπαϊκού ενωσιακού δικαίου...».

⁹⁹ Βλ. ΔΕΚ απόφαση της 16.12.2008, C-213/07 (Μηχανική κατά Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης), σκ. 37 επ.

¹⁰⁰ Βλ. Ομοίως, σκ. 62-63.

¹⁰¹ Βλ. ΟλΣτΕ 3470/2011, σκ. 6-9.

αναλογικότητας. Με τον τρόπο αυτό, και την αξιοποίηση αυτής της μεθόδου, μπορεί να επιλυθεί κάθε «σύγκρουση» του συνταγματικού κανόνα με τις αρχές του ενωσιακού δικαίου, όπως παρουσιάστηκαν ανωτέρω. Όλα αυτά, σε συνδυασμό με την ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 28Σ, από όπου προκύπτει η υποχρέωση εναρμόνισης, των κανόνων του εθνικού δικαίου, με το κοινοτικό, στα πλαίσια της «ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, καταλήγουν στην ερμηνεία του άρθρου 16 Σ, σύμφωνα με την οποία αποκλείεται η ιδιωτική πρωτοβουλία στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης, μόνο όταν εξυπηρετεί αμιγώς «κερδοσκοπικά συμφέροντα», θίγοντας με τον τρόπο αυτό, την αρχή της ακαδημαϊκής ελευθερίας και απειλώντας τη διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου στην παρεχόμενη πανεπιστημιακή εκπαίδευση.

- ΔΕΕ Επιτροπή κατά Ουγγαρίας

Περαιτέρω, όσον αφορά την ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών και την ελευθερία κυκλοφορίας των κεφαλαίων, πολύ σημαντική υπήρξε, η «ιστορική» κατά κάποιους απόφαση του ΔΕΕ της 6.10.2020, στην υπόθεση C-66/18 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ουγγαρίας), όπου το Δικαστήριο της Ένωσης καταδίκασε την Ουγγαρία για παράβαση των διατάξεων της Γενικής Συμφωνίας για Συναλλαγές στον Τομέα των Υπηρεσιών (GATS). Η υπόθεση αυτή αφορούσε έναν ουγγρικό νόμο περί τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ο οποίος προβλέπει «την άσκηση δραστηριότητας παροχής υπηρεσιών διδασκαλίας που οδηγεί στην απόκτηση πτυχίου». Η Ουγγαρία δηλαδή, οργανώνει την παροχή ανώτατης εκπαίδευσης, ως δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών, γι' αυτό και δεσμεύεται από το ενωσιακό καθεστώς και την GATS, που διέπει την παροχή υπηρεσιών. Η απόφαση αυτή, αφορούσε, το εάν ένα κράτος που επέλεξε να οργανώσει το εκπαιδευτικό του σύστημα, ως «σύστημα παροχής υπηρεσιών» υπόκεινται στο ενωσιακό δίκαιο και τις ειδικότερες διατάξεις και κανόνες του, που αφορούν τον τομέα παροχής υπηρεσιών, καθώς το εκπαιδευτικό σύστημα «παρέχει υπηρεσίες ανώτατης εκπαίδευσης, δηλαδή αποτελεί προϊόν εμπόρευμα .

Το Δικαστήριο με την απόφαση αυτή, επανέλαβε, ότι η παιδεία συνιστά οικονομική δραστηριότητα, που εμπίπτει στο κεφάλαιο της Συνθήκης,, το οποίο αφορά το δικαίωμα εγκατάστασης¹⁰². Για το λόγο αυτό, σύμφωνα με το άρθρο 49 ΣΔΕΕ, δεν είναι ανεκτός κανένας περιορισμός της ελευθερίας της εγκατάστασης των υπηκόων ενός κράτους μέλους στο έδαφος άλλου κράτους μέλους.

---

¹⁰² ΔΕΕ C-66/18 σκ. 160 , 162: «... 160 Επισημαίνεται κατ' αρχάς επ' αυτού ότι το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η επ' αμοιβή διοργάνωση μαθημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι οικονομική δραστηριότητα που εμπίπτει στο κεφάλαιο της Συνθήκης το οποίο αφορά το δικαίωμα εγκατάστασης, εφόσον ασκείται από υπήκοο ενός κράτους μέλους εντός άλλου κράτους μέλους με τρόπο σταθερό και συνεχή, μέσω κύριας ή δευτερεύουσας εγκατάστασης εντός του τελευταίου αυτού κράτους μέλους
162 Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι άπτεται της ελευθερίας εγκατάστασης η περίπτωση στην οποία εταιρία συσταθείσα σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους όπου έχει την καταστατική έδρα της επιθυμεί να ιδρύσει υποκατάστημα σε άλλο κράτος μέλος, έστω και αν η εταιρία αυτή συστάθηκε στο πρώτο κράτος μέλος με μοναδικό σκοπό να εγκατασταθεί στο δεύτερο, όπου πρόκειται να ασκεί το κύριο μέρος ή και το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων της ...».

Έτσι το Δικαστήριο αποφάνθηκε, ότι οι διατάξεις της Ουγγαρίας που θέτουν περιορισμούς και ειδικότερες προϋποθέσεις στο ενωσιακό δικαίωμα της ελευθερίας εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών στον τομέα της παιδείας, παραβιάζουν ευθέως το ενωσιακό δίκαιο.

Παράλληλα, μια ακόμη αξιοσημείωτη «καινοτομία» της ως άνω απόφασης, αποτελεί, η αναφορά στη σκ. 225¹⁰³ στο περιεχόμενο της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Πρόκειται για πολύ σημαντική αναφορά, που παρατηρείται για πρώτη φορά, τόσο άμεσα και ξεκάθαρα, καθώς το άρθρο 14 §3 ΧΘΔΕ, συναντιέται εδώ, «θερμικά και ερμηνευτικά»¹⁰⁴ με την ακαδημαϊκή ελευθερία, όπως αυτή περαιτέρω κατοχυρώνεται στα εθνικά Συντάγματα των κρατών μελών. Επιπλέον, με το συνδυασμό των ανωτέρω, προκύπτει, ότι η ελευθερία της διδασκαλίας, της επιστήμης και της έρευνας, είτε δημόσιου είτε ιδιωτικού χαρακτήρα, και η ελεύθερη κυκλοφορία διδασκόντων και φοιτητών, έχουν δύο ταυτόχρονα ερείσματα. Δηλαδή, από τη μια την ακαδημαϊκή ελευθερία, όπως προβλέπεται και κατοχυρώνεται τόσο στα εθνικά Συντάγματα, όσο και στο ΧΘΔΕ, και από την άλλη τις αρχές της ελεύθερης αγοράς, δηλαδή την ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών, όπως προβλέπονται και κατοχυρώνονται από το ενωσιακό δίκαιο, και τυγχάνουν εφαρμογής σε όλα τα κράτη μέλη. Συνεπώς, ο ερμηνευτής του δικαίου, πρέπει να ερμηνεύσει και να λάβει υπόψη του, τόσο τις εθνικές, όσο και τις ενωσιακές ρυθμίσεις παράλληλα, όταν καλείται να ερμηνεύσει συνταγματικές διατάξεις.

Έτσι και στην περίπτωση της Ελλάδας, ο εθνικός δικαστής, υποχρεούται να ενεργεί ως δικαστής του Δικαίου της Ένωσης, προβαίνοντας σε εναρμονισμένη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία. Δηλαδή, αναφορικά με το ζήτημα της εγκατάστασης, παραρτημάτων μη κερδοσκοπικών αλλοδαπών πανεπιστημίων, ο εθνικός δικαστής, υποχρεούται, όταν θα τεθεί προς κρίση ενώπιον του το ζήτημα, να ερμηνεύσει το άρθρο 16 §5 και 8, υπό το φως του άρθρου 16§1σ, που κατοχυρώνεται η ελευθερία της τέχνης, της επιστήμης, της έρευνας και της ακαδημαϊκής ελευθερίας, σε συνδυασμό με τα άρθρα 14§3 και 16 του ΧΘΔΕ, αλλά και των ενωσιακών κανόνων (άρθρα 49, 165,166 ΣΛΕΕ). Συνεπώς, με την ως άνω απόφαση, το Δικαστήριο ανέδειξε τη δεσμευτικότητα των διατάξεων του Χάρτη σε συνδυασμό με την ακαδημαϊκή ελευθερία και την ειδικότερη έκφραση αυτής, την ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, όπως κατοχυρώνονται, τόσο από τα εθνικά Συντάγματα, όσο και από τις διατάξεις του ενωσιακού δικαίου, προκρίνοντας τελικά μια συνολική και «εναρμονισμένη» ερμηνεία.

---

¹⁰³ Βλ. Ομοίως σκ. 225: «... Υπό την ειδική αυτή οπτική, η ακαδημαϊκή ελευθερία, τόσο στην έρευνα όσο και στην εκπαίδευση, πρέπει να διασφαλίζει την ελευθερία έκφρασης και δράσης, την ελευθερία διάδοσης πληροφοριών και την ελευθερία έρευνας και μετάδοσης, χωρίς περιορισμούς, της γνώσης και της αλήθειας, χωρίς όμως να εξαντλείται στην ακαδημαϊκή ή την επιστημονική έρευνα, καθώς καλύπτει επίσης την ελευθερία των πανεπιστημιακών να διατυπώνουν απρόσκοπτα τις γνώμες και τις απόψεις τους (απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Μαΐου 2014, Mustafa Erdoğan κ.λπ. κατά Τουρκίας, CE:ECHR:2014:0527JUD000034604, § 40)...»

¹⁰⁴ Βλ. Α. Μανιτάκης, «Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 εδ. β) Σ εναρμονισμένη με το Δίκαιο της ΕΕ, ενόψει της εγκατάστασης παραρτημάτων αλλοδαπών μη κρατικών πανεπιστημίων», δημ. σε SakkoulasOnline, ΔτΑ 96/2023 (289-309).

γ. Η απαγόρευση των μη κρατικών πανεπιστημίων κατά το Σύνταγμα

Η τρίτη άποψη, που έχει εκφρασθεί και υποστηριχθεί, σε αντίθεση με τις δύο προηγούμενες, εστιάζει στην «αυστηρή» γραμματική ερμηνεία του άρθρου 16 Σ. Ειδικότερα, σύμφωνα με την άποψη αυτή, ο Ν. 5094/2024, που προβλέπει και επιτρέπει την εγκατάσταση παραρτημάτων ανώτατων ιδιωτικών πανεπιστημίων της αλλοδαπής στην Ελλάδα, έρχεται σε ευθεία και πρόδηλη αντίθεση με το γράμμα του άρθρου 16 Σ, και ιδίως τις παραγράφους 5 και 8¹⁰⁵.

Οι υποστηρικτές της άποψης αυτής, απορρίπτουν τον ισχυρισμό περί της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου, που επιβάλλει την εναρμόνιση των διατάξεων του εθνικού Συνταγματικού κειμένου. Η επιχειρηματολογία τους βασίζεται πρωτίστως στην «γραμματική» ερμηνεία του άρθρου 16 και στον αυστηρό χαρακτήρα του, που δεν μπορεί να καμφθεί, παρά μόνο με προηγούμενη αναθεώρηση του (βλ. άρθρο 110 Σ)¹⁰⁶. Ακολουθεί η ανάλυση των επιχειρημάτων, και του συλλογισμού τους.

- Η «γραμματική ερμηνεία του άρθρου 16Σ

Ειδικότερα, από τη γραμματική ερμηνεία των διατάξεων του άρθρου 16 Σ¹⁰⁷, προκύπτει, ότι ο συντακτικός νομοθέτης, προσπάθησε να «περιορίσει» ο ίδιος και να «θωρακίσει» κατά κάποιο τρόπο, το περιεχόμενο της διάταξης, ώστε να μην είναι δεκτικό αντίθετης ερμηνείας. Από τις χρησιμοποιούμενες από τον νομοθέτη λέξεις, όπως: « αποκλειστικά, απαγορεύεται, παρέχεται, αποκλειστικά, νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, δημόσιοι λειτουργοί, απαγορεύεται», είναι πρόδηλη, ορισμένη και σαφής, η συντακτική βούληση, η οποία βέβαια, δεν πρέπει να παροράται, ότι έχαιρε της απόλυτου συναίνεσης¹⁰⁸ και αποδοχής, όπως προκύπτει, αφενός από την

¹⁰⁵ Βλ. ανωτέρω “Β. Μέρος δεύτερο, Κεφάλαιο Ι επ.”.

¹⁰⁶ Βλ. Άρθρο 110 Σ: «1. Οι διατάξεις του Συντάγματος υπόκεινται σε αναθεώρηση, εκτός από εκείνες που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος, ως Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, καθώς και από τις διατάξεις των άρθρων 2 παράγραφος 1, 4 παράγραφοι 1, 4 και 7, 5 παράγραφοι 1 και 3, 13 παράγραφος 1 και 26. 2. Η ανάγκη της αναθεώρησης του Συντάγματος διαπιστώνεται με απόφαση της Βουλής που λαμβάνεται, ύστερα από πρόταση πενήντα τουλάχιστον βουλευτών, με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των μελών της σε δύο ψηφοφορίες που απέχουν μεταξύ τους έναν τουλάχιστον μήνα. Με την απόφαση αυτή καθορίζονται ειδικά οι διατάξεις που πρέπει να αναθεωρηθούν. 3. Αφού η αναθεώρηση αποφασιστεί από τη Βουλή, η επόμενη Βουλή, κατά την πρώτη σύνοδό της, αποφασίζει με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των μελών της σχετικά με τις αναθεωρητέες διατάξεις.

4. Αν η πρόταση για αναθεώρηση του Συντάγματος έλαβε την πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, όχι όμως και την πλειοψηφία των τριών πέμπτων, σύμφωνα με την παράγραφο 2, η επόμενη Βουλή κατά την πρώτη σύνοδό της μπορεί να αποφασίσει σχετικά με τις αναθεωρητέες διατάξεις με την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των μελών της. 5. Κάθε ψηφιζόμενη αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως μέσα σε δέκα ημέρες αφότου επιψηφιστεί από τη Βουλή και τίθεται σε ισχύ με ειδικό ψήφισμά της.

6. Δεν επιτρέπεται αναθεώρηση του Συντάγματος πριν περάσει πενταετία από την περάτωση της προηγούμενης

¹⁰⁷ Βλ. Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο ΙΙ.

¹⁰⁸ Βλ. Β. Χρήστου, «Το αίτημα «Πανεπιστήμιο», δημ. σε <https://www.constitutionalism.gr/to-aitima-panepistimio/> (τελευταία επίσκεψη 18.9.2024)

πανηγυρική ψήφιση του Σ, το 1975, όσο και από την αδυναμία αναθεώρησης του, κατά τις αναθεωρήσεις των επόμενων ετών (1986,2001,2008,2019), παρά τα όσα αντίθετα υποστηρίζονται.

Η επιλογή των λέξεων, κάθε άλλο παρά τυχαία είναι από το συντακτικό νομοθέτη. Πρόκειται για λέξεις – φράσεις με απόλυτη, επιτακτικό και αυστηρό περιεχόμενο, με απώτερο στόχο, να μην δοθεί «χώρος» για παρερμηνείες, που θα αλλοιώσουν την αληθή βούληση του νομοθέτη.

Εξ αυτών προκύπτει, ότι το μόνη οδός, μεταρρύθμισης του άρθρου 16 Σ, και άρσης της σαφούς και αδιαμφισβήτητης απαγόρευσης ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων στη Χώρα μας, είναι η αναθεώρηση.

- Η αληθής έννοια της δυναμικής ερμηνείας

Όσον αφορά, τον ισχυρισμό περί «ζωντανού» Συντάγματος, προσαρμοζόμενου και εξελισσόμενου με βάσει τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες – εξελίξεις – ανάγκες, δεν τον απορρίπτουν στο σύνολο του. Ωστόσο, -ορθώς- υποστηρίζεται η άποψη, ότι δεν δύνανται όλες οι έννοιες να εξελιχθούν και να αλλάξουν περιεχόμενο, χωρίς αναθεώρηση. Η δυναμική ερμηνεία των διατάξεων του Συντάγματος, επιτρέπεται μόνο, όπου τίθενται θέμα ερμηνείας, όταν προκύπτει, ότι ο νομοθέτης έχει επιφυλαχθεί. Υπάρχουν κάποιες έννοιες και κάποιες διατάξεις, που εξ υπαρχής έχουν ένα ευρύτερο νόημα και περιεχόμενο, όπως λ.χ. « η καλή πίστη», ή «τα χρηστά ήθη». Εν προκειμένω, το περιεχόμενο του άρθρου 16 Σ, είναι σαφές, και οι λέξεις, τις οποίες αναφέραμε ήδη, όπως αποκλειστικά και απαγορεύεται, δεν επιδέχονται ερμηνείας και εξέλιξης¹⁰⁹. Σε κάθε περίπτωση, αν ο συντακτικός νομοθέτης επιθυμούσε την ευρεία ερμηνεία του άρθρου, σίγουρα δεν θα έκανε χρήση, αυτών των «αυστηρών» λέξεων και εκφράσεων.

- Η σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία, στην περίπτωση του άρθρου 16 Σ

Περαιτέρω, αναφορικά με το επιχείρημα περί αντίθεσης του άρθρου 16Σ, με τους κανόνες του ενωσιακού δικαίου που αφορούν την οικονομική ελευθερία, την ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών, η εδώ υποστηριζόμενη άποψη το απορρίπτει. Η παιδεία αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών, γι' αυτό και ο ρόλος της ΕΕ είναι μόνο επικουρικός, όπως άλλωστε ορίζουν και οι ίδιες οι διατάξεις (βλ. 165¹¹⁰-166 ΣΛΕΕ). Η Ένωση έχει αρμοδιότητα μόνο «να συνδράμει»

¹⁰⁹ Βλ. Ι. Δρόσος, «Ιδιωτικά Πανεπιστήμια και η κακομεταχείριση του συνταγματικού λόγου», δημ. σε <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/idiwtika-panepistimia-kai-h-kakometaxeirish-tou-syntagmatikou-logou/> (τελευταία επίσκεψη 24.9.2024)

¹¹⁰ Βλ. Απόφαση της 21^{ης} Δεκεμβρίου 2023 στην υπόθεση C-680 σκ. 67: Η ΕΕ έχει μια αρμοδιότητα «παροχής αρωγής», αναπτύσσοντας δράση σε ορισμένους τομείς, η οποία αποκλείει κάθε δυνατότητα εναρμόνισης.

τα κράτη μέλη στην ανάπτυξη ποιοτική εκπαίδευσης, συμπληρώνοντας τη δράση τους, «σεβόμενη πλήρως» την ευθύνη των κρατών μελών να οργανώσουν το εκπαιδευτικό τους σύστημα. Ο Χάρτης στο άρθρο 14§ 3 προβλέπει την ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, η οποία όμως κατά ρητή επιταγή ασκείται «σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκηση τους». Συνεπώς προκύπτει, ότι υπάρχει μια ρητή επιφύλαξη, αυτή του σεβασμού των δημοκρατικών αρχών και της ισχύουσας εθνικής νομοθεσίας. Η επιφύλαξη αυτή κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη, μπορεί να φτάνει ακόμη και μέχρι την πλήρη απαγόρευση ίδρυση ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων ανώτατης εκπαίδευσης¹¹¹, απαγόρευση που προβλέπεται μάλιστα σε συνταγματικό κανόνα, δηλαδή στο άρθρο 16 §5, 6 και 8Σ. Επιπλέον, στο άρθρο 51 § 2 του ΧΘΔΕ ορίζονται τα ακόλουθα:

«...2. Ο παρών Χάρτης δεν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και δεν θεσπίζει νέες αρμοδιότητες και καθήκοντα για την Ένωση, ούτε τροποποιεί τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα όπως ορίζονται στις Συνθήκες.»

Ακόμη, το άρθρο 52 § 1 και 5 ΧΘΔΕ προβλέπει:

«1. Κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από το νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων...»

...5. Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη που περιέχουν αρχές μπορούν να εφαρμόζονται με νομοθετικές και εκτελεστικές πράξεις των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης και με πράξεις των κρατών μελών όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την άσκηση των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους. Η επίκληση των διατάξεων αυτών ενώπιον δικαστηρίου είναι παραδεκτή μόνον για την ερμηνεία των εν λόγω πράξεων και τον έλεγχο της νομιμότητάς τους...»

Από το συνδυασμό των ως άνω διατάξεων προκύπτει, ότι πρέπει να τηρείται και να εφαρμόζεται η αρχή της αναλογικότητας. Δηλαδή, στη περίπτωση του άρθρου 16 Σ, ο περιορισμός που προβλέπεται στην §8 Σ, η απαγόρευση δηλαδή ίδρυσης ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων κρίνεται αναλογικός με το εξής επιχείρημα. Πράγματι η νομολογία του ΔΕΕ, υπολαμβάνει σε διάφορες αποφάσεις της, την παιδεία και την εκπαίδευση, ως υπηρεσία, όπου δέον είναι, να τύχουν εφαρμογής οι θεμελιώδεις αρχές της ελευθερίας της αγοράς, όπως η ελευθερία παροχής υπηρεσιών, η ελευθερία εγκατάστασης, και η ελευθερία κυκλοφορίας και προσώπων. Ωστόσο, οι αρχές αυτές αφορούν την επαγγελματική ελευθερία και όχι την ακαδημαϊκή. Εδώ ακριβώς

¹¹¹ Βλ. Π. Λαζαράτος, «Η αντισυνταγματικότητα του Ν. 5094/2024 για την ίδρυση μη κρατικών – μη κερδοσκοπικών ΑΕΙ, ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 209-217.

έγκειται και το σφάλμα της αντίθετης άποψης, που υποστηρίζει την σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία, και την εφαρμογή των ως άνω διατάξεων.

Δηλαδή, από τα ανωτέρω καταλήγουμε εύλογα στο συμπέρασμα, ότι ούτε για την παιδεία ούτε για την επαγγελματική εκπαίδευση, μπορεί η Ένωση να έχει κάποια άλλη αρμοδιότητα, εκτός από υποστηρικτικά μέτρα και μη δεσμευτικές συστάσεις, ούτε φυσικά και να εναρμονίζει τις σχετικές εθνικές νομοθετικές διατάξεις σύμφωνα με το ενωσιακό δίκαιο. Δεόν να τονιστεί, μολονότι εσφαλμένα δεν λήφθηκε υπόψη, ότι από την είσοδο μας στην Ένωση έως και σήμερα, η Επιτροπή δεν έχει καταγγείλει την Ελλάδα και θα είχε ασκήσει προσφυγή (βλ. άρθρα 258-260 ΣΛΕΕ), για τυχόν παραβίαση του ενωσιακού δικαίου λόγω του άρθρου 16 Σ.

- Η διάκριση ακαδημαϊκής και επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων

Η διάκριση ακαδημαϊκής και επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων, αποτελεί ένα ιδιαίτερος αμφισβητούμενο θέμα. Η προβληματική αφορά το τι συμβαίνει, όταν ένας τίτλος σπουδών, που λήφθηκε σε ένα κράτος μέλος παρέχει σε αυτό επαγγελματικά δικαιώματα, παρέχει καταρχήν αντίστοιχα επαγγελματικά δικαιώματα, αν δεν είναι αναγνωρισμένος ακαδημαϊκά. Στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να παρέχει και ακαδημαϊκά δικαιώματα, όπως για παράδειγμα η είσοδος σε ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών κα.

Η διάκριση αυτή υπάρχει στα πλαίσια του ελληνικού και ενωσιακού δικαίου, ωστόσο πρέπει να γίνει κατανοητό, ότι το ζήτημα της αξίας των τίτλων (ακαδημαϊκής – επαγγελματικής) και η αναγνώριση τους, δεν είναι το ίδιο με την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος. Η Ελλάδα, παλαιότερα, είχε καταδικαστεί από το ΔΕΕ, με την απόφαση της 23.10.2008, C-274/05, για παράβαση διατάξεων της Οδηγίας 89/48, σχετικά με το σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευση, ελάχιστης διάρκειας τριών ετών. Ωστόσο το Δικαστήριο στη σκέψη 36 έκρινε : «...36. Πρέπει να επισημανθεί ότι η ερμηνεία αυτή δεν θέτει υπό αμφισβήτηση την αρμοδιότητα της Ελληνικής Δημοκρατίας όσον αφορά το περιεχόμενο της εκπαίδευσως και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος...», δηλαδή σε καμία περίπτωση δεν τέθηκε υπό αμφισβήτηση το άρθρο 16 Σ.

Συνεπώς, δεν μπορεί να συναχθεί από τα ανωτέρω και τη διάκριση αυτή, επιχείρημα, ότι το ενωσιακό δίκαιο δημιουργεί δικαίωμα λειτουργίας ανώτατων ιδρυμάτων από ιδιώτες στην Ελλάδα, γι' αυτό και πρέπει να ερμηνεύεται κατάλληλα και το άρθρο 16 Σ¹¹².

- Η περίπτωση της Ουγγαρίας

---

¹¹² Βλ. Ι. Δρόσος, «Ιδιωτικά Πανεπιστήμια και η κακομεταχείριση του συνταγματικού λόγου», δημ. σε <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/idiwtika-panepistimia-kai-h-kakometaxeirish-tou-syntagmatikou-logou/> (τελευταία επίσκεψη 24.9.2024)

Επιπρόσθετα, η περίπτωση της Ουγγαρίας και η παροχή ανώτατης παιδείας ως «υπηρεσία», όπου τυγχάνουν εφαρμογής και οι θεμελιώδεις αρχές της ελευθερίας της αγοράς διαφέρει εντελώς από την δική μας περίπτωση. Το ΔΕΕ στην απόφαση της 6.10.2020 στην υπόθεση C-66/18 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ουγγαρίας), καταδίκασε την Ουγγαρία για παράβαση των διατάξεων της Γενικής Συμφωνίας για Συναλλαγές στον Τομέα των Υπηρεσιών (GATS). Η υπόθεση λοιπόν αφορούσε έναν ουγγρικό νόμο περί τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ο οποίος προβλέπει «την άσκηση δραστηριότητας παροχής υπηρεσιών διδασκαλίας που οδηγεί στην απόκτηση πτυχίου». Η Ουγγαρία δηλαδή, σε αντίθεση με την Ελλάδα οργανώνει την παροχή ανώτατης εκπαίδευσης ως δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών, γι' αυτό και δεσμεύεται από το ενωσιακό καθεστώς και την GATS που διέπει την παροχή υπηρεσιών. Η απόφαση αυτή, αφορούσε το εάν ένα κράτος που επέλεξε να οργανώσει το εκπαιδευτικό του σύστημα, ως «σύστημα παροχής υπηρεσιών» υπόκεινται στο ενωσιακό δίκαιο και τις ειδικότερες διατάξεις και κανόνες του, που αφορούν τον τομέα παροχής υπηρεσιών, καθώς το εκπαιδευτικό σύστημα «παρέχει υπηρεσίες ανώτατης εκπαίδευσης, δηλαδή αποτελεί προϊόν εμπορεύσιμο»¹¹³.

Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί, ότι είναι εφαρμόσιμοι οι κανόνες του ενωσιακού δικαίου, που αφορούν την παροχή υπηρεσιών και τις θεμελιώδεις ελευθερίες της ελεύθερης αγοράς, επειδή η εκπαίδευση συνιστά οικονομική δραστηριότητα, που εμπίπτει στον ορισμό της υπηρεσίας κατά το άρθρο 4§1 της Οδηγίας 2006/123, όπως η περίπτωση της Ουγγαρίας για παράδειγμα που επέλεξε εξαρχής να οργανώσει το εκπαιδευτικό της σύστημα ως οικονομική δραστηριότητα¹¹⁴. Η παροχή υπηρεσιών

---

¹¹³ Βλ. Ομοίως

¹¹⁴ Βλ. ΔΕΕ C-66/18 σκ. 21 επ. : «... 21 Βάσει του άρθρου 76, παράγραφος 1, στοιχείο α, του νόμου για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλοδαπό ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα επιτρέπεται να ασκεί, εντός της Ουγγαρίας, δραστηριότητα παροχής διδασκαλίας που οδηγεί στην απόκτηση τίτλου σπουδών μόνον αν «η Ουγγρική Κυβέρνηση και η κυβέρνηση του κράτους όπου βρίσκεται η έδρα του αλλοδαπού ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος έχουν συμφωνήσει να δεσμευθούν με σύμβαση σχετική με την κατ' αρχήν χορήγηση έγκρισης για την άσκηση δραστηριότητας στην Ουγγαρία, σύμβαση η οποία, στην περίπτωση ομοσπονδιακού κράτους, στηρίζεται σε συμφωνία που έχει προηγουμένως συναφθεί με την Κεντρική Κυβέρνηση του κράτους εφόσον αυτή δεν είναι αρμόδια να συνάψει δεσμευτική διεθνή σύμβαση» (στο εξής: απαίτηση ύπαρξης προηγούμενης διεθνούς σύμβασης).

22 Κατά το άρθρο 77, παράγραφος 2, του νόμου για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, το άρθρο 76, παράγραφος 1, στοιχείο α, του νόμου αυτού δεν εφαρμόζεται σε αλλοδαπά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα εγκατεστημένα σε άλλη χώρα μέλος του ΕΟΧ.

23 Το άρθρο 76, παράγραφος 1, στοιχείο β, του νόμου για την τριτοβάθμια εκπαίδευση ορίζει ότι τα αλλοδαπά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα τα οποία ασκούν δραστηριότητα στην Ουγγαρία οφείλουν όχι μόνο να είναι αδειοδοτημένα από το κράτος της έδρας τους, αλλά και να παρέχουν «πράγματι υπηρεσίες διδασκαλίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση» εντός του συγκεκριμένου κράτους (στο εξής: απαίτηση παροχής υπηρεσιών διδασκαλίας στο κράτος της έδρας του εκπαιδευτικού ιδρύματος).

24 Δυνάμει του άρθρου 77, παράγραφος 3, του νόμου για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι διατάξεις του άρθρου 76, παράγραφος 1, στοιχείο β, του νόμου αυτού εφαρμόζονται και στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα που έχουν την έδρα τους σε άλλο κράτος μέλος του ΕΟΧ.

25 Το άρθρο 115, παράγραφος 7, του νόμου για την τριτοβάθμια εκπαίδευση όριζε την 1η Ιανουαρίου 2018 ως ημερομηνία λήξης της προθεσμίας εντός της οποίας τα αλλοδαπά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα έπρεπε να πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 76, παράγραφος 1, του νόμου αυτού, με εξαίρεση τα ομοσπονδιακά κράτη στην περίπτωση των οποίων έπρεπε να έχει συναφθεί προηγούμενη συμφωνία με την κεντρική κυβέρνησή τους εντός εξαμήνου από τη δημοσίευση του νόμου XXV του 2017, ήτοι πριν από τις 11 Οκτωβρίου 2017. Η διάταξη αυτή προέβλεπε επιπλέον ότι επρόκειτο να ανακληθεί η άδεια όσων αλλοδαπών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις του ως

ανώτατης εκπαιδευτικής εκπαίδευσης στο κράτος της Ουγγαρίας, προϋπέθετε προηγούμενη «συμφωνία» μεταξύ Ουγγαρίας και κράτους μέλους προέλευσης. Τα κράτη προέλευσης ήταν υποχρεωμένα να ασκούν δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, και τα ίδια.

Κρίσιμο στην περίπτωση της Ουγγαρίας, αποτελεί το γεγονός, ότι το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ουγγαρία παραβίασε τη Συμφωνία της GATS και τις διατάξεις του Χάρτη (άρθρα 13, 14, 16 ΧΘΔΕ). Δεν ασχολήθηκε με το αν παραβιάζεται το ενωσιακό δίκαιο, όταν μια εθνική διάταξη προβλέπει παροχή ανώτατης εκπαίδευσης μόνο από το Κράτος, όπως τίθεται στην περίπτωση της Ελλάδας. Σε αυτό ακριβώς το σημείο είναι πρόδηλη, η διαφορά της περίπτωσης της Ουγγαρίας από την Ελλάδα, γι' αυτό και απορρίπτεται ο ισχυρισμός, ότι στην Ουγγρική Απόφαση να βασιστεί το ΔΕΕ και θα αποφανθεί σε περίπτωση προδικαστικού ερωτήματος τα ίδια. Πολύ σημαντικό επίσης, το οποίο αγνοείται, είναι επαναλαμβάνουμε, το γεγονός, ότι ειδικά ως προς την GATS, η Χώρα μας μολονότι την έχει αναγνωρίσει, έχει εκφράσει ρητή επιφύλαξη ως προς το άρθρο 16¹¹⁵, και το δικαίωμα της να μην αναγνωρίζει εκπαιδευτικά ιδρύματα που χορηγούν κρατικά αναγνωρισμένα πτυχία.

- Η εγκατάσταση παραρτημάτων αλλοδαπών ΑΕΙ

Τέλος, ως επιχείρημα υπέρ της συνταγματικότητας του νόμου, προβάλλεται και το γεγονός, ότι ο Ν. 5094/2024 προβλέπει την εγκατάσταση και όχι την ίδρυση παραρτημάτων αλλοδαπών ΑΕΙ στην Ελλάδα, δηλαδή εγκαθίσταται απλώς

άνω νόμου και ότι, από 1ης Ιανουαρίου 2018, κανένας σπουδαστής δεν θα μπορούσε να εγγραφεί στο πρώτο έτος κύκλου σπουδών τέτοιου αλλοδαπού ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος στην Ουγγαρία, τα δε προγράμματα σπουδών τα οποία είχαν ήδη ξεκινήσει στην Ουγγαρία την 1η Ιανουαρίου 2018 επιτρεπόταν να ολοκληρωθούν, το αργότερο εντός του πανεπιστημιακού έτους 2020/2021, υπό αμετάβλητους όρους βάσει ενός συστήματος σταδιακής κατάρτισης...».

¹¹⁵ Βλ. Κ. Γιαννακόπουλος, «Ο σεβασμός του Συντάγματος και η επιφύλαξη που έχει διατυπώσει η Ελλάδα στη GATS ως προς την ίδρυση μη κρατικών πανεπιστημίων», δημ. σε <https://www.constitutionalism.gr/o-sevasmos-tou-sintagmatos-kai-i-epifilaxi-pou-exei-diatiposi-i-ellada-stis-gats/> / (τελευταία επίσκεψη 29.9.2024): «...ακόμη και αν το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει επικαθορίσει, σε μεγάλο βαθμό, την ερμηνεία και την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 16, παρ. 5 και 8, του Συντάγματος, το κανονιστικό απόθεμα των διατάξεων αυτών δεν έχει εξαντληθεί απέναντι στις απαιτήσεις του ενωσιακού δικαίου, οι δε απαγορεύσεις που πηγάζουν από τις εν λόγω διατάξεις ισχύουν πλήρως για τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης που προέρχονται από κράτη που δεν είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αυστηρή νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ) για την απαγόρευση αναγνώρισης τίτλων σπουδών από φορείς που δεν συνιστούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου εξακολουθεί να βρίσκει εφαρμογή, χωρίς περιορισμούς, ως προς την παροχή επ' αμοιβή υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης που προέρχεται από αυτά τα τρίτα κράτη. Συναφώς, δεν ισχύουν, ως προς την Ελλάδα, όσα δέχτηκε το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) στην απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (C-66/18), σχετικά με τη δέσμευση των κρατών μελών από τις απαιτήσεις του ενωσιακού δικαίου όταν αυτά εκτελούν τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από τη Γενική Συμφωνία για τις συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών (General Agreement on Trade in Services, άλλως GATS). Διότι, η Χώρα μας, με ρητή δήλωσή της στη στήλη του πίνακα Συγκεκριμένων Υποχρεώσεων (Schedule of Specific Commitments) της GATS που αναφέρεται στους «περιορισμούς όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά» και σε συνάρτηση με τις υπηρεσίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που παρέχονται μέσω εμπορικής παρουσίας, έχει επιφυλαχθεί του δικαιώματός της για επιβολή κάθε είδους περιορισμών, χωρίς δεσμεύσεις, ως προς τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που χορηγούν κρατικώς αναγνωρισμένα διπλώματα...».

παράρτημα αλλοδαπού εκπαιδευτηρίου που λειτουργεί σε άλλο κράτος μέλος. Ο νομοθέτης επιχειρεί να αποπροσανατολίσει χρησιμοποιώντας την λέξη «εγκατάσταση» και όχι «ίδρυση», στη προσπάθεια του να μην υπαχθεί στην απαγορευτική διάταξη του άρθρου 16 Σ. Υποστηρίζεται, ότι είναι άλλο η «ίδρυση», άλλο η «λειτουργία» και άλλο η «εγκατάσταση» παραρτημάτων μη κερδοσκοπικών αλλοδαπών εκπαιδευτηρίων.

Ωστόσο, και το επιχείρημα αυτό δεν είναι βάσιμο, παρά αποτελεί ένα τέχνασμα, και ένα «παιχνίδι» λέξεων. Άλλωστε, πρόσφατα το ΣτΕ έκρινε με την απόφαση 922/2023, στην οποία αναφερθήκαμε ήδη, ότι (βλ.σκ. 7) *«απαγορεύεται απολύτως η σύσταση σχολών ανώτατης εκπαίδευσης από ιδιώτες, ασχέτως του προορισμού ή του χαρακτήρα των σχολών αυτών»*.

Συνοψίζοντας, σύμφωνα με την εδώ υποστηριζόμενη άποψη, ο Ν. 5094/2024, για την εγκατάσταση παραρτημάτων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, αλλοδαπών εκπαιδευτηρίων, παραβιάζει προδήλως τις διατάξεις του Σ, και συγκεκριμένα το άρθρο 16 Σ. Όλα τα επιχειρήματα που μετέρχεται η αντίθετη άποψη, δεν είναι βάσιμα στην συγκεκριμένη περίπτωση, η οποία είναι πολύ συγκεκριμένη. Ο συντακτικός νομοθέτης με απόλυτη σαφήνεια κατοχύρωσε την απαγόρευση σύστασης/ίδρυσης/λειτουργίας εκπαιδευτηρίων ανώτατης εκπαίδευσης από ιδιώτες. Η διάταξη αυτή, δεν επιδέχεται περαιτέρω ερμηνείας, λόγω της λεπτότητας και ακρίβειας στην επιλογή των λέξεων με ιδιαίτερος επιτακτικό και απαγορευτικό περιεχόμενο. Μοναδική διέξοδος για τη νόμιμη λειτουργία ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων στη Χώρα μας, είναι η αναθεώρηση και όχι η σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία, όπως αντιθέτως υποστηρίχθηκε.

Δ. ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η ίδρυση και εγκατάσταση ιδιωτικών πανεπιστημίων στην Ελλάδα αποτελεί αδιαμφισβήτητα ένα μείζονος σπουδαιότητας θεωρητικό, νομικό και πολιτικό ζήτημα, με ιστορικό καταρχήν υπόβαθρο. Αποτέλεσε έναυσμα για την έναρξη μιας ατέρμονης νομικής συζήτησης, και αφορμή για μια ακόμη πολιτική αντιπαράθεση, μεταξύ Κυβέρνησης και κομμάτων αντιπολίτευσης. Ήδη εκτέθηκαν, τόσο το θεωρητικό-ιστορικό υπόβαθρο, και παρατέθηκαν τα επιμέρους επιχειρήματα, υπέρ και κατά σχετικά με την συνταγματικότητα του Ν.5094/2024. Καταληκτικά ακολουθεί ένα σύντομο σχόλιο της γράφουσας σχετικά με τη συνταγματικότητα ή μη του ως άνω νόμου.

Κατά την γράφουσα, ορθότερη προκρίνεται η τρίτη και μη υιοθετηθείσα τελικά άποψη, περί αντισυνταγματικότητας του νόμου, και ευθείας παράβασης των διατάξεων του Συντάγματος και του άρθρου 16 Σ. Όπως αναλυτικά εκτέθηκε, το άρθρο 16 Σ, έχει δομηθεί έτσι, ώστε να μην επιδέχεται περαιτέρω ερμηνείας, γι' αυτό και κάθε προσπάθεια περαιτέρω ερμηνείας, τελικά αλλοιώνει το αληθές περιεχόμενο της διάταξης. Η χρήση αυστηρών νοηματικά λέξεων (π.χ. απαγορεύεται, αποκλειστικά, μόνο), εξυπηρετεί αυτόν ακριβώς τον σκοπό.

Αναφορικά με την γνωμοδότηση των κ. Σκουρή – Βενιζέλου, και την πρόκριση της σύμφωνης ερμηνείας με το ενωσιακό δίκαιο, κατά τη γνώμη της γράφουσας, αυτή δε είναι ορθή. Τα επιχειρήματα που μετέρχονται για να καταλήξουν τελικά στην ανάγκη σύμφωνης με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας των διατάξεων του Σ, πάσχουν, καθώς αγνοούν σημαντικές πτυχές του ζητήματος.

Ειδικότερα, βασική αστοχία της αντίθετης άποψης, αποτελεί η εσφαλμένη ερμηνεία τόσο των εθνικών όσο και των ενωσιακών κανόνων. Το άρθρο 16 Σ, επαναλαμβάνουμε, είναι έτσι δομημένο, ώστε να μην καταλείπεται αμφιβολία περί του περιεχομένου του και της σκοπιμότητας της ρύθμισης από το νομοθέτη, και να αποτρέπεται οποιαδήποτε πιθανότητα αλλοίωσης του περιεχομένου του και αντίθετης ερμηνείας. Από την άλλη, το ίδιο το Δίκαιο της Ένωσης, προβλέπει αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών στον τομέα της εκπαίδευσης, και της οργάνωσης του συστήματος της, και επικουρική αρμοδιότητα από την Ένωση, η οποία οφείλει και πρέπει να σέβεται τις διατάξεις των εθνικών συνταγμάτων κρατών μελών. Τα αυτά έχουν κριθεί και σε νομολογιακό επίπεδο, όπως ήδη εκτέθηκε, όπου μάλιστα έχει αναγνωρισθεί πέραν πάσης αμφιβολίας, και η διατυπωθείσα επιφύλαξη από την Ελλάδα, κατά την αναγνώριση της GATS, ειδικά ως προς το άρθρο 16 Σ. Αναφορικά με τις αποφάσεις του ΔΕΕ, α) Valentina Neri και β) Επιτροπή κατά Ουγγαρίας, αυτές δεν σχετίζονται με το θέμα που έχει προκύψει στη Χώρα μας, καθώς η εκπαίδευση στη Χώρα μας δεν αποτελεί «υπηρεσία», και οικονομική δραστηριότητα. Ομοίως και η απόφαση του «βασικού μετόχου» ουδεμία σχέση, με το άρθρο 16 Σ και την απαγόρευση ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων, καθώς η παιδεία αποτελεί αρμοδιότητα ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ των κρατών μελών. Τέλος, πολύ σημαντική είναι η διάκριση σε ακαδημαϊκή και επαγγελματική αναγνώριση. Ωστόσο αν και η δεύτερη είναι πιο περιορισμένη από την πρώτη, το Δίκαιο της Ένωσης ικανοποιείται πλήρως

με την επαγγελματική αναγνώριση, καθώς αυτή είναι αναγκαία και ικανή να εξασφαλίσει την ελεύθερη κυκλοφορία και εγκατάσταση των εργαζομένων, σύμφωνα με τις θεμελιώδεις ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς (βλ. άρθρα 43 και 49 επ. ΣΛΕΕ), καθώς και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρα 56 επ. ΣΛΕΕ). Από την άλλη η ακαδημαϊκή αναγνώριση κείται εκτός των αρμοδιοτήτων της ΕΕ, σύμφωνα και με το άρθρο 165 ΣΛΕΕ, το οποίο προβλέπει αμιγώς επικουρικές – συμπληρωματικές αρμοδιότητες (π.χ. δεν μπορεί να θεσπίσει κανόνες δεσμευτικούς η ίδια, ούτε όμως και να απαιτήσει από τα κράτη μέλη την ακαδημαϊκή αναγνώριση.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με τις διατάξεις του Ν. 5094/2024, και το καθεστώς λειτουργίας των ΝΠΠΕ, ο νόμος δεν κρίνεται πειστικός και επαρκής. Δεν αποσαφηνίζονται βασικά ζητήματα, όπως το καθεστώς του διδακτικού προσωπικού τους, αν δηλαδή θα είναι δημόσιοι λειτουργοί (μη ορθώς βέβαια), όπως οι καθηγητές των δημοσίων εκπαιδευτηρίων (άρθρο 16§ 6 Σ). Περαιτέρω, ως προς τον μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα των παραρτημάτων, δεν μπορούμε να μην παρατηρήσουμε το εξής οξύμωρο, ο νομοθέτης να επικαλείται στην αιτιολογική έκθεση τις θεμελιώδεις οικονομικές ελευθερίες της ΕΕ, και ιδίως την ελευθερία (δευτερεύουσας) εγκατάστασης, για να δικαιολογήσει μια ρύθμιση, ενώ παράλληλα, όμως, αποκλείει από τη ρύθμιση αυτήν το βασικό χαρακτηριστικό της οικονομικής δραστηριότητας, δηλαδή το κέρδος. Περαιτέρω, από νομικής άποψης, ο όρος περί μη κερδοσκοπικού συνιστά «περιορισμό» στο δικαίωμα εγκατάστασης των αλλοδαπών κερδοσκοπικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Σε κάθε περίπτωση, η απαίτηση περί μη κερδοσκοπικού, φαίνεται να αναιρείται από τον ίδιον τον νόμο, αφού στο άρθρο 134§2, προβλέπεται μεταξύ άλλων, ότι κάθε ΝΠΠΕ *«μπορεί, ... δ) να δανείζεται χρήματα και επενδύει χρήματα, όταν τα προς επένδυση ποσά δεν είναι αναγκαία για την ικανοποίηση άμεσων αναγκών του»*. Δηλαδή, με μόνη προϋπόθεση ότι καλύπτονται επαρκώς οι «άμεσες» εκπαιδευτικές ανάγκες του ΝΠΠΕ, αυτό μπορεί να λειτουργεί σαν ανώνυμη εταιρεία.

Κατά τη γνώμη της γράφουσας, στην πραγματικότητα το πρόβλημα εντοπίζεται στην τάση «αποδυνάμωσης» της κανονιστικής εμβέλειας του Σ, από την εκτελεστική εξουσία. Το Σύνταγμα, αποτελεί τον θεμελιώδη νόμο, πάνω στον οποίο οικοδομείται το Κράτος, καθώς και η θεσμική εγγύηση («εγγύη» κατά τους Ν. Ι. Σαρίπολο και Α. Μάνεση) απέναντι στην αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας¹¹⁶. Λόγω της σπουδαιότητας του για την οργάνωση της κοινωνίας και τη λειτουργία του Κράτους, ορίζει το ίδιο τον τρόπο «μεταβολής» του περιεχομένου των διατάξεων του, που δύναται να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της αναθεώρησης του (βλ. άρθρο 110 Σ).

Η σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία, κατά τον τρόπο που προβλέπεται σύμφωνα με την δεύτερη (ενδιάμεση) υποστηρικθείσα άποψη, κάθε άλλο παρά σύμφωνη είναι, καθώς εξαρχής το συνταγματικό κείμενο παραγκωνίζεται, και τυγχάνει απευθείας εφαρμογής το Δίκαιο της Ένωσης, μέσω της ρήτρας του άρθρου 28 Σ. Στην πραγματικότητα, η ερμηνεία επιτρέπεται, σε έννοιες που επιδέχονται

¹¹⁶ Βλ. Ν.Ι. Σαρίπολο, «Πραγματεία του Συνταγματικού Δικαιου», βιβλίο δεύτερο, «Περί Συντάξεως της Πολιτείας».

Βλ. Α. Μάνεση, «Συνταγματική Θεωρία και Πράξη».

ερμηνείας, και έχουν αόριστο εννοιολογικό περιεχόμενο, που καθιστά δυνατή την προσαρμοστικότητα του περιεχομένου τους και τη «δυναμική» τους ερμηνεία, στα πλαίσια ενός επαυξημένου Συντάγματος. Ωστόσο, η ιδέα του επαυξημένου Συντάγματος και της «δυναμικής» ερμηνείας δε τυγχάνει εφαρμογής σε όλες τις περιπτώσεις και τις διατάξεις, καθώς σε αυτήν περίπτωση το Συνταγματικό κείμενο θα έχει απωλέσει κάθε κανονιστικότητα, και το περιεχόμενο του, όχι μόνο θα έχει παραβιαστεί, αλλά θα έχει στο σύνολο του αλλοιωθεί.

Καταληκτικά, προκαλεί εκτός από λύπη και εύλογα ερωτήματα, η μη λήψη υπόψη των συνεπειών της εγκατάστασης και λειτουργίας ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, στη λειτουργία των δημόσιων εκπαιδευτηρίων ανώτατης εκπαίδευσης. Είναι κάτι παραπάνω από βέβαιο, ότι η λειτουργία ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, θα οδηγήσει την περαιτέρω υποβάθμιση και απαξίωση των δημόσιων εκπαιδευτηρίων, τόσο από τους απλούς πολίτες, όσο πολύ περισσότερο από τους Κυβερνώντες, οι οποίοι βέβαια επιδεικνύουν πρόδηλη αδιαφορία για τη λειτουργία των δημόσιων εκπαιδευτηρίων, τα οποία εξακολουθούν να διασύρονται..¹¹⁷ Ωστόσο, τα δημόσια πανεπιστήμια, παρά τα όποια προβλήματα, λειτουργικά και δομικά, εξακολουθούν να υπάρχουν, παρέχοντας μάλιστα υψηλού επιπέδου παιδεία και εκπαίδευση.

E. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

---

¹¹⁷ Βλ. Ι. Δρόσος, «Ιδιωτικά Πανεπιστήμια και η κακομεταχείριση του συνταγματικού λόγου», δημ. σε syntagmawatch.gr/trending-issues/idiwtika-panepistimia-kai-h-kakometaxeirish-tou-syntagmatikou-logou/

λά. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος γίνονται διὰ τῆς ψήφου τῶν πλείονων· ὅταν δ' αἱ ψήφου ἦναι ἐπίσης μερισμένα, τὸ μέρος, μὲ τὸ ὅπιόν εἶναι ἡ ψήφου τοῦ Προέδρου, ὑπερισχύει.

λβ. Τὰ θεσπίσματα καὶ τὰ λοιπὰ ἔγγραφα τοῦ Βουλευτικοῦ υπογράφονται ἀπὸ τοῦ Προέδρου, προσυπογράφονται ἀπὸ τοῦ Ἀ' Γραμματεῖα, καὶ σφραγίζονται μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ σώματος.

λγ. Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα δέχεται περὶ παντοίων ὑποθέσεων ἀναφορὰς, σκέπτεται περὶ αὐτῶν, καὶ τὰς διευθίνει ὅπως ἐκάστη ἀνήκει.

λδ. Ἐκαστοῦ τῶν μελῶν τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἔχει τὸ δικαίωμα γὰρ προβάλλει ἐπὶ συνελεύσεως ἐγγράφως σχέδια νόμων διὰ τοῦ Προέδρου· διορίζονται δ' ἐντὸς τοῦ σώματος ἐπιτροπᾶι εἰς ἐπιτελεστικὴν αὐτῶν.

λε. Τὸ Βουλευτικὸν ἀποφασίζει περὶ δανείων μὲ τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἔθνους λαμβανομένων, καὶ περὶ τῆς ἐκποιήσεως μέρους ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, ἀναλόγῃ μὲ τὴν χρείαν· ὅταν δ' ἔχη νὰ ἐκποιήτῃ, ἢ πώλησιν αὐτὴ νὰ γίνεταί ἀναλόγως εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐσικρατείας, καὶ νὰ πρὸς κτηνὴν λακτικῆς τὴν πώλησιν ἢ Διόκησιν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, καὶ νὰ ἔχωσι τὴν προτίμησιν εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ Ἕλληνες.

λς. Ἀποφασίζει τὴν ποσότητα τῶν ἀναγκαιῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἐθνικῶν δυνάμεων.

λς. Ἡ δημόσιος ἐκπαιδεύσεις εἶναι ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος, καθὼς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν ἴσπων, κατὰ τὸν παρ. ἡ.

λη. Οὔτε κήρυξις πολέμου, οὔτε συνθήκη εἰρήνης ἀποφασίζεται ἀνεῦ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος· ὁμοίως καὶ ὅσαι συνθήκαι τὸ Ἐκτελεστικὸν συνδέτῃ μ' ἄλλας δυνάμεις, ἀνάγκη νὰ ἐγκριθῶσι προηγουμένως ἀπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος. Ἐξαιρεῖται κατὰ ταῦτα τὸ δικαίωμα τῶν περὶ ὀλιγοήμερῶν μερικῆς ἀποκ...

χῆς συνθηκῶν· ἀλλὰ καὶ τότε ὀφείλει τὸ Ἐκτελεστικὸν νὰ ἰδεῖται ἀμέσως περὶ τοῦτο τὸ Βουλευτικὸν σῶμα.

λθ. Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα ἐπιτελεργαζόμενον ἐγκρίνει εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστης περιόδου τὸν ὑπεθετικὸν λογαριασμὸν τῶν προσόδων καὶ ἐξόδων, ὃ ὅποιος καθυπεβάλλεται εἰς τὴν ἐπίκρισίν τε ἀπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος· εἰς δὲ τὸ τέλος τῆς περιόδου ἐπιθεωρεῖ τὸς καθολικοὺς λογαριασμοὺς τῶν προσόδων καὶ ἐξόδων, οἱ ὅποιοι κατασφραγίζονται ἀπὸ τὸν ὑπουργὸν τῆς Οἰκονομίας, μὲ τὰ μερικὰ καὶ λεπτομερῆ καταστρωμένα κατὰστικα ὅλην τῶν λειπῶν ὑπολογισμῶν.

μ. Ἐχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκρίνη, ἢ ὄχι, τὰς στρατιωτικὰς προβιβάσεις, προβαλλομένης παρὰ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος.

μα. Ἐχει ὁμοίως τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκρίνη, ἢ ὄχι, τὰς ἐπισήμως ἀμοιβὰς διὰ τὰς πρὸς τὴν Πατρίδα ἐκδηλεύσεις, κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος.

μβ. Θέλει διατάξει νέον σύστημα νομισμάτων, χαρβατωμένων εἰς ὄνομα τοῦ ἔθνους διὰ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος.

μγ. Εἶναι ἀπολύτως ἀπαγορευμένον εἰς τὸ Βουλευτικὸν καὶ Ἐκτελεστικὸν νὰ συγκαταθέσωσι εἰς ὅποιανδήποτε συνθήκην σκεπὸν ἔχουσαν τὴν κατάργησιν τῆς πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ὑπάρξεως, καὶ ἀνεξαρτησίας. Ἐὰν δὲ ἀναφανῇ, ὅτι τὸ Ἐκτελεστικὸν σῶμα περιεπλήθη εἰς τοιαύτας παρανόμους συνθήκας, τὸ Βουλευτικὸν σῶμα χρεωστεῖ νὰ κατηγόρησιν τὸν Πρόεδρον, καὶ μετὰ τὸν ἔλεγχον αὐτοῦ νὰ τὸν κηρύξῃ πρὸς τὸ ἔθνος ἐκπτώτων τοῦ ἀξιώματός τε, καὶ νὰ τὸν διευθύνῃ εἰς τὸ γενθικὸν κριτήριον τῆς Ἑλλάδος, ὡς ὑπεύθυνον ἐσχάτης προδοσίας.

μδ. Εἰς τὰς λακτικὰς καὶ ἐκτάκτους συνελεύσεις τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἔχει τὴν ἀδειαν τῆς εἰσοδῆ ὃ ἐφημεριδογεγράφος· ἀπεκλείεται δὲ ἀπὸ τὰς μυστικὰς συνελεύσεις, αἱ ὅποιοι γίνονται ὡσάντις ζητηθῶσι ἀπὸ πέντε μέλη τοῦ σώματος.

θεῖν σταθερὸν πόρον ζωῆς διὰ τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν εἰς τὰς μάχας πεσόντων στρατιωτῶν, πᾶσαν κατὰ τοῦτο κατάχρησιν προλαμβάνουσα.

πζ. Συστηματικῶς νὰ ὀργανισθῇ ἡ ἐκπαίδευσις τῆς νεολαίας, καὶ νὰ εἰσαχθῇ καθ' ὅλην τὴν ἐπικρατείαν ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος ἀπὸ τὴν Διοίκησιν.

πη. Ἡ Διοίκησις ὀφείλει νὰ λάβῃ δραστήρια μέτρα εἰς τὴν δυνατὴν ἐμφύχασιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, φροντίζουσα μεταξὺ ἄλλων καὶ περὶ τῆς συστάσεως γεωργικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἐταιρείας, καὶ κριτηρίῳ ἐμπορικῶν.

πθ. Ἡ Διοίκησις χρεωστεῖ βραβεῖα καὶ ἀμοιβὰς πρὸς τὰ ἀποδεδειγμένα ὑπὲρ Πατρίδος ἀνδραγαθήματα, καὶ τὰς ἄλλας πρὸς αὐτὴν ἐκδηλεύσεις.

ι. Ὄφείλει ἡ Διοίκησις μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων ν' ἀντιβραβεύσῃ ὅλην, ὅσοι συνεισέφερον καὶ συνεισφέρουσιν ἀχρι τέλους εἰς θεράπειαν τῶν χρηματικῶν χρειῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ν' ἀνταμείψῃ τοὺς προφανῶς ὑπὲρ αὐτῆς δυστυχίσαντας.

ια. Ὁ Κώδιξ τῶν νόμων τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος τῆς πρώτης αὐτοῦ πορείου, ὅστις ἤδη ἐπεθεωρήθη, νὰ ἐξακολουθῇ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν εἰς τὰς ἀκολουθῆς περιόδους τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος.

ιβ. Τὰ χρώματα, ὁ σχηματισμὸς, ἡ γὰξις, καὶ λοιπὰ τῶν παρασήμων τῆς Τιμῆς Δέλης προσηγοριάζονται ἀπὸ τὸν περὶ τούτου ἐκδόθησέμενον νόμον.

ιγ. Τὰ χρώματα τοῦ ἐθνικοῦ σημείου, καὶ τῶν σημαίων τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς εἶναι τὸ κυανοῦν καὶ τὸ λευκόν.

ιδ. Ὁ σχηματισμὸς τῶν σημαίων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ σημείου δελεῖ εἶσθαι κατὰ τὴν περὶ τούτων προεκδοθεῖσαν διαταγὴν τῆς Διοικήσεως, καὶ ἐκτὸς τῶν σημαίων τούτων ἄλλας νὰ μὴν μεταχειρίζονται οἱ Ἕλληνες ὅσον εἰς τὴν γῆν, ὅσον καὶ εἰς τὴν θάλασσαν· τὸ δὲ ἐθνικὸν

σημεῖον νὰ φέρωσιν ἐπὶ κεφαλῆς τὰ μέλη τῆς Διοικήσεως, καὶ οἱ ὑπηρετοὶ πάσης τάξεως, καὶ ὅλοι ἐν γένει οἱ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ ναυτικοί.

ιε. Ἡ σφραγὶς τῆς Διοικήσεως φέρεται σημεῖον χαρακτηριστικὸν τὴν Ἀθηρᾶν μετὰ τῶν συμβόλων τῆς φρονησεως.

ισ. Ἡ Διοίκησις νὰ φροντίσῃ νὰ ἐκδόσῃ νόμον περὶ ὀρκωτῶν κριτῶν.

ιζ. Ὅσάντις οἱ παραστάται τῶν ἐπαρχιῶν δὲν συνέλθωσι κατὰ τὸν παρ. ζ'. τοῦ νόμου ὑπὸ ἀρθ. ιζ., παρεκτείνεται ἡ διάρκειά τῆς περιόδου τῆς Διοικήσεως.

ιη. Προσηγοριάζεται κατοικία προσωρινῆ τῆς Διοικήσεως ἡ Τριπόλις τῆς Πελοποννήσου· περιστάσεως δ' ἀπαιτούσης τὴν μετάθεσιν αὐτῆς, ἀποφασίζεται κοινῶς παρὰ τῶν δύο σωμάτων, Βουλευτικοῦ, καὶ Ἐκτελεστικοῦ, καὶ δι' ἐκδόσεως νόμου κοινοποιεῖται.

ιβ. Νὰ ὀρκίζονται τὰ μὲν τῆς Διοικήσεως μέλη ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ, οἱ δὲ ἑπτὰ ὑπηρετοὶ, καὶ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἐνώπιον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, οἱ κριταὶ ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ, καὶ πάντες οἱ ὑπηρετοὶ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ ναυτικοὶ ἐνώπιον τῶν ἀνηκόντων ὑποκειμένων, ἕκαστος κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

„ Ὀρκίζομαι εἰς τὸ Ἅγιον Ὄνομα τῆς Τρισυποστάτου Θεότητος, καὶ εἰς τὴν γλυκυτάτην Πατρίδα, πρῶτον μὲν ἢ νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἢ μὲν τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας ν' ἀποθάνω Χριστιανὸς καὶ ἐλεύθερος· ἔπειτα νὰ ὑποτάσσωμαι μ' ὅλην τὴν πίστιν εἰς τὸν παρόντα νόμον τῆς Πατρίδος, ὅτι λογῆς αἱ δύο ἐθνικαὶ νομοθετικαὶ συνελεύσεις τοῦ ἀνωκ. καὶ γ. παρέδωκαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.

πραγμάτων δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐκδοθῇ, χωρὶς νὰ στηρίζεται εἰς ἱκανὰ δείγματα, καὶ νὰ περιγράφη τὸν τόπον τῆς ἐξετάσεως, καὶ τὰ πρόσωπα καὶ πράγματα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ συλληφθῶσιν.

14. Εἰς ὅλας τὰς ἐγκληματικὰς διαδικασίας ἕκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητῇ τὴν αἰτίαν καὶ φύσιν τῆς εἰς αὐτὸν προσαφθείσης κατηγορίας, νὰ ἀντεξετάξεται πρὸς τοὺς κατηγοροὺς καὶ τοὺς μάρτυρας, νὰ παρουσιάσῃ μαρτυρίας ὑπὲρ ἑαυτοῦ, νὰ λαμβάνῃ εἰς βοήθειάν του συμβούλους, καὶ νὰ ζητῇ ταχεῖαν ἀπόφασιν ἀπὸ τὸ δικαστήριον.

15. Ἐκαστος πρὸ τῆς καταδίκης του δὲν λογίζεται ἔνοχος.

16. Κανεὶς δὲν κρίνεται δις δι' ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀμάρτημα, καὶ δὲν καταδικάζεται οὐδὲ προσωρινῶς στερεῖται τὰ κτήματά του χωρὶς προηγουμένην δια-

δικασίαν· πᾶσα δὲ ὑπόθεσις ἀπαξ ὀριστικῶς δικασθεῖσα δὲν ἀναθεωρεῖται.

17. Ἡ Κυβέρνησις ἠμπορεῖ ν' ἀπαιτήσῃ τὴν Δυσίαν τῶν κτημάτων τινὸς, διὰ δημόσιον ὄφελος, ἀποχωρῶντως ἀποδεδειγμένον, ἀλλὰ διὰ προηγουμένης ἀποζημιώσεως.

18. Αἱ βάσανοι καὶ αἱ δημεύσεις ἀπαγορεύονται.

19. Ὁ νόμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ ὀπισθενεργὸν δύναμιν.

20. Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ συσταίνωσι καταστήματα παντὸς εἶδους, παιδείας, φιλανθρωπίας, βιομηχανίας, καὶ τεχνῶν, καὶ νὰ ἐκλέγωσι διδασκάλους διὰ τὴν ἐκπαίδευσίν των.

21. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν οὔτε πωλεῖται, οὔτε ἀγοράζεται ἄνθρωπος ἀργυρῶντης δὲ ἢ δούλος παντὸς γένους καὶ πάσης ἄρρησκείας, καθὼς πατήσῃ

τα ἐργαζῆσαι ἡμῖν ὅλα καὶ ὅσα ὁ Κύριος διατάξῃ.

Ἀπόστολος 9.

Ὁτι Ἐγγασὶ οὐδὲ παρῆλαι οὐδὲ ἀγοράσθαι ἀδυνατοῦσιν. ἀφ' ἡμετέρων, ἢ δούλων, παρτὸν γένους καὶ πάσης δουλείας εἶναι ἐλεύθερος. ἀποκαταστήσῃ ἰσὶ Ἐγγημιῶν ἰσάγους.

Ἀπόστολος 10

Ὅτι ἡμεῖς δευτερεύουσαι τὰ ἀνελευθέρησιν ἀποφραγεῖς δευτερεύουσαι καὶ διὰ τὸν ὅλον τὸν χρόνον τὸν ἡμετέρον τὸν Κύριον δευτερεύουσαι ἡμετέρας.

Ὁ ὅλος χρόνος ἐλευθέρησιν καὶ ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι. —

Ὁτι δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν καὶ δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι καὶ δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι. —

Ὁτι δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι.

Ἀπόστολος 11.

Ὁτι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι. —

Ὁτι δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι.

Ἀπόστολος 12.

Ὁτι δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι. —

Ἀπόστολος 13.

Ὁτι δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι ἀνελευθέρησιν δευτερεύουσαι.

δυναμιὸν συμβόλιον, καὶ
τοῦτο ἰ' ἀποφανθῆναι ἐπὶ τῆς
δυναμίας ἢ τῆς ἀπορίας
τῆς παρασχίσεως, ἄλλως ἢ
παρασχίσεως ἀπείρα ἀνὰ
δυναμίας. Ἀνακοσῆ κατὰ
τὸν βουγιμάρος ἐπιπέσει
εἰς μόνον τὸν δυναμίας
τὸ παρασχίσει, ἐπὶ δὲ καὶ
εἰς τὸν εἰσαγγελία.

Εἰς μόνον ποίσεως ἔχοντες
ἐπιπέσει ἢ ἔνδοσιν ἐπι-
πέσει.

"Ἀρθρον 15. Οὐδὲς ἔπος
ἐπιπέσει ἀνὰ νόμον ἐπι-
πέσει καὶ τὸν εἰσαγγελία.

"Ἀρθρον 16. Ἡ ἀνωτέρα
ἐπιπέσει ἐπιπέσει ἀνὰ
τὸν νόμον. εἰς δὲ τὸν νό-
μον ἐπιπέσει καὶ τὸ
νόμον κατὰ τὸ μίσην τῆς
ἀνωτέρας τῶν νόμων. εἰς
τὸν νόμον τὸ δυνάμιον καὶ οὐ-
τὴν ἐπιπέσει ἀνὰ

κατὰ τὸν νόμον, οὐκ ἐπιπέσει
εἰς τὸν νόμον τὸν νόμον.

"Ἀρθρον 17. Οὐδὲς ἐπιπέσει
τῆς ἐπιπέσει τῶν, εἰς
διὰ δυναμίας ἀνωτέρας, ἀνὰ
νόμον ἀνωτέρας, ἐπιπέσει
καὶ τὸν νόμον ὁ νόμος διὰ
τῶν, ἀνὰ τὸν νόμον ἀνω-
τέρας ἀνωτέρας.

"Ἀρθρον 18. Ἡ ἐπιπέσει τῆς
ἢ τῆς ἐπιπέσει ἀνω-
τέρας. Ὁ νόμος ἀνὰ
ἐπιπέσει. Ἡ ἐπιπέσει
ἐπιπέσει τῆς ἐπιπέσει ἐπι-
πέσει, ἐπιπέσει τῶν ἐπιπέσει,
ἐπιπέσει.

"Ἀρθρον 19. Οὐδὲς ἐπιπέσει
ἐπιπέσει ἀνὰ τῆς ἐπιπέσει
ἐπιπέσει ἀνωτέρας ἀνωτέρας
ἐπιπέσει εἰς τῶν τῶν ἐπι-
πέσει καὶ ἐπιπέσει ἐπιπέσει
ἐπιπέσει διὰ τῶν ἐπιπέσει ἐπιπέσει
ἐπιπέσει ἀνωτέρας ἀνωτέρας
τῶν, ἐπιπέσει τῶν ἐπιπέσει

σεως των διατάξεων των νόμων, εἰμὴ διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως.

Ἄρθρον 12.

Ἡ κατοικία ἐνάστου εἶναι ἀσυλον. Οὐδέμια κατ' οἶκον ἔρευρα ἐνεργεῖται, εἰμὴ ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει.

Οἱ παραβάται τῶν διατάξεων τούτων τιμωροῦνται ἐπὶ καταχρήσει τῆς ἐξουσίας τῆς ἀρχῆς, ὑποχρεοῦνται δὲ εἰς πλήρη ἀποζημίωσιν τοῦ παθόντος καὶ προσέτι εἰς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ ὁριζομένου κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου, οὐδέποτε δὲ κατωτέρου τῶν δραχμῶν ἑκατῶν.

Ἄρθρον 13.

Ἐν Ἑλλάδι οὐτε πωλεῖται οὐτε ἀγοράζεται ἄνθρωπος ἀργυρώνητος ἢ δοῦλος παντὸς γένους καὶ πάσης θρησκείας εἶναι ἐλεύθερος, ἅμα κατήσῃ ἐπὶ ἐλληνικῶν ἑδαφῶν.

Ἄρθρον 14.

Ἐγκριστος δύνανται νὰ δημοσιεῖθῃ προφορικῶς, ἐγγράφως καὶ διὰ τοῦ τύπου τοὺς στοχασμοὺς τοῦ, τηρῶν τοὺς νόμους τοῦ Κράτους. Ὁ τόπος εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ λογοκρισιὰ ὡς καὶ πᾶν ἄλλο προληπτικὸν μέτρον ἀπαγορεύονται. Ἀπαγορεύεται ὡσαύτως ἡ κατάσχσις ἐφημερίδων καὶ ἄλλων ἐντόπων διατριβῶν, εἴτε πρὸ τῆς δημοσιεύσεως εἴτε μετ' αὐτήν. Ἐπιτρέπεται δὲ κατ' ἐξαιρέσιν ἡ κατάσχσις μετὰ τὴν δημοσίευσιν, ἔνεκα προσβολῆς κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἢ κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ Βασιλέως ἢ κατὰ τὸν νόμον ὁριζομένης περιστάσεως, ἔνεκεν ἀσέμνων δημοσιευμάτων προσβαλλόντων καταφανῶς τὴν δημοσίαν αἰδῶν· ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐντὸς εἰκοσι τεσσάρων ὡρῶν ἀπὸ τῆς κατασχέσεως ἀρτίζουσι καὶ ὁ εἰσαγγελεὺς νὰ ὑποβάλῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστικὸν συμβούλιον καὶ τοῦτο ν' ἀποφανθῇ περὶ τῆς διατηρήσεως ἢ τῆς ἀρσεως τῆς κατασχέσεως· ἄλλως, ἡ κατάσχσις αἰρεται αὐτοδικαίως. Ἀνακοπὴ κατὰ τοῦ βουλεύματος ἐπιτρέπεται εἰς μόνον τὸν δημοσιεύσαντα τὸ κατασχθέν, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὸν εἰσαγγελεῖα.

Δύνανται καθ' ἑν τρόπον ὁ νόμος ἤθελεν ὀρίσει ν' ἀπαγορευθῇ, ἐπὶ ἀπειλῇ κατασχέσεως καὶ ποινικῆς καταδίωξεως, ἡ δημοσίευσις ἐιδίσεων ἢ ἀνακοινώσεων ἀναγομένων εἰς στρατιωτικὰς κινήσεις ἢ εἰς ἔργα ὀχυρώσεως τῆς χώρας. Εἰς τὴν κατάσχσιν ἐφαρμόζονται αἱ ἀνωτέρω διατάξεις.

Ὁ τε ἐκδότης ἐφημερίδος καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐπιληθῆμου δημοσιεύματος ἀναφερομένου εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, πλὴν τῆς κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ ποινικοῦ νόμου ἐπιβαλλομένης ποινῆς, εἰσὶν ἀστικῶς καὶ ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνοι εἰς πλήρη ἀνθρώπιναν πάσης προσηγομένης ζημίας καὶ εἰς ἱκανοποίησιν τοῦ

παθόντος διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ, ὁριζομένου κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ, οὐδέποτε δ' ἐλάσσονος τῶν δραχμῶν διακοσίων.

Εἰς μόνον πολίτας ἑλλήνας ἐπιτρέπεται ἡ ἐκδοσις ἐφημερίδων (α).

Ἄρθρον 15.

Οὐδεὶς ὄρκος ἐπιβάλλεται ἀνω νόμου ὁρίζοντος καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ.

Ἄρθρον 16.

Ἡ ἐκπαίδευσις, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἀνωτάτῃ ἐποπτείᾳ τοῦ Κράτους, ἐνεργεῖται δαπάνῃ αὐτοῦ.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι δι' ἀπαντίας ὑποχρεωτικῆ, παρέχεται δὲ δωρεὰν ὑπὸ τοῦ Κράτους.

Ἐπιτρέπεται εἰς ἰδιώτας καὶ εἰς νομικὰ πρόσωπα ἢ ἴθρυσιν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων, λειτουργούντων κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους (β).

Ἄρθρον 17.

Οὐδεὶς στερεῖται τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ, εἰμὴ διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν προσηκόντως ἀποδεδειγμένην, ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει, πάντοτε δὲ προηγουμένης ἀποζημιώσεως. Ἡ ἀποζημιώσις ὀρίζεται πάντοτε διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ. Ἐν περιπτώσει δ' ἐπιγούστη δύναται καὶ προσωρινῶς νὰ ὀρίσῃ δικαστικῶς, μετ' ἀνάρτασιν ἢ πρόσκλησιν τοῦ δικαιοῦχου, ὅστις δύναται νὰ ὑποχρεωθῇ, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ, εἰς παροχὴν ἀναλόγου ἐγγυήσεως, καθ' ἑν τρόπον ὀρίσει ὁ νόμος. Πρὸ τῆς καταβολῆς τῆς ὀριστικῆς ἢ προσωρινῶς ὀρισθείσης ἀποζημιώσεως διατηροῦνται ἀνέσεικα πάντα τὰ δικαιώματά τοῦ ἰδιοκτῆτοῦ, μὴ ἐπιτερομένης τῆς καταλήψεως.

Ἐιδικοί νόμοι κανονίζουσι τὰ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ διαθέ-

(α) Ἐφημερευτικὴ δῆλωσις ἐπὶ τοῦ ἀρθρου 14.

Ἡ Βουλὴ δέχεται τὴν ἐξηγήσιν, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν ἐφαρμογὴν στρατιωτικῶν κινήσεων νοοῦνται κινήσεις τοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς θαλάσσης, διὰ δὲ τοῦ ἔργου ὀχυρώσεως νοοῦνται ὀχυρώσεις τῆς χώρας ἀπὸ ξηρῶν καὶ ἀπὸ θαλάσσης.

Ἐφφρίσθη κατὰ τὴν συνεδρίαν ΜΕ' τῆς 9 Μαρτίου 1911.

(β) Ἐφημερευτικὴ δῆλωσις ἐπὶ τοῦ ἀρθρου 16.

Ἐν τῇ στοιχειώδει ἐκπαίδευσι περιλαμβάνεται πᾶσα ἡ νῦν καλομένη δημοτικὴ ἐκπαίδευσις, ἔστω καὶ ἀν' ὃ κινῶνται τὸν ἐπὶ τῆς διδασκαλίας ἐπιρροὴ τοῦ ἐξ ἐναντίας.

Ἐφφρίσθη κατὰ τὴν συνεδρίαν ΜΖ' τῆς 11 Μαρτίου 1911.

καὶ τοῦτο ν' ἀποφανθῆ περὶ τῆς διατηρήσεως ἢ τῆς ἄρσεως τῆς κατασχέσεως, ἄλλως ἢ κατάσχεσις αἰρεται αὐτοδικαίως. Ἀνακοπὴ κατὰ τοῦ βουλευμάτος ἐπιτρέπεται μόνον εἰς τὸν δημοσιεύσαντα τὸ κατασχθέν.

Ἐπιτρέπεται νὰ ληφθοῦν διὰ νόμου ἰδιαίτερα μέτρα πρὸς καταπολέμησιν τῆς προσβαλλούσης τὰ δημόσια ἢ τὴν φιλολογίας καὶ προστασίαν τῆς νεότητος ἀπὸ δημοσίων θεαμάτων καὶ παραστάσεων ἀκατάλληλων.

Δύναται, καθ' ὃν τρόπον νόμος ὀρίζει, ν' ἀπαγορευθῆ ἐπὶ ἀπειλῇ κατασχέσεως καὶ ποινικῆς διώξεως ἢ δημοσίευσις εἰδήσεων ἢ ἀνακοινώσεων, ἀναγομένων εἰς στρατιωτικὰς κινήσεις ἢ εἰς ἔργα ὀχυρώσεως, τῆς Χώρας. Εἰς τὴν κατάσχεσιν ἐφαρμόζονται αἱ ἀνωτέρω διατάξεις.

Ὁ τε ἐκδότης ἐφημερίδος καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐπιληψίμου δημοσιεύματος, ἀναφερομένου εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, πλὴν τῆς κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ ποινικοῦ νόμου ἐπιβαλλομένης ποινῆς, εἶναι ἀστικῶς καὶ ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνοι εἰς πλήρη ἀνόρθωσιν πάσης προσγενομένης ζημίας καὶ εἰς ἱκανοποίησιν τοῦ παθόντος διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ, ὀριζομένου κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ, οὐδέποτε δ' ἐλάσσονος τῶν διακοσίων μεταλλικῶν δραχμῶν.

Εἰς μόνον πολίτας Ἑλληνας ἐπιτρέπεται ἡ ἔκδοσις ἐφημερίδων.

Τὰ ἀδικήματα τοῦ τύπου δὲν θεωροῦνται ὡς ἐκ' αὐτοφώρου.

Ἄρθρον 17.

Βάσανοι καὶ γενικὴ δήμευσις ἀπαγορεύονται. Πολιτικὸς θάνατος δὲν ἐπιβάλλεται. Ἐπίσης θανατικὴ ποινὴ ἐπὶ πολιτικῶν ἐγκλημάτων δὲν ἐπιβάλλεται, ἐκτὸς τῶν συνθέντων, ἐφ' ὧν δύναται νὰ ἐπιβληθῆ ἐὰν τὸ μετὰ τοῦ πολιτικοῦ συνδεδόμενον κοινὸν ἀδίκημα ἐπισύρῃ καθ' ἑαυτὸ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου (*).

Ἄρθρον 18.

Τὸ ἀπόρητον τῶν ἐπιστολῶν, τηλεγραφημάτων καὶ τηλεφωνημάτων εἶναι ἀπολύτως ἀπαραβίστον.

Ἄρθρον 19.

Οὐδεὶς στερεῖται τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ εἰμὴ διὰ δημοσίαν ὀφείλειαν προσηκόντως ἀποδειγμένην, ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει, πάντοτε δὲ προηγουμένης πλήρους ἀποζημιώσεως. Ἡ ἀποζημιώσις ὀρίζεται πάντοτε ὑπὸ τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Ἐν περιπτώσει δ' ἐπιγούσῃ δύναται καὶ προσωρινῶς νὰ ὀρισθῆ δικαστικῶς, μετ' ἀκρόασιν ἢ πρόσκλησιν τοῦ δικαιούχου, ὅστις δύναται νὰ ὑποχρεωθῆ κατὰ τὴν κρίσιν

τοῦ δικαστοῦ εἰς παροχὴν ἀναλόγου ἐγγυήσεως, καθ' ὃν τρόπον ὀρίζει ὁ νόμος. Πρὸ τῆς καταβολῆς τῆς ὑποχρέωσιν ἢ προσωρινῶς ὀρισθείσης ἀποζημιώσεως διατηροῦνται ἀκέραια πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ ἰδιοκτῆτου, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς καταλήψεως.

Εἰδικοὶ νόμοι κανονίζουν τὰ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ διαθέσεως τῶν μεταλλείων, ὀρυχείων, ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν, λαματικῶν, ρεόντων καὶ ὑπογείων ὑδάτων.

Εἰδικοὶ νόμοι θέλουσι κανονίσει ὁμοίως τὰ τῶν ἐπιτάξεων διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς θαλάσσης εἰς περίπτωσιν πολέμου ἢ ἐπιστρατεύσεως, ἢ πρὸς θεραπείαν ἀμέσου κοινωνικῆς ἀνάγκης, δυναμένης νὰ θέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν δημοσίαν τάξιν ἢ ὑγείαν (*).

Ἄρθρον 20.

Δὲν ἐπιτρέπεται ἡ μεταβολὴ τοῦ περιεχομένου ἢ τῶν ὄρων διαθήκης ἢ δωρεᾶς κατὰ τὰς ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου ἢ κοινωφελοῦς σκοποῦ διατάξεις αὐτῆς.

Ἐξαιρετικῶς ἐπιτρέπεται διὰ νόμου, ὅταν ἡ θέλησις τοῦ δωρητοῦ ἢ διαθέτου ἀποβαίῃ ἀπολύτως ἀπραγματοποίητος, ἢ διάθεσις τοῦ διατιθεμένου ἢ δωρομένου πρὸς ἄλλον παρεμφερῆ σκοπὸν.

Ἄρθρον 21.

Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῶν εἶνε ἐλεύθεραι, διατελοῦν δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον συμμετέχει εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐξάπλωσιν αὐτῶν.

Ἄρθρον 22.

Ἡ ἐργασία, ἢ τε πνευματικὴ καὶ σωματικὴ, διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, μερμνδντος συστηματικῶς ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς ἐξυψώσεως τῶν ἐργαζομένων τάξεων, ἀστικῶν καὶ ἀγροτικῶν.

Ἄρθρον 23.

Ἡ ἐκπαίδευσις διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐπιμέλειαν τοῦ Κράτους καὶ ἐνεργεῖται δαπάνῃ αὐτοῦ ἢ τῶν ὀργανισμῶν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι δι' ὅλους ὑποχρεωτικὴ, παρέχεται δὲ δωρεάν ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ὁ νόμος ὀρίζει διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν τὰ ἔτη τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, τὰ ὅποια δὲν δύναται νὰ εἶνε ὀλιγώτερα τῶν ἑξ. Διὰ νόμου δύναται ἐπίσης νὰ καταστή ὑποχρεωτικὴ ἡ φοίτησις καὶ εἰς σχολεῖα συμπληρωματικὰ τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως μέχρι τοῦ 18ου ἔτους τῆς ἡλικίας.

(*) Ἐρμηνευτικὴ δῆλωσις ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 17 : « Διὰ τῆς λέξεως « βάσανοι » ἐννοεῖται καὶ οἰαδήποτε κώσις πρὸς κολάσιν ἢ ἀνακάλυψιν ἐγκλημάτων ».

(*) Ἐρμηνευτικὴ δῆλωσις ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 19 : « Ἐν τῷ ὄρῳ « ἰδιοκτησία » νοεῖται καὶ ἡ κινητὴ τοικότη ».

Ἐπιτρέπεται εἰς ἰδιώτας καὶ νομικά πρόσωπα ἢ ἱδρύσεις ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων, λειτουργούντων κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους (*).

Ἄρθρον 24.

Ὁ γάμος, ὡς θεμέλιον τοῦ οικογενειακοῦ βίου καὶ τῆς συντηρήσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ ἔθνους, διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τοῦ Κράτους.

Πολυμελεῖς οικογένειαι δικαιοῦνται εἰς εἰδικὴν μέριμναν.

Ἄρθρον 25.

Ἐκαστος ἢ καὶ πολλοὶ ὁμοῦ ἔχουν τὸ δικαίωμα, τηροῦντες τοὺς νόμους τοῦ Κράτους, ν' ἀναφέρωνται ἑγγράφως εἰς τὰς Ἀρχάς, ὑποχρεουμένας εἰς ταχεῖαν ἐνέργειαν καὶ ἑγγραφοὺς ἀπάντησιν πρὸς τὸν ἀναφερόμενον κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου. Μόνον μετὰ τὴν τελικὴν ἀπόφασιν τῆς πρὸς ἡν ἢ ἀναφορὰ Ἀρχῆς καὶ τῇ ἀδείᾳ ταύτης ἐπιτρέπεται ἡ ἔγερσις ποινικῆς ἀγωγῆς κατὰ τοῦ ὑποβαλόντος τὴν ἀναφορὰν διὰ παραβάσεις ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσας.

Ἄρθρον 26.

Οὐδεμία προηγουμένη ἀδεία τῆς διοικητικῆς Ἀρχῆς ἀπαιτεῖται πρὸς εἰσαγωγήν εἰς δίκην τῶν δημοσίων καὶ δημοτικῶν ὑπαλλήλων διὰ τὰς περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀξιοποίνους πράξεις αὐτῶν, ἐκτὸς τῶν περὶ Ὑπουργῶν εἰδικῶς διατεταγμένων.

Ἄρθρον 27.

Οὐδεὶς ὄρκος ἐπαβάλλεται ἄνευ νόμου ὀρίζοντος καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Νομοθετικὴ Ἐξουσία

Ἄρθρον 28.

Τὸ δικαίωμα τῆς προτάσεως τῶν νόμων ἀνήκει εἰς τὴν Κυβέρνησιν, τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν (**).

Ἡ αὐθεντικὴ ἐρμηνεία τῶν νόμων ἀνήκει εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν.

(*) Ἑρμηνευτικαὶ δῆλωσις ἐπὶ τοῦ ἀρθροῦ 23 : 1) «Τὰ προγράμματα τῶν σχολείων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαίδευσως καὶ ἢ ἐν αὐτοῖς διδασκαλία ὑπόκεινται ἀπεριορίστως εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους».

2) «Ἐφόσον οἱ μαθηταὶ φοιτῶσιν εἰς ἀντιστοιχοῦς τάξεις σχολείων τῆς μέσης ἐκπαίδευσως, δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ φοιτήσῃν εἰς τὰς ἀναλόγους τάξεις τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως».

3) «Ἡ ἔννοια τῆς τελευταίας παραγράφου τοῦ ἀρθροῦ 23 εἶναι ὅτι διὰ νόμου δίδονται νὰ θεσπισθῶσιν ἀδείαι πρὸς ἱδρύσιν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων».

(**) Ἑρμηνευτικὴ δῆλωσις ἐπὶ τοῦ ἀρθροῦ 28 : «Διὰ τοῦ ὄρου «Κυβέρνησις» νοεῖται ἐνταῦθα καὶ εἰς ἕκαστος τῶν Ὑπουργῶν κεχωρισμένως, δυνάμενος νὰ εἰσαγγῆῃ πρότασιν νόμου ἐπ' ἀντικειμένῳ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ὑπουργείου του».

Ἄρθρον 29.

Πᾶσα πρότασις νόμου, ὑποβαλλομένη ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καὶ συνεπαγομένη δαπάνην ἢ ἐλάττωσιν ἐσόδων τοῦ προϋπολογισμοῦ, πρέπει νὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἔκθεσιν περὶ τοῦ τρόπου τῆς καλύψεώς της, ὑπογεγραμμένην ἀπὸ τὸν ἀρμοδίον Ὑπουργὸν καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν.

Οὐδεμία πρότασις, ἀφορῶσα αὐξήσειν τῶν ἐξόδων τοῦ Προϋπολογισμοῦ διὰ μισθοδοσίαν ἢ σύνταξιν ἢ ἐν γένει πρὸς ὄφελος προσώπου, προέρχεται ἐκ τῆς Βουλῆς ἢ τῆς Γερουσίας (*).

Ἄρθρον 30.

Πρότασις νόμου ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ψηφισθεῖσα παραπέμπεται εἰς τὴν Γερουσίαν, ἥτις ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς λήψεως ἀποφασίζει ἐπ' αὐτῆς.

Ἐάν ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἡ Γερουσία δὲν λάβῃ ἀπόφασιν, τεκμαίρεται συμφωνία αὐτῆς πρὸς τὴν Βουλὴν.

Ἐάν ἡ Γερουσία, εἴτε σιωπηρῶς, εἴτε μετὰ συζητήσεων, συμφωνήσῃ μετὰ τὴν Βουλὴν, ἡ πρότασις καθίσταται νόμος.

Ἐάν ἡ Γερουσία ἀπορρίψῃ ἢ τροποποιήσῃ τὴν πρότασιν, ἐπαναφέρεται αὐτὴ εἰς τὴν Βουλὴν. Ἐάν ἡ Βουλὴ ἐμμένῃ εἰς τὴν προηγουμένην αὐτῆς ἀπόφασιν, ἡ ἐπιψήφισις ἀναβάλλεται ἐπὶ δίμηνον, ὁπότε ἡ πρότασις καθίσταται νόμος, ἂν συγκεντρώσῃ τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν Βουλευτῶν. Δύναται ὁμοῦ καὶ πρὸς τῆς παρελεύσεως τοῦ διμήνου νὰ ληφθῇ ὀριστικὴ ἀπόφασις ἐν κοινῇ συνεδριάσει τῶν δύο Σωμάτων, ἐφόσον ἤθελε προκαλέσει ταύτην ἡ Γερουσία δι' ἀποφάσεως λαμβανομένης δι' ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς.

Τὰ δύο Σώματα συνέρχονται πρὸς τοῦτο τὸ ταχύτερον εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς.

Ἄρθρον 31.

Πρότασις νόμου, ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Γερουσίαν καὶ ψηφισθεῖσα, παραπέμπεται εἰς τὴν Βουλὴν καί, ἂν αὐτὴ συμφωνήσῃ μετὰ τὴν Γερουσίαν, καθίσταται νόμος τοῦ Κράτους, ἐάν δὲ τὴν τροποποιήσῃ, τὴν παραπέμπει εἰς τὴν Γερουσίαν καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἡ διαδικασία τοῦ ἀρθροῦ 30, ὡς ἐάν ἡ πρότασις εἶχεν εἰσαχθῆ ἀρχικῶς εἰς τὴν Βουλὴν. Ἐάν τέλος τὴν ἀπορρίψῃ, ἐφαρμόζεται ἡ διάταξις τοῦ ἀρθροῦ 33.

(*) Ἑρμηνευτικὴ δῆλωσις ἐπὶ τοῦ ἀρθροῦ 29 : «Ἡ ἀληθὴς ἔννοια τοῦ 1ου ἔδαφου τοῦ ἀρθροῦ 29 εἶναι ὅτι καὶ πρότασις νόμου ὑποβαλλομένη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν ἢ οὐδὲν ἄλλο Ὑπουργοῦ, θίγουσα δὲ τὰς ὑπὸ ἄλλου Ὑπουργοῦ διαχειριζομένης ὑποθέσεις, πρέπει νὰ ὑπογράφεται καὶ ἀπὸ τοῦ ἀρμοδίου ἄλλου Ὑπουργοῦ».

υπαλλήλους και υπαλλήλους νομικῶν προσώπων και οργανισμῶν δημοσίου δικαίου, δύναται διὰ νόμου νὰ υποβληθῆ εἰς ὠρισμένους περιορισμούς.

Ἡ ἀπεργία εἰς τοὺς δημοσίους υπαλλήλους και εἰς τοὺς υπαλλήλους νομικῶν προσώπων και οργανισμῶν δημοσίου δικαίου ἀπαγορεύεται.

Ἄρθρον 12.

Ἡ κατοικία ἐκάστου εἶναι ἄσυλον. Οὐδεμία κατ' ἄκρον ἔρευνα ἐνεργεῖται, εἰμὴ ὅτε και ὅπως ὁ νόμος διατάσσει.

Οἱ παραβάται τῶν διατάξεων τούτων τιμωροῦνται ἐπι καταχρήσει τῆς ἐξουσίας τῆς ἀρχῆς, ὑποχρεοῦνται δὲ εἰς πλήρη ἀποζημίωσιν τοῦ παθόντος και προσέτι εἰς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ διὰ χρηματικῆς ποσοῦ, ὡς νόμος ὀρίζει.

Ἄρθρον 13.

Πάντες οἱ εὐρισκόμενοι ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας ἀπολαύουσιν ἀπολύτου προστασίας τῆς ζωῆς και τῆς ἐλευθερίας των ἀδιακρίτως ἐθνικότητος, θρησκείας και γλώσσης. Ἐξαιρέσεις ἐπιτρέπονται εἰς τὰς περιπτώσεις τὰς προβλεπομένας ὑπὸ τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου.

Ἄρθρον 14.

Ἐκαστος δύναται νὰ δημοσιεύῃ προφορικῶς, ἐγγράως και διὰ τοῦ τύπου τοὺς στοχασμούς του, τηρῶν εἰς νόμους τοῦ Κράτους. Ὁ τύπος εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ λογοκρισία, ὡς και πᾶν ἄλλο προληπτικὸν μέτρον, ἀπαγορεύεται. Ἀπαγορεύεται ὡσαύτως ἡ κατάσχεσις ἐφημερίδων και ἄλλων ἐντύπων διατριβῶν εἴτε πρὸ τῆς δημοσιεύσεως, εἴτε μετ' αὐτήν.

Ἐπιτρέπεται κατ' ἐξαιρέσιν ἡ κατάσχεσις μετὰ τῆν δημοσίευσιν α) ἔνεκα προσβολῆς κατὰ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ἢ ἔνεκα ἀσέμνων δημοσιευμάτων προσβαλλόντων καταφανῶς τὴν δημοσίαν αἰδῶν, ἀπὸ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένας περιπτώσεις, β) ἔνεκα προσβολῆς τοῦ προσώπου τοῦ Βασιλέως, τοῦ ἀδελφοῦ, τῶν συζύγων και τῶν τέκνων αὐτῶν, γ) ἂν τὸ περιεχόμενον τοῦ δημοσιεύματος κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου εἶναι φύσεως τοιαύτης ὥστε 1) νὰ προκαλύπτῃ κινήσεις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων στρατιωτικῆς σημασίας ἢ ὀχυρώσεις τῆς Χώρας, 2) νὰ ναι προφανῶς στασιαστικὸν ἢ νὰ στρέφεται κατὰ τὴν ἐθνικὴν ἀκεραιότητα ἢ ν' ἀποτελῇ πρόκλησιν εἰς ἀπειρήν ἐγκλήματος ἐσχάτης προδοσίας. Ἄλλ' εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἐντὸς εἴκοσι τεσσάρων ὥρων τῆς κατασχέσεως ὀφείλει ὁ εἰσαγγελεὺς νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστικὸν συμβούλιον καὶ τοῦτο ἐντὸς ἐπτεῶν εἴκοσι τεσσάρων ὥρων ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς διατηρήσεως ἢ τῆς ἀρσεως τῆς κατασχέσεως ἄλλως, ἢ κατάσχεσις αἴρεται αὐτοδικαίως. Ἡ ἀπόφασις κατὰ τοῦ βουλεύματος ἐπιτρέπεται εἰς μόνον τὸν δημοσιεύσαντα τὸ κατασχέθῃ. Τὸ δικαστικὸν συμβούλιον μετὰ τρεῖς τολάχιστον καταδικασ εἰς περίοδον διαπράξεως διὰ τοῦ τύπου ἀδικήματος δι' ὃ ἐπιτρέπεται κατάσχεσις, δικτάσσει τὴν ὀριστικὴν ἢ

προσωρινὴν παῦσιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐντύπου και εἰς βαρείας περιπτώσεις τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἀσκήσεως τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἐπαγγέλματος ὑπὸ τοῦ καταδικασθέντος. Ἡ παῦσις ἢ ἡ ἀπαγόρευσις ἀρχοῦνται ἀφ' ἧς ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις καταστῆ τελεσίδικος.

Ἀπαγορεύεται ἡ παρ' οἰουδήποτε χρεῖσις τοῦ τίτλου παυθείσης ἐφημερίδος ἐπὶ μίαν δεκαετίαν ἀπὸ τῆς ὀριστικῆς παύσεώς της.

Τὰ ἀδικήματα τοῦ τύπου εἶναι αὐτόφωρα.

Ἡ ἐκδοσις ἐφημερίδων ἐπιτρέπεται μόνον εἰς πολιτας Ἕλληνας μὴ ἐστερημένους τῶν πολιτικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων.

Νόμος θέλει ὀρίσει τὸν τρόπον τῆς διὰ τοῦ τύπου ἐπανορθώσεως τῶν ἀνακριβῶν δημοσιευμάτων, ὡς ἐπίσης τὰς προϋποθέσεις και τὰ προσόντα διὰ τὴν ἀσκήσιν τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἐπιτρέπεται νὰ ληφθῶσι διὰ νόμου ἰδιαίτερα κατασταλτικὰ μέτρα πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπικινδύνου εἰς τὸ ἦθος τῆς νεότητος φιλολογίας.

Αἱ προστατευτικαὶ τοῦ τύπου διατάξεις τοῦ παρόντος ἀρθροῦ δὲν ἐφαρμόζονται ἐπὶ τῶν κινηματογράφων, δημοσίων θεαμάτων, φωνογραφίας, ραδιοφωνίας και ἄλλων παρεμφερῶν μέσων μεταδόσεως λόγου ἢ παραστάσεως. Ὁ τε ἐκδότης ἐφημερίδος και ὁ συγγραφεὺς ἐπιληψίμου δημοσιεύματος, ἀναφερομένου εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, πλὴν τῆς κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ ποινικοῦ νόμου ἐπιβαλλομένης ποινῆς, εἶναι ἀστικῶς και ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνοι εἰς πλήρη ἀνόρθωσιν πάσης προσγενομένης ζημίας και εἰς ἱκανοποίησιν τοῦ παθόντος διὰ χρηματικῆς ποσοῦ, ὡς ὁ νόμος ὀρίζει.

Ἄρθρον 15.

Οὐδεὶς ὄρκος ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου ὀρίζοντος και τὸν τύπον αὐτοῦ.

Ἄρθρον 16.

Ἡ Παιδεία τελεῖ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ Κράτους και ἐνεργεῖ αὐτὴν δαπάνῃ αὐτοῦ ἢ τῶν οργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.

Εἰς πάντα τὰ σχολεῖα μέσης και στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἡ διδασκαλία ἀποσκοπεῖ τὴν ἠθικὴν και πνευματικὴν ἀγωγήν και τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι δι' ὅλους ὑποχρεωτικὴ, παρέχεται δὲ δωρεάν ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ὁ νόμος ὀρίζει τὰ ἔτη τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, τὰ ἐποῖα δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἑξ.

Τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα αὐτοδιοικοῦνται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κράτους, οἱ δὲ καθηγηταὶ τούτων εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι.

Ἐπιτρέπεται, κατόπιν ἀδείας τῆς ἀρχῆς, εἰς ἰδιώτας μὴ ἐστερημένους τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων και εἰς νομικὰ πρόσωπα ἢ ἴδρυσις ἐκπαιδευτηρίων λειτουργούντων κατὰ τὸ Σύνταγμα και τοὺς νόμους τοῦ Κράτους.

δια ζώσης ή εξ αποστάσεως εκπαιδευτικής διαδικασίας ή με συνδυασμό των μεθόδων αυτών ή άλλων διασυνοριακών μεθόδων προσφοράς εκπαίδευσης, που έχει: ζα) αναγνωρισθεί από το μητρικό ίδρυμα, ζβ) πιστοποιηθεί από την ΕΘ.Α.Α.Ε., ζγ) καταχωρισθεί ως εγκεκριμένο στο αντίστοιχο εθνικό μητρώο από την ΕΘ.Α.Α.Ε., και οδηγεί στη χορήγηση αναγνωρισμένου τίτλου σπουδών,

η) «τρίτη χώρα»: χώρα η οποία δεν συγκαταλέγεται στα κράτη μέλη της περ. γ) και είναι συμβαλλόμενο μέρος της Γενικής Συμφωνίας για τις συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών (GENERAL AGREEMENT ON TRADE IN SERVICES - GATS) του Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΗΣ

Άρθρο 133

Αποστολή των παραρτημάτων - Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

1. Τα παραρτήματα - Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) έχουν ως αποστολή:

α) να προσφέρουν υψηλής ποιότητας ανώτατη εκπαίδευση, χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς, σεβόμενα τις αρχές της ακαδημαϊκής ελευθερίας, της αξιοκρατίας και τον κοινωνικό ρόλο της ανώτατης εκπαίδευσης, να παράγουν και να μεταδίδουν τη γνώση μέσω της διδασκαλίας και της έρευνας, να προετοιμάζουν τους φοιτητές για την εφαρμογή της στο επαγγελματικό και κοινωνικό πεδίο και να καλλιεργούν και να προάγουν τις επιστήμες, τις τέχνες, τα γράμματα και τον πολιτισμό,

β) να οργανώνουν και να παρέχουν προγράμματα σπουδών τυπικής ανώτατης εκπαίδευσης πρώτου, δεύτερου και τρίτου κύκλου, καθώς και προγράμματα σπουδών σύντομης διάρκειας και διά βίου μάθησης,

γ) να εφαρμόζουν σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας, να προωθούν τη διεπιστημονικότητα και την καινοτόμο έρευνα κατά τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα,

δ) να αναπτύσσουν τις ικανότητες, τις δεξιότητες και την κριτική σκέψη των φοιτητών, παρέχοντάς τους τις απαραίτητες γνώσεις και εφόδια για την επιστημονική τους σταδιοδρομία, να διαμορφώνουν τις απαραίτητες συνθήκες για την ανάδειξη νέων ερευνητών και την προσέλκυση νέων επιστημόνων, καθώς και να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κοινωνίας, της αγοράς εργασίας και των επαγγελματικών κλάδων,

ε) να διεξάγουν καινοτόμο έρευνα, να προωθούν τη διάχυση της γνώσης προς την κοινωνία, καθώς και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας, με προσήλωση στις αρχές της ερευνητικής, επιστημονικής και ηθικής δεοντολογίας, της βιώσιμης και αιεφόρου ανάπτυξης, της κοινωνικής συνοχής και της συμπερίληψης και να διασφαλίζουν την αρχή της ελευθερίας στην έρευνα και τη διδασκαλία,

στ) να προωθούν τη συνεργασία με Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, ερευνητικούς και τεχνολογικούς φορείς της ημεδαπής και αλλοδαπής, με δημόσιους,

ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς, καθώς και με παραγωγικούς και με ιδιωτικούς φορείς,

ζ) να αναπτύσσουν εκπαιδευτικές και ερευνητικές δράσεις στην ημεδαπή και αλλοδαπή για την προαγωγή της εκπαίδευσης, της έρευνας, της τεχνολογίας και του πολιτισμού.

2. Για την εκπλήρωση της αποστολής τους, τα παραρτήματα - Ν.Π.Π.Ε. οργανώνονται και λειτουργούν με κανόνες και πρακτικές που διασφαλίζουν την τήρηση και προάσπιση ιδίως των αρχών:

α) της ελευθερίας στη διδασκαλία και την έρευνα, και της ακαδημαϊκής ελευθερίας,

β) της ερευνητικής και επιστημονικής δεοντολογίας, γ) της ποιότητας, της προσβασιμότητας, της αξιοκρατίας και της κοινωνικής αποστολής της ανώτατης εκπαίδευσης,

δ) της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας στη διαχείριση του προσωπικού, των πόρων και των υποδομών τους,

ε) της πλήρους διαφάνειας,

στ) της λογοδοσίας.

Άρθρο 134

Νομική φύση - Σκοπός - Επωνυμία - Κεφάλαιο παραρτήματος - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

1. Το παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) αποτελεί νομικό πρόσωπο ειδικού σκοπού με νομική προσωπικότητα, μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα, με αποκλειστικό σκοπό την παροχή υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης. Η λειτουργία του διέπεται από το παρόν μέρος.

2. Για την επίτευξη του σκοπού του το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. μπορεί, μεταξύ άλλων: α) να αποκτά και να διαθέτει κινητή και ακίνητη περιουσία, β) να συνάπτει συμφωνίες στο πλαίσιο της λειτουργίας του, γ) να αποδέχεται δωρεές, χορηγίες, εισφορές σε χρήματα ή υπηρεσίες ή σε κινητή ή ακίνητη περιουσία, που προέρχονται από ιδιωτικά χρηματοδοτικά εργαλεία και δ) να δανείζεται χρήματα και να επενδύει χρήματα, όταν τα προς επένδυση ποσά δεν είναι αναγκαία για την ικανοποίηση άμεσων αναγκών του.

3. Στο καταστατικό του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. αναφέρονται κατ' ελάχιστο: α) ο σκοπός, β) η επωνυμία, γ) η έδρα, δ) η σχέση του με το μητρικό ίδρυμα, ε) το όργανο διοίκησης, στ) η σύγκληση, συγκρότηση, λειτουργία και οι αρμοδιότητες των οργάνων διοίκησης, ζ) η διαδικασία λήψης αποφάσεων, η) το κεφάλαιο σε ευρώ, θ) το οργανόγραμμα των Μονάδων και διοικητικών υπηρεσιών του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε., ο αριθμός και τα προσόντα του προσωπικού του, που στελεχώνονται με διοικητικό προσωπικό του παραρτήματος και ι) ο νόμιμος εκπρόσωπος του Διοικητικού Συμβουλίου (Δ.Σ.) έναντι των διοικητικών και δικαστικών αρχών.

4. Η επωνυμία του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. μπορεί να περιλαμβάνει την επωνυμία του μητρικού ιδρύματος, και υποχρεωτικά τις λέξεις «Νομικό Πρόσωπο Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης» ή το αρκτικόλεξο «Ν.Π.Π.Ε.». Η επωνυμία μπορεί να αποδίδεται ολόκληρη ή εν μέρει

με λατινικούς χαρακτήρες. Η επίσημη ονομασία του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. αποδίδεται στην αγγλική γλώσσα ως «University Legal Entity».

5. Το κεφάλαιο του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. και η τυχόν συμμετοχή του καθενός συμμετέχοντος επί του κεφαλαίου ορίζονται ρητά στο καταστατικό του και εκφράζεται σε ευρώ.

6. Το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. έχει την έδρα του σε συγκεκριμένο δήμο στην Ελλάδα, ο οποίος αναφέρεται στο καταστατικό του.

7. Η διάρκεια του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. είναι αορίστου χρόνου.

8. Το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. ευθύνεται το ίδιο με την περιουσία του για τα χρέη του.

9. Απαγορεύεται στο παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. να διανέμει μέρος των εσόδων του σε οποιοδήποτε πρόσωπο.

10. Το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. υπόκειται σε ετήσιο έλεγχο των οικονομικών στοιχείων του από ορκωτό ελεγκτή/λογιστή, ο οποίος ορίζεται από τον Υπουργό Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού. Η έκθεση ελέγχου του πρώτου εδαφίου υποβάλλεται στον Υπουργό Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού και κοινοποιείται στην Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.).

11. Το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. λύεται με διαπιστωτική πράξη του Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού στις περιπτώσεις ανάκλησης της άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας του, καθώς και με την παύση της σχέσης του με το μητρικό ίδρυμα με οποιονδήποτε τρόπο.

Άρθρο 135

Όργανο διοίκησης του παραρτήματος - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

Το παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.), με την επιφύλαξη του άρθρου 153, διοικείται από το Διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο έχει εγκριθεί από το μητρικό ίδρυμα, που ορίζεται στο καταστατικό, και είναι αρμόδιο να αποφασίζει για κάθε πράξη που αφορά στη διοίκησή του. Η σύγκληση, η συγκρότηση, η λειτουργία και οι αρμοδιότητες του Διοικητικού Συμβουλίου καθορίζονται στο καταστατικό του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε..

Άρθρο 136

Κρατική εποπτεία των παραρτημάτων - Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

Τα παραρτήματα - Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) υπάγονται στην εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, το οποίο κατά την άσκηση εποπτείας συνεργάζεται με την Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.) και τον Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.) προς διασφάλιση της καλύτερης δυνατής άσκησης της εποπτικής αρμοδιότητας αναφορικά με την οργάνωση, λειτουργία και αποστολή τους προς εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος και των συνταγματικών σκοπών

της ανώτατης εκπαίδευσης, με σεβασμό στην ακαδημαϊκή ελευθερία και την ελευθερία διδασκαλίας και έρευνας. Η κρατική εποπτεία του πρώτου εδαφίου ασκείται από το Τμήμα Α' Οργάνωσης Ανώτατης Εκπαίδευσης της Διεύθυνσης Οργανωτικής και Ακαδημαϊκής Ανάπτυξης της Γενικής Διεύθυνσης Ανώτατης Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού της περ. α) της παρ. 2 του άρθρου 44 του π.δ. 18/2018 (Α' 31) (εφεξής «αρμόδιο Τμήμα»).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΔΕΙΟΔΟΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΜΗΤΡΩΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΩΝ - ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Άρθρο 137

Προϋποθέσεις για την έκδοση άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας των παραρτημάτων - Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

Για τη χορήγηση και τη διατήρηση άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας παραρτήματος μητρικού ιδρύματος υπό τη μορφή παραρτήματος - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.), εκτός από τα άρθρα 130 έως 155, πρέπει να πληρούνται οι εξής προϋποθέσεις:

α) Κάθε παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. αποτελεί παράρτημα του μητρικού ιδρύματος. Το μητρικό ίδρυμα ελέγχει την ακαδημαϊκή διοίκηση και εγγυάται την ορθή τήρηση των ακαδημαϊκών προτύπων σύμφωνα με το παρόν. Το μητρικό ίδρυμα ελέγχει το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. μέσω: αα) συμμετοχής με απόλυτη πλειοψηφία στο κεφάλαιο και στα όργανα διοίκησης του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. ή αβ) εκπαιδευτικής συμφωνίας.

β) Κάθε παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. διαθέτει κατ' ελάχιστον τρεις (3) Σχολές, με ένα (1) τουλάχιστον πρόγραμμα πρώτου κύκλου σπουδών η καθεμία. Εξαιρετικά, και εφόσον το μητρικό ίδρυμα καταλαμβάνει μια από τις πρώτες είκοσι (20) θέσεις σε διεθνή κατάταξη πανεπιστημίων, το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. δύναται να αποτελείται από μία (1) κατ' ελάχιστον Σχολή με ένα (1) τουλάχιστον πρόγραμμα κύκλου σπουδών. Οι λοιπές προϋποθέσεις του παρόντος εφαρμόζονται και στην περίπτωση του δεύτερου εδαφίου.

γ) Κάθε παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. παρέχει αναγνωρισμένα προγράμματα σπουδών από το μητρικό ίδρυμα. Τα προγράμματα σπουδών του πρώτου εδαφίου πιστοποιούνται από την Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.), σύμφωνα με την παρ. 4 του άρθρου 145.

δ) Κάθε παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. διαθέτει εκπαιδευτικό προσωπικό σύμφωνα με το άρθρο 153, και διοικητικό και τεχνικό προσωπικό, το οποίο εξασφαλίζει τη γραμματειακή οργάνωση, τον οργανωτικό σχεδιασμό, την αρτιότητα των εγκαταστάσεων και τις συνθήκες υγιεινής και ασφάλειας των χώρων, καθώς και ισότιμη πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

ε) Κάθε παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. διαθέτει κατάλληλες κτιριακές υποδομές και υλικοτεχνικό εξοπλισμό, που

πληρούν τις ισχύουσες πολεοδομικές, κτιριοδομικές διατάξεις και τις προδιαγραφές ασφάλειας, προσβασιμότητας και τους λοιπούς κανονισμούς του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Οι υποδομές πρέπει να είναι επαρκείς για την κάλυψη των αναγκών των φοιτητών σε διδασκαλία και μελέτη και τηρούνται οι αντίστοιχοι κανόνες που εφαρμόζονται για τους χώρους εκπαιδευτηρίων, σύμφωνα με τον ισχύοντα Οικοδομικό και Κτιριοδομικό Κανονισμό και τον Κανονισμό Πυροπροστασίας. Η εγκατάσταση πρέπει να είναι αυτοτελής, να διαθέτει λειτουργική βιβλιοθήκη, χώρους εργαστηρίων και έρευνας ανάλογα με τα προσφερόμενα προγράμματα σπουδών, οπτικοακουστικά μέσα και εξοπλισμένη αίθουσα πολυμέσων με πρόσβαση στο διαδίκτυο. Το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. δύναται να διαθέτει αυτοτελή κτίρια σε άλλη πόλη εκτός της περιφερειακής ενότητας της έδρας, ενώ δύναται να διαθέτει δευτερογενή μη αυτοτελή κτίρια μόνο εντός των ορίων των περιφερειακών ενότητων, στις οποίες διαθέτει αυτοτελή εγκατάσταση. Ως προς τη χωροθέτηση της χρήσης και την ανέγερση των κτιριακών υποδομών και εγκαταστάσεων εφαρμόζεται η κείμενη νομοθεσία.

Άρθρο 138

Απαιτούμενα δικαιολογητικά

1. Η αίτηση για χορήγηση άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας παραρτήματος της παρ. 1 του άρθρου 139, συνοδεύεται από δύο (2) υποφακέλους.

2. Στα δικαιολογητικά του πρώτου υποφακέλου περιλαμβάνονται τα εξής:

α) υπεύθυνη δήλωση πρόθεσης εγκατάστασης και λειτουργίας παραρτήματος - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) από τους αιτούντες του άρθρου 139, στην οποία ιδίως αναφέρονται: αα) η επωνυμία, αβ) η έδρα, αγ) το κεφάλαιο σε ευρώ, αδ) ο αριθμός Σχολών, αε) τα προσφερόμενα αναγνωρισμένα από το μητρικό ίδρυμα προγράμματα σπουδών και αστ) η σχέση του μητρικού ιδρύματος με το παράρτημα,

β) σχέδιο της εκπαιδευτικής συμφωνίας, σύμφωνα με την υποπερ. αβ) της περ. α) του άρθρου 137,

γ) καταστατικό του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε.,

δ) εγγυητική επιστολή Τράπεζας ποσού δύο εκατομμυρίων (2.000.000,00) ευρώ για κάθε αίτηση, προσαυξανόμενο το ποσό κατά πεντακόσιες χιλιάδες (500.000,00) ευρώ για κάθε επιπλέον Σχολή. Η εγγυητική επιστολή ανέρχεται σε ποσό ύψους δύο εκατομμυρίων (2.000.000,00) ευρώ στην περίπτωση του δευτέρου εδαφίου της περ. β) του άρθρου 137. Το ύψος της εγγυητικής επιστολής του πρώτου εδαφίου μειώνεται κατά πενήντα τοις εκατό (50%), εφόσον η αίτηση προς χορήγηση άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. αφορά παράρτημα, το οποίο εγκαθίσταται εκτός της Περιφέρειας Αττικής, εξαιρουμένης της Περιφερειακής Ενότητας Νήσων Αττικής, καθώς και εκτός της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας,

ε) παράβολο εξακοσίων χιλιάδων (600.000,00) ευρώ ανά αίτηση, η οποία αφορά στην άδεια εγκατάστασης και λειτουργίας από μία (1) έως τρεις (3) Σχολές. Το ύψος

του παραβόλου του πρώτου εδαφίου μειώνεται κατά πενήντα τοις εκατό (50%), εφόσον η αίτηση προς χορήγηση άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. αφορά παράρτημα, το οποίο εγκαθίσταται εκτός της Περιφέρειας Αττικής, εξαιρουμένης της Περιφερειακής Ενότητας Νήσων Αττικής, καθώς και εκτός της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας,

στ) βεβαίωση χώρου κύριας χρήσης από κατά νόμο αρμόδιο ιδιώτη μηχανικό σύμφωνα με την παρ. 8 του άρθρου 107 του ν. 4495/2017 (Α' 167), στην οποία αναγράφονται η ακριβής θέση του ακινήτου, το συνολικό εμβαδόν του κύριου χώρου μετά των παραρτημάτων αυτού, η βεβαίωση χρήσης γης από την οικεία Υπηρεσία Δόμησης (ΥΔΟΜ), στην οποία βεβαιώνεται ότι ο χώρος είναι νομίμως υφιστάμενος, αναφορικά με την κατασκευή και τη χρήση του ως εκπαιδευτηρίου, και πληροί τις νόμιμες προϋποθέσεις χώρου κύριας χρήσης για να λειτουργήσει ως εκπαιδευτήριο, σύμφωνα με τον ισχύοντα Οικοδομικό και Κτιριοδομικό Κανονισμό, τον Κανονισμό Πυροπροστασίας, τις εκάστοτε ισχύουσες γενικές και ειδικές πολεοδομικές διατάξεις, καθώς και τις κτιριολογικές προδιαγραφές της ειδικής νομοθεσίας. Η ανωτέρω βεβαίωση συνοδεύεται από:

στα) ευκρινή φωτοαντίγραφα όλων των δημόσιων εγγράφων περί της πολεοδομικής νομιμότητας: οικοδομικής αδείας, αναθεώρησης ή ενημέρωσης οικοδομικής αδείας, έγκρισης εργασιών δόμησης μικρής κλίμακας, απόφασης εξαιρέσεως από κατεδάφιση, άδειας νομιμοποίησης, βεβαίωσης περαίωσης της διαδικασίας υπαγωγής σε διατάξεις αναστολής επιβολής κυρώσεων, βεβαίωσης εξόφλησης ποσού τριάντα τοις εκατό (30%) του ενιαίου ειδικού προστίμου και

στβ) ευκρινή αντίγραφα εγκεκριμένων κατόψεων - τομών του χώρου όπου πρόκειται να λειτουργήσει το εκπαιδευτήριο, στα οποία αποτυπώνονται όλοι οι χώροι του. Εφόσον λόγω κτιριολογικών προδιαγραφών είναι απαραίτητη η απεικόνιση επιπρόσθετων στοιχείων επί των ανωτέρω εγκεκριμένων σχεδίων, είναι δυνατή η αποτύπωση αυτών στα ανωτέρω αντίγραφα με ευθύνη του ιδιώτη μηχανικού ή η σύνταξη νέου σχεδίου που θα συνοδεύει το ανωτέρω αντίγραφο. Τα αντίγραφα των εγκεκριμένων κατόψεων προέρχονται είτε από το πληροφοριακό σύστημα έκδοσης οικοδομικών αδειών e-adeies, είτε από το πληροφοριακό σύστημα δηλώσεων αυθαιρέτων, είτε από το έντυπο αρχείο της ΥΔΟΜ, ανάλογα με το είδος της νομιμοποιητικής πράξης της υποπερ. εα), ηλεκτρονικής ή έντυπης.

3. Στα δικαιολογητικά του δεύτερου υποφακέλου περιλαμβάνονται τα εξής:

α) Εσωτερικός Κανονισμός του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε.,

β) τα προσφερόμενα αναγνωρισμένα από το μητρικό ίδρυμα προγράμματα σπουδών με τον πλήρη φάκελο διάρθρωσης και οργάνωσής τους, τα οποία οδηγούν στην απονομή του αντίστοιχου τίτλου σπουδών,

γ) οι διοικητικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες, που προσφέρονται από το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. στους φοιτητές,

δ) πλήρη στοιχεία για τα κριτήρια επιλογής, εισαγωγής, αξιολόγησης και αποφοίτησης, που εφαρμόζονται από το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε., σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 147 και την περ. β' της παρ. 2 του άρθρου 151, ε) καθορισμός της διάρκειας σπουδών των προσφερόμενων προγραμμάτων σπουδών,

στ) το ύψος των διδάκτρων, το ποσό των υποτροφιών και κάθε άλλη οικονομική επιβάρυνση που προβλέπεται για κάθε φοιτητή κατά τη διάρκεια του προγράμματος των σπουδών του,

ζ) σχέδιο ανάπτυξης προγραμμάτων σπουδών, το οποίο περιλαμβάνει: ζα) τα προσφερόμενα μαθήματα ανά πρόγραμμα σπουδών και ανά έτος, ζβ) τον αριθμό του εκπαιδευτικού προσωπικού ανά γνωστικό αντικείμενο κατ' έτος έως την ολοκλήρωση του κύκλου σπουδών, ζγ) τα περιγράμματα θέσεων του εκπαιδευτικού προσωπικού και ζδ) τον αριθμό του εκτιμώμενου, εκπαιδευτικού και ερευνητικού, προσωπικού,

η) τον αριθμό του εκτιμώμενου διοικητικού/τεχνικού προσωπικού και των φοιτητών που δύνανται να φοιτήσουν,

θ) πρόγραμμα ερευνητικής δραστηριότητας σύμφωνα με το άρθρο 149,

ι) πενταετής οικονομοτεχνική μελέτη βιωσιμότητας, στην οποία καταγράφεται όλη η κινητή και ακίνητη περιουσία του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε., υπογεγραμμένη από ορκωτούς ελεγκτές/λογιστές,

ια) στρατηγική διασφάλισης ποιότητας, η οποία περιλαμβάνει την ανάπτυξη και λειτουργία εσωτερικού συστήματος διασφάλισης ποιότητας (Ε.Σ.Δ.Π.),

ιβ) μελέτη συνεπειών, με την οποία i) τεκμηριώνεται η συμβατότητα του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. με το πρόγραμμα εθνικής στρατηγικής για την ανώτατη εκπαίδευση, και ii) καταγράφεται και αξιολογείται η προστιθέμενη αξία για την ανώτατη εκπαίδευση από την εγκατάσταση και λειτουργία του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. και από την εφαρμογή του σχεδίου ανάπτυξης της παρ. ζ).

4. Από το παράβολο της περ. δ) της παρ. 2 ποσοστό ύψους πενήντα τοις εκατό (50%) εισπράττεται ως έσοδο του κρατικού προϋπολογισμού.

Άρθρο 139

Άδεια εγκατάστασης και λειτουργίας των παραρτημάτων - Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

1. Η διαδικασία για την έκδοση άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας παραρτήματος, υπό τη μορφή Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.), εκκινεί με την υποβολή αίτησης από το μητρικό ίδρυμα ή από νομίμως εξουσιοδοτημένο πρόσωπο από το μητρικό ίδρυμα.

2. Η αίτηση της παρ. 1 υποβάλλεται στο αρμόδιο Τμήμα με τα νόμιμα δικαιολογητικά του άρθρου 138.

3. Το αρμόδιο Τμήμα διαβιβάζει αμελλητί: α) στην Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.) την αίτηση με τα δικαιολογητικά των περ. α), β) και γ) της παρ. 2, καθώς και τα δικαιολογητικά της παρ. 3 του άρθρου 138, προκειμένου να τα εξετάσει και να αποστείλει τη σύμφωνη γνώμη της στο αρμόδιο Τμήμα, β) στον Εθνικό Ορ-

γανισμό Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.) τα δικαιολογητικά των περ. ε), στ), ζ) και η) της παρ. 2 του άρθρου 138, προκειμένου να τα εξετάσει και να αποστείλει γνώμη ως προς τη συνδρομή των κτιριολογικών προϋποθέσεων. Στην περίπτωση του δευτέρου εδαφίου της παρ. 7, το αρμόδιο Τμήμα διαβιβάζει τα δικαιολογητικά των περ. α), β) και γ) της παρ. 2 του άρθρου 138 αμελλητί και στο Υπουργείο Εξωτερικών.

4. Οι ενέργειες του προηγούμενου εδαφίου ολοκληρώνονται από τους αρμόδιους φορείς εντός προθεσμίας εκατόν είκοσι (120) ημερών. Η προθεσμία του προηγούμενου εδαφίου ισχύει στην περίπτωση υποβολής αίτησης για άδεια εγκατάστασης και λειτουργίας παραρτήματος που περιλαμβάνει έως πέντε (5) Σχολές και αυξάνεται κατά είκοσι (20) ημέρες για κάθε επιπλέον Σχολή.

5. Κατά το στάδιο ελέγχου των δικαιολογητικών των αιτούντων η ΕΘ.Α.Α.Ε. και ο Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π. δύνανται να τάσουν αποκλειστικές προθεσμίες στους αιτούντες της παρ. 1 προς συμπλήρωση, εξειδίκευση ή αποστολή διευκρινίσεων. Για εξαιρετικούς λόγους, αν η ΕΘ.Α.Α.Ε. ή ο Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π. κρίνουν ότι πρέπει να υποβληθούν διευκρινίσεις από τους αιτούντες της παρ. 1, η ως άνω προθεσμία δύναται να παραταθεί με απόφαση του αρμοδίου οργάνου της Γενικής Γραμματείας Ανώτατης Εκπαίδευσης μία (1) μόνο φορά για κάθε φορέα, κατόπιν τεκμηριωμένου αιτήματος της ΕΘ.Α.Α.Ε. ή του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., το οποίο υποβάλλεται εντός προθεσμίας δεκαπέντε (15) ημερών πριν από την παρέλευση της αρχικής προθεσμίας.

6. Το αρμόδιο Τμήμα, μετά την περάτωση των διαδικασιών των παρ. 3 έως 5, ελέγχει τα δικαιολογητικά των παρ. 2 και 3 του άρθρου 138, προκειμένου να εκδοθεί η απόφαση της παρ. 1. Το αρμόδιο Τμήμα δύναται να ζητεί συμπληρώσεις και διευκρινίσεις από τους αιτούντες της παρ. 1.

7. Η άδεια της παρ. 1 χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, κατόπιν σύμφωνης γνώμης της ΕΘ.Α.Α.Ε. και γνώμης του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.. Ειδικά, αν το μητρικό ίδρυμα είναι εγκατεστημένο εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, απαιτείται γνώμη του Υπουργού Εξωτερικών, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του. Η απόφαση του πρώτου εδαφίου με συνημμένα το Καταστατικό και τον Εσωτερικό Κανονισμό ως Παράρτημα Α' και Β', αντίστοιχα, δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και καταχωρείται στο Μητρώο Ν.Π.Π.Ε. του άρθρου 144.

8. Η ΕΘ.Α.Α.Ε. χορηγεί σύμφωνη γνώμη σχετικά με τη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 137, οι οποίες εμπίπτουν στην αρμοδιότητά της, και τη συμβατότητα του υπό αδειοδότηση παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. με το πρόγραμμα εθνικής στρατηγικής για την ανώτατη εκπαίδευση. Μέχρι την ολοκλήρωση του προγράμματος του πρώτου εδαφίου, η ΕΘ.Α.Α.Ε. εκτιμά, κατά περίπτωση, τη θετική ή αρνητική συνεισφορά του υπό αδειοδότηση παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. στην ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΘ.Α.Α.Ε. λαμβάνει υπόψη τον αριθμό, το είδος και τα χαρακτηριστικά των παραρτημάτων - Ν.Π.Π.Ε., για τα οποία ζητείται αδειοδότηση, καθώς και τα αντίστοιχα δεδομένα των δημό-

σιων Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, ιδίως όσων εδρεύουν εκτός της Περιφέρειας Αττικής, εξαιρουμένης της Περιφερειακής Ενότητας Νήσων Αττικής, καθώς και εκτός της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας.

9. Η απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού περί χορήγησης άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε., καθώς και η απόφαση ανάκλησης της παρ. 1 του άρθρου 142 προσβάλλονται με αίτηση ακύρωσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Άρθρο 140

Νέες Σχολές - Νέα προγράμματα σπουδών

Το παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) κατά τη λειτουργία του δύναται να αιτείται συμπληρωματικά την προσθήκη Σχολών και προγραμμάτων σπουδών με τη διαδικασία του άρθρου 139, υποβάλλοντας τα εξής δικαιολογητικά:

- α) επικαιροποιημένη απόφαση του μητρικού ιδρύματος της περ. α) της παρ. 2 του άρθρου 138,
- β) επικαιροποιημένη εκπαιδευτική συμφωνία της περ. β) της παρ. 2 του άρθρου 138,
- γ) εγγυητική επιστολή της περ. γ) της παρ. 2 του άρθρου 138, όταν η αίτηση αφορά νέα Σχολή,
- δ) παράβολο της περ. δ) της παρ. 2 του άρθρου 138, όταν η αίτηση αφορά νέα Σχολή,
- ε) επικαιροποιημένο Εσωτερικό Κανονισμό της περ. α) της παρ. 3 του άρθρου 138,
- στ) καθορισμό ύψους διδάκτρων της περ. στ) της παρ. 3 του άρθρου 138,
- ζ) καθορισμό διάρκειας σπουδών του νέου προσφερόμενου προγράμματος σπουδών της περ. ε) της παρ. 3 του άρθρου 138 και
- η) καθορισμό του εκπαιδευτικού προσωπικού της περ. ζ) της παρ. 3 του άρθρου 138.

Άρθρο 141

Υποχρέωση ενημέρωσης

1. Το παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) υποβάλλει αίτηση στο Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού για οποιαδήποτε μεταβολή, που σχετίζεται με τις διατάξεις του παρόντος και ιδίως με τους εγκριθέντες όρους εγκατάστασης και λειτουργίας του βάσει της απόφασης του άρθρου 139.

2. Η αίτηση της παρ. 1 μετά των δικαιολογητικών διαβιβάζεται από το αρμόδιο Τμήμα στην Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.) προς χορήγηση σύμφωνης γνώμης και έκδοση σχετικής απόφασης του Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού κατά το μέρος που αφορά στη μεταβολή σύμφωνα με το άρθρο 139.

3. Η απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού με συνημμένο το τροποποιημένο καταστατικό της παρ. 2 ή τον Εσωτερικό Κανονισμό δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

4. Το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. υποχρεούται να υποβάλλει μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου κάθε έτους έκθεση πεπραγμένων στον Υπουργό Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού και στον Πρόεδρο της ΕΘ.Α.Α.Ε..

5. Το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. υποβάλλει στην ΕΘ.Α.Α.Ε. ετησίως κάθε αναγκαία πληροφορία σχετική με τη μεταβολή των προγραμμάτων σπουδών, τον αριθμό των Σχολών, καθώς και τα δεδομένα ποιότητας για τις εκπαιδευτικές και ερευνητικές του δραστηριότητες, σύμφωνα με υποδείγματα και διαδικασίες που ορίζει η ΕΘ.Α.Α.Ε., στο πλαίσιο της άσκησης των αρμοδιοτήτων της.

Άρθρο 142

Ανάκληση απόφασης χορήγησης άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας του παραρτήματος - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

1. Η απόφαση της παρ. 1 του άρθρου 139 περί χορήγησης άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας του παραρτήματος - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.), καθώς και οι αποφάσεις των άρθρων 140 και 141 ανακαλούνται με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, ύστερα από πρόταση της Εθνικής Αρχής Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.) ή του Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.), κατά περίπτωση:

α) αν το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. δεν λειτουργήσει για χρονική διάρκεια δύο (2) ημερολογιακών ετών από την ημερομηνία δημοσίευσης στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της απόφασης της παρ. 1 του άρθρου 139,

β) αν συντρέχει παραβίαση διάταξης του νόμου ή των όρων χορήγησης της άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας, ιδίως σε σχέση με τον μη κερδοσκοπικό του χαρακτήρα και την απαιτούμενη εποπτεία του μητρικού ιδρύματος επί του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε., καθώς και την τήρηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας και των κανόνων της παραγωγής ερευνητικού έργου,

γ) αν δεν τηρεί ή δεν συμμορφώνεται με τους συγκεκριμένους όρους πιστοποίησης των προγραμμάτων σπουδών, ιδίως αν το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. παύει να παρέχει τουλάχιστον τρία (3) πιστοποιημένα από την ΕΘ.Α.Α.Ε. προγράμματα πρώτου κύκλου σπουδών, με την επιφύλαξη της περ. β' του άρθρου 137.

2. Εφόσον διαπιστωθεί από το αρμόδιο Τμήμα ή από την ΕΘ.Α.Α.Ε. ή από τον Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., στο πλαίσιο των ελέγχων, ότι συντρέχουν περιπτώσεις της παρ. 1, το αρμόδιο Τμήμα κοινοποιεί προς το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. έγγραφο περί συμμόρφωσής του, τάσσοντας εύλογη προθεσμία προκειμένου να προβεί σε ενέργειες συμμόρφωσης. Αν το αρμόδιο Τμήμα, μετά από εισήγηση της ΕΘ.Α.Α.Ε. ή του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., κρίνει τη συμμόρφωση του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. ικανοποιητική, περατώνεται η διαδικασία. Σε αντίθετη περίπτωση, το αρμόδιο Τμήμα κοινοποιεί αμελλητί κλήση στο παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. προς παροχή εξηγήσεων. Εφόσον το αρμόδιο Τμήμα κρίνει μη ικανοποιητικές τις απόψεις του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε., αποστέλλει ερώτημα στην ΕΘ.Α.Α.Ε. ή στον Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π. μαζί με τον σχετικό φάκελο προς διατύπωση σύμφωνης ή απλής γνώμης, αντίστοιχα μετά την έκδοση της οποίας εκδίδεται απόφαση ανάκλησης της παρ. 1.

3. Ο Υπουργός Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού δύναται, με απόφασή του, να αναστείλει προσω-

ρινά τη χορήγηση τίτλων σπουδών από το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε., ύστερα από εισήγηση του αρμόδιου Τμήματος, από την επόμενη της αποστολής του εγγράφου συμμόρφωσης του πρώτου εδαφίου της παρ. 2 έως τη λήψη ικανοποιητικών μέτρων συμμόρφωσης.

4. Αν ανακληθεί η απόφαση της παρ. 1 του άρθρου 139 και των άρθρων 140 και 141 επέρχονται οι ακόλουθες συνέπειες:

α) καταπίπτει η εγγυητική επιστολή της περ. γ) της παρ. 2 του άρθρου 138, από το ποσό της οποίας, κατά προτεραιότητα, καταβάλλονται οι αμοιβές του προσωπικού έως το τέλος του ακαδημαϊκού έτους, καθώς και οι πάσης φύσεως υποχρεώσεις προς τρίτους, και

β) το μητρικό ίδρυμα καθίσταται πλέον υπεύθυνο για την ολοκλήρωση των σπουδών των εγγεγραμμένων φοιτητών και τη χορήγηση των σχετικών τίτλων σπουδών.

5. Με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, αναστέλλεται η δυνατότητα του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. να εγγράφει νέους φοιτητές σε πρόγραμμα σπουδών που απώλεσε την πιστοποίησή του από την ΕΘ.Α.Α.Ε., κατά τα οριζόμενα στην εκπαιδευτική συμφωνία μεταξύ μητρικού ιδρύματος και παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε..

6. Το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. εξασφαλίζει τη συνέχεια και την ολοκλήρωση των σπουδών των εγγεγραμμένων φοιτητών, είτε στο μητρικό ίδρυμα είτε σε άλλο παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. βάσει σχετικής συμφωνίας, που έχει υπογράψει στις περιπτώσεις των παρ. 4 και 5.

7. Η απόφαση της παρ. 1 περί ανάκλησης της άδειας αποστέλλεται απευθείας στο μητρικό ίδρυμα από το αρμόδιο Τμήμα.

Άρθρο 143 Κυρώσεις

1. Οι διοικητικές κυρώσεις για παράβαση του παρόντος νόμου επιβάλλονται στο παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.), που εδρεύει στην ημεδαπή και στον νόμιμο εκπρόσωπό του με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, κατόπιν εισήγησης του Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.) για τις υποπερ. αε) και βδ) των περ. α) και β) αντιστοίχως της παρ. 2 ή της Εθνικής Αρχής Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.) σε κάθε άλλη περίπτωση, και είναι ανάλογες ιδίως με το είδος και τη βαρύτητα της παράβασης και την τυχόν υποτροπή. Η διοικητική κύρωση για την παράβαση της υποπερ. αδ) της περ. α) της παρ. 2 επιβάλλεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού και Περιβάλλοντος και Ενέργειας, κατόπιν εισήγησης του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.. Για την υποπερ. αε) της περ. α) της παρ. 2 απαιτείται εισήγηση της ΕΘ.Α.Α.Ε. ή του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π. ή και των δύο φορέων.

2. Ειδικότερα:

α. Στο παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. επιβάλλονται πρόστιμα στις ακόλουθες περιπτώσεις:

αα) για τη λειτουργία του χωρίς κατοχή άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας,

αβ) για την παράλειψη ορισμού νόμιμου εκπροσώπου του,

αγ) για την απασχόληση εκπαιδευτικού προσωπικού κατά παράβαση των υποχρεώσεων του σύμφωνα με τα άρθρα 153 και 154,

αδ) για την παράβαση των υποχρεώσεων αναφορικά με τις κτιριολογικές υποδομές ή για οποιαδήποτε μεταβολή των εγκεκριμένων χώρων, χωρίς την τήρηση της διαδικασίας της παρ. 2 του άρθρου 141,

αε) για παρεμπόδιση ελέγχου από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, από την ΕΘ.Α.Α.Ε. και από τον Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.,

αστ) για μη ενημέρωση του Μητρώου Ν.Π.Π.Ε. για οποιαδήποτε αλλαγή που αφορά στη λειτουργία του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε., και

β. Στον νόμιμο εκπρόσωπο του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. επιβάλλονται οι ακόλουθες κυρώσεις ανά περίπτωση:

βα) για διεύθυνση παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. που στερείται άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας, η ποινή της προσωρινής στέρησης για δύο (2) έτη της δυνατότητας διεύθυνσης οποιουδήποτε παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε.,

ββ) για παράλειψη κατάθεσης, εντός των προβλεπόμενων προθεσμιών, των καταστάσεων εκπαιδευτικού προσωπικού και φοιτητών, πρόστιμο,

βγ) για την απασχόληση εκπαιδευτικού προσωπικού κατά παράβαση των υποχρεώσεων που προβλέπονται στα άρθρα 153 και 154, πρόστιμο ανά διδάσκοντα.

βδ) για την παράβαση των υποχρεώσεων του άρθρου 137 που προβλέπονται αναφορικά με τις κτιριολογικές υποδομές, πρόστιμο και

βε) για τη χορήγηση τίτλου σπουδών κατά παράβαση του άρθρου 146, πρόστιμο ανά περίπτωση.

3. Οι αποφάσεις, με τις οποίες επιβάλλονται οι κυρώσεις των παρ. 1 και 2, εκδικάζονται ως διαφορές ουσίας από το Διοικητικό Πρωτοδικείο της έδρας του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε., κατά τα οριζόμενα στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (ν. 2717/1999, Α' 97).

Άρθρο 144

Μητρώο Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

1. Στο αρμόδιο Τμήμα τηρείται Μητρώο των παραρτημάτων - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.), στο οποίο καταχωρούνται: α) η άδεια του άρθρου 139 για το εν λόγω παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. μαζί με το συνημμένο καταστατικό και εσωτερικό κανονισμό, από την καταχώρηση της οποίας επέρχονται τα έννομα αποτελέσματά της, β) τα πιστοποιημένα προγράμματα σπουδών του καθενός, γ) ο κατάλογος του εκπαιδευτικού προσωπικού τους και δ) οι τύποι τίτλων σπουδών που απονέμουν. Στο Μητρώο των Ν.Π.Π.Ε. καταχωρούνται και τηρούνται, επιπλέον, όλα τα συνοδευτικά έγγραφα, τα οποία υποβάλλονται από τα μητρικά ιδρύματα για τη χορήγηση των αδειών της παρ. 1 του άρθρου 139, οι εκθέσεις αξιολόγησης και κάθε άλλο σχετικό έγγραφο που προβλέπεται από τις διατάξεις του παρόντος.

2. Στον ιστότοπο του άρθρου 155 αναρτώνται όσα προβλέπονται στο πρώτο εδάφιο της παρ. 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Άρθρο 145

Πιστοποίηση προγραμμάτων σπουδών

1. Το παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) προσφέρει προγράμματα σπουδών, που έχουν αναγνωρισθεί από το μητρικό ίδρυμα.

2. Τα προγράμματα σπουδών της παρ. 1 δύνανται να προτείνονται είτε κατά την υποβολή της αίτησης του άρθρου 139, είτε σε οποιοδήποτε άλλο χρονικό σημείο σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 140.

3. Κάθε παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. οργανώνει προγράμματα σπουδών, που διαρθρώνονται σε τρεις (3) κύκλους, κατά τους όρους και τις προϋποθέσεις που οργανώνονται στο μητρικό ίδρυμα, σε αντιστοιχία με τα επίπεδα 6, 7 και 8 του Εθνικού και Ευρωπαϊκού Πλαισίου Προσόντων, σύμφωνα με το άρθρο 47 του ν. 4763/2020 (Α' 254), περί της αρχιτεκτονικής δομής και των περιγραφικών δεικτών επιπέδων πλαισίου.

4. Η Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.) αξιολογεί και πιστοποιεί την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε., με βάση συγκεκριμένα, προκαθορισμένα, ποσοτικά και ποιοτικά κριτήρια και δείκτες, εναρμονισμένα με τις Αρχές και Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διασφάλιση της Ποιότητας στον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης του άρθρου 9 του ν. 4653/2020 (Α' 12).

5. Αντικείμενο της πιστοποίησης είναι η διασφάλιση της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης, καθώς και η αποτελεσματικότητα και διαφάνεια της συνολικής λειτουργίας των παραρτημάτων - Ν.Π.Π.Ε.. Η πιστοποίηση αφορά στο εσωτερικό σύστημα διασφάλισης της ποιότητας που έχει αναπτύξει το κάθε παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε., όσο και τα προγράμματα σπουδών και των τριών (3) κύκλων σπουδών, που παρέχονται από τα παραρτήματα - Ν.Π.Π.Ε..

6. Η απόφαση της ΕΘ.Α.Α.Ε. για την πιστοποίηση προγραμμάτων σπουδών κοινοποιείται στο αρμόδιο Τμήμα. Με την κοινοποίηση του πρώτου εδαφίου δύναται να εκκινεί το πρόγραμμα σπουδών του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε..

7. Η απόφαση πιστοποίησης της παρ. 4 προσβάλλεται με αίτηση ακύρωσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Άρθρο 146

Τίτλοι σπουδών

1. Κάθε παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.), το οποίο παρέχει πρόγραμμα σπουδών αναγνωρισμένο από το μητρικό ίδρυμα και πιστοποιημένο από την Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.), σύμφωνα με τους όρους του παρόντος, χορηγεί στους αποφοίτους του τίτλο σπου-

δών του μητρικού ιδρύματος. Πριν από τη χορήγηση τίτλων σπουδών, το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. αποστέλλει στο αρμόδιο Τμήμα σχετική ενημέρωση με συνημμένο κατάλογο αποφοίτων, καθώς και το σώμα των τίτλων σπουδών και το αρμόδιο Τμήμα προβαίνει στη σφράγιση τους.

2. Ο τίτλος σπουδών, που απονέμεται υπό τις προϋποθέσεις της παρ. 1, αναγνωρίζεται από το ελληνικό κράτος υπό την προϋπόθεση ότι περιλαμβάνεται στο Εθνικό Μητρώο Τύπων Τίτλων Σπουδών Αναγνωρισμένων Ιδρυμάτων της Αλλοδαπής, το οποίο τηρεί ο Διεπιστημονικός Οργανισμός Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης (Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π.), σύμφωνα με το άρθρο 304 του ν. 4957/2022 (Α' 141). Ο απονεμηθείς τίτλος σπουδών δεν υποβάλλεται στη διαδικασία ακαδημαϊκής αναγνώρισης τίτλου σπουδών στον Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π..

Άρθρο 147

Φοιτητές με δικαίωμα εγγραφής - Μητρώο φοιτητών και Αξιολόγηση - Αποφοίτηση

1. Το παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) τηρεί μητρώο φοιτητών, στο οποίο καταγράφονται τα στοιχεία των φοιτητών κατά την έναρξη των σπουδών τους, οι βαθμολογίες τους, οι ακαδημαϊκές τους υποχρεώσεις και κάθε άλλο στοιχείο, το οποίο προβλέπεται με βάση τον Εσωτερικό Κανονισμό.

2. Δικαίωμα εγγραφής στα προγράμματα πρώτου κύκλου σπουδών των αναγνωρισμένων των παραρτημάτων - Ν.Π.Π.Ε. έχουν:

α) οι Έλληνες ή αλλοδαποί πολίτες κάτοχοι απολυτηρίου Γενικού Λυκείου (ΓΕ.Λ.) ή Επαγγελματικού Λυκείου (ΕΠΑ.Λ.) με μέσο όρο στα τέσσερα (4) πανελλαδικά εξεταζόμενα μαθήματα τους μεγαλύτερο ή ίσο με την ελάχιστη βάση εισαγωγής, η οποία προκύπτει από τον μικρότερο εκ των μέσων όρων των βαθμολογιών του συνόλου των εξεταζομένων ανά επιστημονικό πεδίο, πολλαπλασιαζόμενο με τον συντελεστή μηδέν κόμμα οκτώ (0,8) κατά το έτος συμμετοχής τους,

β) οι κάτοχοι ισότιμων απολυτηρίων τίτλων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Δ.Ε.) αναγνωρισμένων ξένων σχολείων της ημεδαπής (επιπέδου 4 του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων),

γ) οι κάτοχοι διεθνών απολυτηρίων τίτλων Δ.Ε. που χορηγούνται από σχολεία της ημεδαπής ή της αλλοδαπής, οι αλλοδαποί πολίτες κάτοχοι ισοδύναμου του Λυκείου απολυτηρίου τίτλου Δ.Ε. ή ισοδύναμου τίτλου επαγγελματικής εκπαίδευσης που τους παρέχει δικαίωμα εισαγωγής στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας στην οποία φοιτούν.

3. Για τους αποφοίτους της περ. α) της παρ. 2, πριν από το σχολικό έτος 2021-2022, καθώς και όσους είναι κάτοχοι πτυχίου πρώτου κύκλου σπουδών, εφαρμόζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις, οι οποίοι έχουν τεθεί από το μητρικό ίδρυμα για την επιλογή και εισαγωγή φοιτητών.

4. Για την εφαρμογή του παρόντος το Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού τηρεί, ενημερώνει και δημοσιοποιεί στον ιστότοπό του καταλόγους με ισότιμους του Λυκείου απολυτηρίου τίτλους δευτερο-

βάθμιας γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης ανά χώρα της αλλοδαπής.

5. Δικαίωμα εγγραφής στα προγράμματα δεύτερου και τρίτου κύκλου σπουδών έχουν οι κάτοχοι αναγνωρισμένων τίτλων πρώτου κύκλου σπουδών αναγνωρισμένων ιδρυμάτων της ημεδαπής, καθώς και αναγνωρισμένων ιδρυμάτων της αλλοδαπής, τα οποία περιλαμβάνονται στα μητρώα του Διεπιστημονικού Οργανισμού Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης (Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π.), σύμφωνα με όσα ορίζονται στον ν. 4957/2022 (Α' 124).

6. Τα πρόσθετα κριτήρια εισαγωγής ανά προγράμματα κύκλων σπουδών περιλαμβάνονται στον Εσωτερικό Κανονισμό και ελέγχονται από την Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.), πριν από την εφαρμογή τους.

Άρθρο 148

Χορήγηση υποτροφιών

1. Τα παραρτήματα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) χορηγούν σε φοιτητές προγραμμάτων σπουδών πρώτου, δεύτερου και τρίτου κύκλου υποτροφίες αριστείας και κοινωνικών κριτηρίων, με κριτήριο την επίδοσή τους στις σπουδές και την ατομική ή την οικογενειακή οικονομική τους κατάσταση.

2. Η χορήγηση υποτροφιών γίνεται σε ποσοστό τουλάχιστον δέκα τοις εκατό (10%) επί των εγγεγραμμένων φοιτητών, ανά ακαδημαϊκό έτος. Το ισοδύναμο ποσό δύναται να χορηγείται σε ευρύτερο αριθμό φοιτητών.

3. Το παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. καταρτίζει κατάλογο που περιλαμβάνει τους υποτρόφους φοιτητές και τα καταβλητέα ποσά υποτροφιών, τον οποίο υποβάλλει προς έλεγχο στο Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, στο τέλος κάθε ακαδημαϊκού έτους.

Άρθρο 149

Ερευνητικό Έργο παραρτήματος - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

1. Το παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) αναπτύσσει ερευνητική δραστηριότητα, η οποία συσχετίζεται ιδίως με τα εγκεκριμένα προσφερόμενα προγράμματα σπουδών, καθώς και με τα αντίστοιχα προγράμματα του μητρικού ιδρύματος.

2. Εντός του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. λειτουργεί Επιτροπή Έρευνας με αποστολή την ανάπτυξη έρευνας, την προαγωγή της γνώσης, της τεχνολογίας και της καινοτομίας, τη διασφάλιση αποτελεσματικής αλληλεπίδρασης μεταξύ της εκπαίδευσης και της έρευνας, καθώς και τη διασύνδεση της έρευνας με την εκπαίδευση, την οικονομία, την κοινωνία και τον πολιτισμό.

3. Στο πλαίσιο επίτευξης της αποστολής της, η Επιτροπή Έρευνας μεριμνά ώστε το εκπαιδευτικό προσωπικό:

- α) να διεξάγει κάθε είδους έρευνα εντός του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε.,
- β) να υλοποιεί ερευνητικά ή αναπτυξιακά προγράμματα,
- γ) να συμβάλει στην εξοικείωση με την έρευνα των φοιτητών των προγραμμάτων σπουδών πρώτου, δεύτερου και τρίτου κύκλου,
- δ) να συμμετέχει σε προγράμματα κινητικότητας ερευνητών,

ε) να συνεργάζεται, ιδίως, με τα ερευνητικά κέντρα και τους ερευνητικούς και τεχνολογικούς φορείς του μητρικού ιδρύματος, καθώς και με άλλα παραρτήματα - Ν.Π.Π.Ε.,

στ) να συμβάλει στη διεθνοποίηση του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. και την προσέλκυση νέων ερευνητών,

ζ) να αναπτύσσει κάθε άλλη δραστηριότητα συναφή με την αποστολή της για την επίτευξη των σκοπών της.

4. Η Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.) αξιολογεί την ερευνητική δραστηριότητα του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. σε ετήσια και περιοδική βάση, σύμφωνα με ειδικά διαμορφωμένα κριτήρια και δείκτες για τη διασφάλιση της ποιότητας του παραγόμενου έργου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ ΟΡΓΑΝΑ - ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Άρθρο 150

Ακαδημαϊκή ελευθερία

Στα παραρτήματα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) κατοχυρώνεται και προστατεύεται η ακαδημαϊκή ελευθερία στην έρευνα και τη διδασκαλία, η οποία αποτελεί θεσμική εγγύηση της αδέσμευτης και απαραβίαστης επιστημονικής σκέψης, έρευνας και διδασκαλίας.

Άρθρο 151

Εσωτερικός Κανονισμός παραρτήματος - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

1. Τα παραρτήματα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) λειτουργούν σύμφωνα με τον Εσωτερικό τους Κανονισμό.

2. Ο Εσωτερικός Κανονισμός περιλαμβάνει τουλάχιστον τα ακόλουθα στοιχεία:

α) τη σύνθεση, τη συγκρότηση, τα καθήκοντα, τις αρμοδιότητες του ακαδημαϊκού οργάνου και των ακαδημαϊκών επιτροπών και συμβουλίων,

β) τον τρόπο επιλογής, εισαγωγής, εγγραφής, αξιολόγησης, εξέλιξης και προαγωγής των φοιτητών του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε.,

γ) τις προϋποθέσεις, τη διαδικασία εκλογής και εξέλιξης του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού του και της κατάταξής του σε βαθμίδες,

δ) τα καθήκοντα, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του διδακτικού ερευνητικού προσωπικού, καθώς και του ειδικού διδακτικού προσωπικού,

ε) τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των φοιτητών, στ) τις συμβουλευτικές υπηρεσίες και τις υπηρεσίες υποστήριξης,

ζ) τον τρόπο λειτουργίας των βιβλιοθηκών, εργαστηρίων και λοιπών εγκαταστάσεων και τον τρόπο πρόσβασης σε αυτές,

η) το καθεστώς συνεργασίας με επισκέπτες διδάσκοντες,

θ) τη σύνθεση, τη συγκρότηση, τις αρμοδιότητες, τους κανόνες λειτουργίας της Επιτροπής Έρευνας του άρθρου 146,

ι) τα προσόντα, τον τρόπο πρόσληψης, τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις, τα δικαιώματα και άλλους όρους υπηρεσίας του διοικητικού και τεχνικού προσωπικού,

ια) τους ειδικότερους όρους, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία χορήγησης υποτροφιών προς τους φοιτητές, καθώς και τις λεπτομέρειες μερικής απασχόλησής τους ή χρηματοδότησής τους έναντι προσφοράς έργου,

ιβ) τον εσωτερικό - πειθαρχικό έλεγχο του εκπαιδευτικού προσωπικού, καθώς και των φοιτητών, και

ιγ) τη διαδικασία αποφοίτησης και απονομής των τίτλων σπουδών στους φοιτητές του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε., κατά τους όρους και τις προϋποθέσεις που ισχύουν στο μητρικό ίδρυμα, σύμφωνα με τις αρχές της διαφάνειας, της ισότητας και της αξιοκρατίας,

ιδ) το πρόγραμμα σπουδών, το περιεχόμενο των μαθημάτων, τη διδασκαλία και τις μεθόδους αξιολόγησης, τους κανονισμούς σπουδών προόδου και αποφοίτησης,

ιε) την έγκριση διδασκόντων που έχουν ισότιμα προσόντα των αντίστοιχων του μητρικού Πανεπιστημίου, την έγκριση θεμάτων εξετάσεων, τη συμμετοχή και έγκριση βαθμολογιών και αποτελεσμάτων εξετάσεων,

ιστ) τις διαδικασίες ελέγχου ποιότητας, τους επιλεγμένους εσωτερικούς αξιολογητές για κάθε πρόγραμμα και για την πρόοδο των φοιτητών, τους τυχόν εξωτερικούς εξεταστές για κάθε μάθημα και για την αξιολόγηση των φοιτητών, τη συμμετοχή στην επιτροπή εξετάσεων και αξιολόγησης φοιτητών, το περιβάλλον φοίτησης και τις παρεχόμενες υπηρεσίες και

ιζ) τα κριτήρια προσδιορισμού των διδασκόντων.

3. Ο Εσωτερικός Κανονισμός εγκρίνεται με την απόφαση της παρ. 7 του άρθρου 139 και μεταβάλλεται με την ίδια διαδικασία.

Άρθρο 152

Ακαδημαϊκά όργανα του παραρτήματος - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

1. Σε κάθε παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) λειτουργεί ακαδημαϊκό όργανο, το οποίο απαρτίζεται από μέλη του εκπαιδευτικού προσωπικού του, που εκπροσωπούν τις Σχολές του, τα οποία αποφασίζουν για τα ζητήματα της καθημερινής ακαδημαϊκής λειτουργίας και προτείνουν στρατηγικές που σχετίζονται με την ερευνητική, εκπαιδευτική και ακαδημαϊκή αποστολή του. Το μητρικό ίδρυμα διατηρεί τον αποφασιστικό του ρόλο επί όλων των ακαδημαϊκών ζητημάτων.

2. Κάθε παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. υποστηρίζεται για τη λειτουργία του από Επιτροπές και Συμβούλια που αποτελούνται από εκπαιδευτικό προσωπικό.

Άρθρο 153

Διδακτικό ερευνητικό προσωπικό

1. Σε κάθε παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) υπηρετεί διδακτικό ερευνητικό προσωπικό στον τομέα διδασκαλίας και έρευνας. Το ενενήντα τοις εκατό (90%) τουλάχιστον είναι κάτοχοι διδακτορικού σε θέμα συναφές με το αντικείμενο της διδασκαλίας τους και διαθέτει τα ουσιαστικά προ-

σόντα, που απαιτούνται για την κατοχή θέσης διδακτικού προσωπικού αντίστοιχης βαθμίδας όπως επιστημονικές δημοσιεύσεις, ανακοινώσεις σε συνέδρια και μεταδιδακτορική έρευνα, με βάση τις αντίστοιχες προϋποθέσεις του μητρικού ιδρύματος, που περιλαμβάνονται στον Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας. Δεν είναι απαραίτητη η κατοχή διδακτορικού διπλώματος για μέλη διδακτικού ερευνητικού προσωπικού, αν η προς πλήρωση θέση αφορά σε γνωστικό αντικείμενο εξαιρετικής και αδιαμφισβήτητης ιδιαιτερότητας, για τα οποία δεν είναι δυνατή ή συνήθης η εκπόνηση διδακτορικής διατριβής κατά τους κανόνες της οικείας τέχνης ή επιστήμης.

2. Τα κριτήρια εκλογής και εξέλιξης εγκρίνονται από το μητρικό ίδρυμα και τηρούν τις αρχές της διαφάνειας, της λογοδοσίας, της αξιοκρατίας, της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της ποιοτικής παροχής υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης.

3. Η οργάνωση και η παροχή ακαδημαϊκού έργου, στο οποίο περιλαμβάνεται κατεξοχήν το διδακτικό και το ερευνητικό έργο, γίνονται σύμφωνα με την αρχή της ακαδημαϊκής ελευθερίας.

4. Ο αριθμός των μελών του διδακτικού ερευνητικού προσωπικού πλήρους απασχόλησης καθορίζεται από το είδος και το μέγεθος του προσφερόμενου προγράμματος σπουδών, όπως πιστοποιείται από την Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.), και δεν μπορεί να είναι κατώτερος των τριάντα (30) για το παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.).

5. Η επιλογή των μελών του διδακτικού ερευνητικού προσωπικού του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε. εγκρίνεται από το μητρικό ίδρυμα και αποστέλλεται στο αρμόδιο Τμήμα προς έλεγχο των προϋποθέσεων της παρ. 1.

Άρθρο 154

Ειδικό διδακτικό προσωπικό, διοικητικό και τεχνικό προσωπικό

1. Σε κάθε παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) δύναται να υπηρετεί ειδικό διδακτικό προσωπικό με προσόντα, τρόπους επιλογής και όρους υπηρεσίας, αντίστοιχους με εκείνους του μητρικού ιδρύματος, εφόσον αυτό προβλέπεται ρητά στον Εσωτερικό Κανονισμό και εφόσον τα κριτήρια και η διαδικασία επιλογής και εξέλιξης συνάδουν με τις αρχές της διαφάνειας, της λογοδοσίας, της αξιοκρατίας, της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της ποιοτικής παροχής υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης.

2. Σε κάθε παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. προσλαμβάνονται διοικητικοί και τεχνικοί υπάλληλοι σε κατάλληλη διοικητική δομή.

Άρθρο 155

Ιστότοποι παραρτημάτων - Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης

1. Τα παραρτήματα - Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) τηρούν επίσημο ιστότοπο και εφαρμόζουν τις αρχές της διαφάνειας και δημοσιότητας. Στον ιστότοπο των παραρτημάτων - Ν.Π.Π.Ε. αναρτώνται υποχρεωτικά:

(α) τα στοιχεία των μελών του εκπαιδευτικού προσωπικού τους, καθώς και ο σύνδεσμος της ιστοσελίδας κάθε ακαδημαϊκής μονάδας,

(β) όλα τα προγράμματα σπουδών πρώτου, δεύτερου και τρίτου κύκλου που παρέχονται από το παράρτημα - Νομικού Προσώπου Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.),

(γ) το ύψος των διδάκτρων και των άλλων οικονομικών επιβαρύνσεων που προβλέπονται για τους φοιτητές κατά τη διάρκεια του προγράμματος των σπουδών τους και των χορηγούμενων υποτροφιών,

(δ) οι επιμέρους ακαδημαϊκές και ερευνητικές δομές και εργαστήρια,

(ε) το διοικητικό προσωπικό του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε., τα στοιχεία επικοινωνίας του και ο σύνδεσμος της ιστοσελίδας κάθε ακαδημαϊκής ή ερευνητικής δομής,

(στ) ο Εσωτερικός Κανονισμός λειτουργίας του και

(ζ) κάθε άλλο στοιχείο που ορίζεται στον Εσωτερικό Κανονισμό του παραρτήματος - Ν.Π.Π.Ε..

2. Κάθε παράρτημα - Ν.Π.Π.Ε. αναπτύσσει και λειτουργεί ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα, το οποίο διασυνδέεται με τα πληροφοριακά συστήματα του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού και της Εθνικής Αρχής Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.).

ΜΕΡΟΣ Ε΄

ΛΟΙΠΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ ΕΘΝΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΡΟΣΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Άρθρο 156

Πιστοποίηση επαγγελματικών περιγραμμάτων από τον Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού - Αντικατάσταση παρ. 4 άρθρου 3 ν. 3369/2005

Η παρ. 4 του άρθρου 3 του ν. 3369/2005 (Α' 171), περί πιστοποίησης επαγγελματικών περιγραμμάτων, αντικαθίσταται ως εξής:

«4.α) Η πιστοποίηση των επαγγελματικών περιγραμμάτων γίνεται με απόφαση του Δ.Σ. του Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.), μετά από γνώμη επιτροπής, η οποία συστήνεται στον Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π. και στην οποία μετέχουν:

αα) Ένας (1) εκπρόσωπος του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., ως πρόεδρος της επιτροπής, ο οποίος ορίζεται με τον αναπληρωτή του, με απόφαση του Δ.Σ. του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π..

αβ) Ένας (1) εκπρόσωπος του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, ο οποίος ορίζεται με τον αναπληρωτή του, από τον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

αγ) Ένας (1) εκπρόσωπος των εργοδοτών με τον αναπληρωτή του, οι οποίοι ορίζονται εντός δέκα (10)

ημερών από την έγγραφη πρόσκληση του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., από την τριτοβάθμια αντιπροσωπευτική οργάνωσή τους, στην αρμοδιότητα της οποίας εντάσσεται το επάγγελμα ή η ειδικότητα, για το οποίο αναπτύσσεται το επαγγελματικό περίγραμμα. Αν το συγκεκριμένο επάγγελμα δεν εκπροσωπείται σε τριτοβάθμιο επίπεδο ή σε κανένα επίπεδο, ορίζονται εκπρόσωποι φορέα του επαγγέλματος και της ειδικότητας και του κλάδου.

αδ) Ένας εκπρόσωπος των εργαζομένων με τον αναπληρωτή του, οι οποίοι ορίζονται εντός δέκα (10) ημερών από την έγγραφη πρόσκληση του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., από την τριτοβάθμια αντιπροσωπευτική οργάνωσή τους, στην αρμοδιότητα της οποίας εντάσσεται το επάγγελμα ή η ειδικότητα, για το οποίο αναπτύσσεται το επαγγελματικό περίγραμμα. Αν το συγκεκριμένο επάγγελμα δεν εκπροσωπείται σε τριτοβάθμιο επίπεδο ή σε κανένα επίπεδο, ορίζονται εκπρόσωποι φορέα του επαγγέλματος ή της ειδικότητας ή του κλάδου.

αε) Ένας εκπρόσωπος που ορίζεται από το εποπτεύον το επάγγελμα Υπουργείο, ο οποίος ορίζεται με τον αναπληρωτή του από τον αρμόδιο Υπουργό, εντός δέκα (10) ημερών από την έγγραφη πρόσκληση του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.. Αν δεν οριστούν εκπρόσωποι του καθ' ύλην αρμόδιου Υπουργείου, στην επιτροπή μετέχει ένας (1) εκπρόσωπος της Γενικής Γραμματείας Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Διά Βίου Μάθησης, με τον αναπληρωτή του, οι οποίοι ορίζονται από τον Γενικό Γραμματέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Διά Βίου Μάθησης εντός πέντε (5) ημερών από την έγγραφη πρόσκληση του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π..

Χρέη Γραμματέα ασκεί υπάλληλος του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., ο οποίος ορίζεται με τον αναπληρωτή του από το Δ.Σ. του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π..

β) Η επιτροπή της περ. α) έχει ως έργο:

βα) την επιβεβαίωση της τήρησης των όρων και προϋποθέσεων ανάπτυξης του προς πιστοποίηση επαγγελματικού περιγράμματος, όπως ειδικότερα αυτές καθορίζονται κάθε φορά, στο οικείο κανονιστικό πλαίσιο ή σε αποφάσεις του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., καθώς και την αξιολόγηση της επάρκειας και της πληρότητας του επαγγελματικού περιγράμματος ως προς τις τεθείσες προδιαγραφές και ββ) τη διατύπωση απλής γνώμης προς το Δ.Σ. του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., στην οποία αποτυπώνονται και οι υπάρχουσες διαφωνίες μελών αυτής, για την πιστοποίηση του επαγγελματικού περιγράμματος (Ε.Π.) που ζητείται, κάθε φορά, από το Δ.Σ. του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., με δομή και περιεχόμενο (ενότητες) αυτού, όπως ειδικότερα αυτές καθορίζονται, κάθε φορά, στο οικείο κανονιστικό πλαίσιο ή σε αποφάσεις του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π..

γ) Η επιτροπή συγκροτείται με αποφάσεις του Δ.Σ. του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., είτε ανά επάγγελμα ή ειδικότητα για το οποίο πρόκειται να διατυπώσει γνώμη είτε, κατόπιν προηγούμενης υπηρεσιακής αξιολόγησης, ανά ομάδα επαγγελμάτων ή ειδικοτήτων για τα οποία πρόκειται να γνωμοδοτήσει.

δ) Η ηθική της επιτροπής είναι ετήσια και λήγει νωρίτερα, αν ολοκληρώσει το έργο της, όπως αυτό καθορίζεται με την απόφαση συγκρότησης, άλλως δύναται να παρατείνεται με απόφαση του Δ.Σ. του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π..

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *Αλιβιζάτος Κ. Νίκος*, «Πέρα από το 16 το πριν και το μετά», εκδ. ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, έκδοση 2007
- *Του ιδίου και λοιπών* «Ένα Καινοτόμο Σύνταγμα για την Ελλάδα», εκδόσεις Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, έκδοση 2016
- *Βλαχόπουλος Σπυρίδων κλπ.*, «Θεμελιώδη Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2η έκδοση 2022,
- *Βλαχόπουλος Σπυρίδων, Κοντιάδης Ξενοφών, Τασόπουλος Γεώργιος*, «Σύνταγμα Ερμηνεία κατ' άρθρο. Άρθρο 16», <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/arthro-16/> (Ιανουάριος 2023)
- *Ομοίως*, «Σύνταγμα Ερμηνεία κατ' άρθρο. Άρθρο 28», <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/arthro-28/> (Δεκέμβριος 2023)
- *Ομοίως*, «Σύνταγμα Ερμηνεία κατ' άρθρο. Άρθρο 110», <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/arthro-110/> (Φεβρουάριος 2023)
- *Δαγτόγλου Δ. Πρόδρομος.*, «Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά Δικαιώματα », εκδόσεις Σάκκουλα, 4η έκδοση, 2012
- *Κοντιάδης Ξενοφών.*, *Φωτιάδου Αλκμήνη.*, «Η ανθεκτικότητα του Συντάγματος», εκδόσεις Σάκκουλα, 2016,
- *Παντελής Μ. Αντώνης.*, «ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ», εκδόσεις Λιβάνη, 5^η εκδ., 2018
- *Παπασπύρου Ι Νίκος*, «Συνταγματική ελευθερία και δημόσιοι σκοποί - Σε αναζήτηση της θεμιτής πλοκής», εκδόσεις Σάκκουλα, 2019
- *Παπαδημητρίου Γιώργος*, «Συνταγματικές Μελέτες Ι», εκδ. Σάκκουλα, εκδ. 2007
- *Σαχπεκίδου Ρ. Ευγ.*, «Ευρωπαϊκό Δίκαιο», εκδόσεις Σάκκουλα, 3^η έκδοση, 2021
- *Σκουρής Βασίλης – Βενιζέλος Ευάγγελος*, «Η Σύμφωνη με το Ενωσιακό Δίκαιο Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 του Συντάγματος, εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2024
- *Σπυρόπουλος Κ. Φίλιππος*, «Συνταγματικό Δίκαιο», Β' έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, 2020
- *Σπυρόπουλος Φ., Κοντιάδης Ξ., Ανθόπουλος Χ., Γεραπετρίτης Γ.*, «ΣΥΝΤΑΓΜΑ-Κατ' άρθρο ερμηνεία», εκδόσεις Σάκκουλα, 2017
- *Χριστιανός Βασίλης κλπ.*, «Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ Κατ' άρθρο ερμηνεία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2012
- *Χρυσόγονος Χ. Κώστας*, «ΑΤΟΜΙΚΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, εκδόσεις Σάκκουλα, 5^η έκδοση 2023

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- *Αλιβιζάτος Νίκος*, «Όταν η πολιτική ατολμία κρύβεται πίσω από τον νομικό σχολαστικισμό», δημ. σε [constitutionalism.gr/otan-i-politiki-atolmia-krivetai-piso-
apo-ton-nomiko-sxolastixismo/](https://www.constitutionalism.gr/otan-i-politiki-atolmia-krivetai-piso-apo-ton-nomiko-sxolastixismo/)
- *Του ιδίου*, «Δεν αντίκειται στο Σύνταγμα η λειτουργία παραρτημάτων ξένων πανεπιστημίων στην Ελλάδα, Επίκαιρο Αφιέρωμα στο Άρθρο 16 του Συντάγματος, ΝοΒ 72 (2024)/1, σελ. 44 επ.
- *Βλαχόπουλος Σπυρίδων*, «Πανεπιστήμια «Ατομικά & Κοινωνικά Δικαιώματα, και blame game», δημ. σε [constitutionalism.gr/panepistimia-kai-blame-game/](https://www.constitutionalism.gr/panepistimia-kai-blame-game/)

- Του ιδίου, «Δημόσια και ιδιωτικά Πανεπιστήμια – Μια ακόμη λάθος προτεραιοποίηση στον δημόσιο λόγο», δημ. σε <https://www.dikastiko.gr/articles/spyros-vlachopoulos-dimosia-kai-idiotika-panepistimia-mia-akomi-lathos-proteraiopoiisi-ston-dimosio-logo/> (26.2.2024)
- Βενιζέλος Ευάγγελος, «Το πανεπιστήμιο ανάμεσα στο «δημόσιο» και στο «ιδιωτικό», εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ (24.11.2008)
- Του ιδίου «Η μετεξέλιξη της έννοιας του Συντάγματος – Το επαυξημένο Σύνταγμα», ΕφημΔΔ 6/2023
- Γιαννακόπουλος Κωνσταντίνος, «Μεθόδευση διάσπασης του κρατικού μονοπωλίου», δημ. σε [constitutionalism.gr/methofefsi-diaspasis-tou-kratiku-monopoliou/](https://www.constitutionalism.gr/methofefsi-diaspasis-tou-kratiku-monopoliou/)
- Του ιδίου, «Ο σεβασμός του Συντάγματος και η επιφύλαξη που έχει διατυπώσει η Ελλάδα στη GATS ως προς την ίδρυση μη κρατικών πανεπιστημίων», δημ. σε [constitutionalism.gr/o-sevasmos-tou-sintagmatos-kai-i-epifilaxi-pou-exei-diatiposi-i-ellada-stis-gats/](https://www.constitutionalism.gr/o-sevasmos-tou-sintagmatos-kai-i-epifilaxi-pou-exei-diatiposi-i-ellada-stis-gats/)
- Του ιδίου, «Το άρθρο 16 του Συντάγματος στη δίνη του νεοφεουδαρχικού συνταγματισμού», δημ σε [constitutionalism.gr/to-arthro-16-tou-sintagmatos-sti-dini-tou-neofeoudarxikou-sintagmatismou/?hilite=%CE%93%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82](https://www.constitutionalism.gr/to-arthro-16-tou-sintagmatos-sti-dini-tou-neofeoudarxikou-sintagmatismou/?hilite=%CE%93%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82)
- Γούλας Γιώργος, «Μη κρατικά ΑΕΙ: Ενωσιακή απαίτηση ή νομοθετικός βολонταρισμός;- 5 Καθηγητές Δημοσίου Δικαίου απαντούν», ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 299-312
- Δελλής Γιωργος, «Γιατί απαγορεύονται τα ιδιωτικά πανεπιστήμια στην Ελλάδα;», δημ. σε <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/giati-apagorevodai-ta-idiotika-panepistimia-stin-ellada/>
- Δρόσος Ιωάννης, «Ιδιωτικά Πανεπιστήμια και η κακομεταχείριση του συνταγματικού λόγου», δημ. σε [syntagmawatch.gr/trending-issues/idiwtika-panepistimia-kai-h-kakometaxeirish-tou-syntagmatikou-logou/](https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/idiwtika-panepistimia-kai-h-kakometaxeirish-tou-syntagmatikou-logou/)
- Ένωση Επιστημόνων Ευρωπαϊκών Σπουδών, «Υπόμνημα Ένωσης Επιστημόνων Ευρωπαϊκών Σπουδών επί του ν/σ «Ενίσχυση του Δημοσίου Πανεπιστημίου–Πλαίσιο λειτουργίας μη κερδοσκοπικών παραρτημάτων ξένων πανεπιστημίων», δημ. σε [constitutionalism.gr/ipomnima-ees-enisxisi-tou-dimosiou-panepistimiou/](https://www.constitutionalism.gr/ipomnima-ees-enisxisi-tou-dimosiou-panepistimiou/)
- Ευστρατίου Παύλος - Μιχαήλ, «Νομικά Ζητήματα Ίδρυσης και Λειτουργίας Ιδιωτικών Πανεπιστημίων στο Παράδειγμα της Γερμανίας», Sakkoulas- Online.gr – Μελετήματα Online, τελευταία επίσκεψη 28.8.2024
- Ηλιοπούλου -Στράγγα Τζούλια, «Η αληθινή απειλή για τη συνταγματική αξιοπρέπεια», εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ (24.11.2008)
- Καϊδατζής Ακρίτας, «Η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων», δημ. σε <https://www.constitutionalism.gr/i-tirisi-tou-sintagmats-epafietai-ston-patriotismo-ton-ellinon/>
- Του ιδίου, δημ. σε «Ιδιωτικά Α.Ε.Ι.: Μια διευκρίνιση και κάποια ερωτήματα»<https://www.constitutionalism.gr/idiotika-aei-mia-diefkrinisi-kai-karpoia-erotimata/>
- Του ιδίου, δημ. σε «Ψευδοερμηνευτική κατάργηση του άρθρου 16»,<https://www.constitutionalism.gr/psevdoerminetiki-katargisi-tou-arthrou-16/?hilite=%CE%91%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%84%CE%B1%CF%82+%CE%9A%CE%B1%CF%8A%CE%B4%CE%B1%CF%84%CE%B6%CE%AE%CF%82>

- Κατρούγκαλος Γιώργος, «Ο Αββάς Σιεγιές και τα ιδιωτικά πανεπιστήμια», δημ. σε [constitutionalism.gr/o-avvas-segies-gia-ta-idiotika-panepistimia/](https://www.constitutionalism.gr/o-avvas-segies-gia-ta-idiotika-panepistimia/)
- Κοντιάδης Ξενοφών, «Αντισυνταγματική η λειτουργία ιδιωτικών Πανεπιστημίων», δημ. σε [constitutionalism.gr/antisintagmatiki-i-leitourgia-idiotikon-panepistimion/](https://www.constitutionalism.gr/antisintagmatiki-i-leitourgia-idiotikon-panepistimion/)
- Του ιδίου, «Αντισυνταγματική η λειτουργία ιδιωτικών Πανεπιστημίων», δημ. σε <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/antisintagmatiki-i-leitourgia-idiotikwn-panepistimiwn/>
- Κουβελάκης Γιώργος, « Τα ιδιωτικά Πανεπιστήμια ως δοκιμασία του κανονιστικού κύρους του Συντάγματος», δημ. σε [constitutionalism.gr/ta-idiotika-panepistimia-os-dokimasia-tou-kanonistikou-kirous-tou-sintagmatos/](https://www.constitutionalism.gr/ta-idiotika-panepistimia-os-dokimasia-tou-kanonistikou-kirous-tou-sintagmatos/)
- Λαζαράτος Πάνος., «Η αντισυνταγματικότητα του Ν. 5094/2024 για την ίδρυση μη κρατικών – μη κερδοσκοπικών ΑΕΙ, ΤΝΠΙ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 209-217
- Μανιτάκης Αντώνης, « Αναχρονιστική και αντίθετη στην ακαδημαϊκή ελευθερία», δημ. σε [constitutionalism.gr/anaxronistiki-kai-antitheti-stin-akadimaiki-elftheria/](https://www.constitutionalism.gr/anaxronistiki-kai-antitheti-stin-akadimaiki-elftheria/)
- Του ιδίου, «Η ερμηνεία της διάταξης (Οι διακρατικές συμφωνίες αντιμέτωπες με το άρθρο 16Σ)», δημ. σε <https://www.constitutionalism.gr/i-ermineia-tis-diataxis-arthro-16s/>
- Του ιδίου, «Ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 εδ. Β) Σ εναρμονισμένη με το Δίκαιο της ΕΕ, ενόψει της εγκατάστασης παραρτημάτων αλλοδαπών μη κρατικών πανεπιστημίων», Sakkoulas Online, ΔτΑ 96 (2023)
- Μαντζούφας Παναγιώτης, «Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια ανάμεσα στη συνταγματική απαγόρευση και τις ενωσιακές επιταγές», δημ. σε [constitutionalism.gr/ta-panepistimia-anamesa-sti-sintagmatiki-apagorefsi-kai-tis-enosiakes-epitages/](https://www.constitutionalism.gr/ta-panepistimia-anamesa-sti-sintagmatiki-apagorefsi-kai-tis-enosiakes-epitages/)
- Μεταξάς Αντώνης, «Μη κρατικά ΑΕΙ και ενωσιακό δίκαιο: Μεταξύ πραγματικότητας και προσχήματος», δημ. σε [constitutionalism.gr/mi-kratuka-aei-kai-enosiako-dikaio/](https://www.constitutionalism.gr/mi-kratuka-aei-kai-enosiako-dikaio/)
- Μποτόπουλος Κωνσταντίνος, «Υπεράσπιση του Συντάγματος», εφημ. ΤΑ ΝΕΑ (9.3.2024)
- Παπαδόπουλου Λίνα, «Το τέλος του κρατικού μονοπωλίου στα ΑΕΙ», δημ. σε <https://www.constitutionalism.gr/to-telos-tou-kratiko-monopoliou-sta-aei/>
- Παπατόλιας Απόστολο, ««Πολυεπίπεδος συνταγματισμός»: απολογητική ιδεολογία ή εξελικτική αναγκαιότητα; (Σκέψεις με αφορμή την ερμηνευτική επαναπροσέγγιση του άρθρου 16)», δημ. σε [constitutionalism.gr/poliepipedos-sintagmatismos-arthro-16/](https://www.constitutionalism.gr/poliepipedos-sintagmatismos-arthro-16/)
- Πρεβεζούρου Β. Ευγενία, «Ο σεβασμός της εθνικής ταυτότητας ως αρχή του Ενωσιακού Δικαίου», SakkoulasOnline, Συλλογικό Έργο, Το Δικαστήριο της ΕΕ. Εγγυητής της εύρυθμης λειτουργίας της Ένωσης και των δικαιωμάτων των πολιτών, 2016 / Α' ΜΕΡΟΣ
- Σαρμάς Ιωάννης, « Η προστασία της Ακαδημαϊκής Ελευθερίας κεντρικό ζητούμενο για το μέλλον της Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης», δημ. σε [constitutionalism.gr/i-prostasia-tis-akadikaikis-elftherias/](https://www.constitutionalism.gr/i-prostasia-tis-akadikaikis-elftherias/)
- Του ιδίου, «Η προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας κεντρικό ζητούμενο για το μέλλον της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στη χώρα μας», δημ. σε <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/h-prostasia-ths-akadimaikis-elftherias/>
- Σκουρής Βασίλης, «Υπεράσπιση του άρθρου 16 του Συντάγματος: Όψιμος και επιλεκτικός συνταγματικός πατριωτισμός», δημ. σε <https://www.constitutionalism.gr/opsimos-kai-epilektikos-sintagmatikos-patriotismos/>

- ο *Σύνταξη Περιοδικού*: Συνέντευξη Θ. Φορτσάκη: «Η αναδιάταξη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης - Με το βλέμμα στο μέλλον» ΤΝΠ QUALEX, ΣΥΝ, 159/2023, σελ. 14 - 17
- ο *Σωτηρέλης Γιώργος*, «Αναπάντητα ερωτήματα για τα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Γιατί η κυβέρνηση επέλεξε την κατάλυση αντί της αναθεώρησης του Συντάγματος;», δημ. σε constitutionalism.gr/giati-i-kivernisi-epelexe-tin-katalisi-anti-tis-anatheorisis-tou-simtagmatos/
- ο *Τασόπουλος Ιωάννης*, «Το «νέο» άρθρο 16 του Συντάγματος, η ακαδημαϊκή ελευθερία και η εργασιακή σχέση των καθηγητών στα ιδιωτικά πανεπιστήμια», δημ. σε syntagmawatch.gr/trending-issues/to-neo-arthro-16-tou-syntagmatos/
- ο *Τσιλιώτης Χαράλαμπος.*, «Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια στις συμπληγάδες του Συντάγματος και του Ενωσιακού Δικαίου», δημ. σε <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/ta-idiwtika-panepistimia-stis-symplyghades-tou-syntagmatos-kai-tou-enwsiakou-dikaiou/>
- ο *Χρήστου Βασιλική*, «Το αίτημα «Πανεπιστήμιο», δημ. σε constitutionalism.gr/to-aitima-panepistimio/
- ο *Χριστόπουλος Δημητρης*, «Μαθήματα και παθήματα από την ιδιωτικοποίηση των ΑΕΙ», δημ. σε constitutionalism.gr/mathimata-kai-pathimata-apo-tin-idiotikopoiisi-ton-aei/?hilit=%CE%93%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82

NOMOLOGIA

Συμβούλιο της Επικρατείας (Σ.τ.Ε.)

ΣτΕ Ολ. 3457/1998

ΣτΕ Ολ. 778/2007

ΣτΕ Τμήμα Δ΄ 3065/2007

ΣτΕ Τμήμα Δ΄ 1234/2007

ΣτΕ Ολ. 3470/2011

ΣτΕ Ολ. 2411/2012

ΣτΕ Ολ, 519-520/2015

ΣτΕ Τμήμα Δ΄ 1071/2021

ΣτΕ Ολ. 2114/2021

ΣτΕ Τμήμα Γ΄ 727/2022

ΣτΕ Ολ. 2046/2022

ΣτΕ Ολ. 178, 180/2023

ΣτΕ Τμήμα Γ΄ 922/2023

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (ΔΕΕ πρώην ΔΕΚ)

T-16/90 (Αναστασία Παναγιωτοπούλου κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου)

C-153/02 (Valentina Neri κατά European School of Economics)

C-76/05 (Herbert Schwarz, Marga Gootjes-Schwarz κατά Finanzamt Bergisch Gladbach)

C-274/05 (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Ελληνικής Δημοκρατίας)

C-213/07 (Μηχανική ΑΕ κατά Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης)

C- 66/18 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ουγγαρίας)

ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

BVerFGE 37,314,320 επ.